

T.C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

İSLAM HUKUKU BİLİM DALI

**İSLAM CEZA HUKUKU'NDA SUÇLU YAKINLARININ
MAĞDURİYETİ**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Meryem MANAV

BURSA 2020

T.C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

İSLAM HUKUKU BİLİM DALI

**İSLAM CEZA HUKUKU'NDA SUÇLU YAKINLARININ
MAĞDURİYETİ**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Salih Kumaş

Meryem MANAV

BURSA 2020

TEZ ONAY SAYFASI

T. C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, İslam Hukuku Bilim Dalı'nda 701223029 numaralı Meryem MANAV'ın hazırladığı "İSLAM CEZA HUKUKU'NDA SUÇLU YAKINLARININ MAĞDURİYETİ" konulu Yüksek Lisans Tezi ile ilgili tez savunma sınavı, 03/02/2020 günü 15.00-16.00 saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin/çalışmasının ..... başarılı.....(başarılı/ başarısız) olduğuna .....oybirliği..... (oybirliği / oy çokluğu) ile karar verilmiştir.

Üye

(Tez Danışmanı ve Sınav Komisyonu
Başkanı)

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Salih Kumaş

Bursa Uludağ Üniversitesi

Üye

Doç. Dr. Abdurrahim Kozalı

Bursa Uludağ Üniversitesi

Üye

Doç. Dr. Mehmet Özkan

Balıkesir Üniversitesi

03/02/2020

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS İNTİHAL YAZILIM RAPORU

T.C.
BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: 30/12/2019

Tez Başlığı / Konusu: **İslam Ceza Hukuku'nda Suçlu Yakınlarının Mağduriyeti**

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 117 sayfalık kısmına ilişkin, 30/12/2019 tarihinde şahsım tarafından *Turnitin* adlı intihal tespit programından (Turnitin)* aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 18'dur.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kaynakça hariç
- 2- Alıntılar hariç/dahil
- 3- 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları dahil

Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Özgünlük Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu uygulama esaslarında belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Tarih ve İmza

30/12/2019

Adı Soyadı:	Meryem MANAV
Öğrenci No:	701223029
Anabilim Dalı:	Temel İslam Bilimleri
Programı:	İslam Hukuku
Statüsü:	Yüksek Lisans

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Salih KUMAŞ

Tarih: 30/12/2019

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “İSLAM CEZA HUKUKU’NDA SUÇLU YAKINLARININ MAĞDURİYETİ” başlıklı çalışmanın bilimsel araştırma, yazma ve etik kurallarına uygun olarak tarafımdan yazıldığına ve tezde yapılan bütün alıntılarının kaynaklarının usûlüne uygun olarak gösterildiğine, tezimde intihal ürünü cümle veya paragraflar bulunmadığına şerefim üzerine yemin ederim.

10.02.2020

Tarih ve imza

Adı Soyadı : Meryem MANAV
Öğrenci No : 701223029
Anabilim Dalı: Temel İslam Bilimleri
Programı : İslam Hukuku
Statusü : Yüksek Lisans

ÖZET

Yazar Adı ve Soyadı : Meryem MANAV
Üniversite : Bursa Uludağ Üniversitesi
Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı : Temel İslam Bilimleri
Bilim Dalı : İslam Hukuku
Tezin Niteliği : Yüksek Lisans Tezi
Sayfa Sayısı : xii+ 138
Mezuniyet Tarihi : .... / .... / 2020
Tez Danışman(lar)ı : Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Salih Kumaş

İSLAM CEZA HUKUKUNDA SUÇLU YAKINLARININ MAĞDURİYETİ

Ceza hukukunda mağdur kavramı suçtan doğrudan etkilenen bireyleri kapsadığı gibi bu işten dolayı olarak zarar gören kişileri de kapsar. İslam Ceza Hukuku hak ve menfaatleri korumayı esas alır. Bu sebeple hiçbir mağduriyeti görmezden gelmez.

Çalışmamızda, ilk olarak mağdur kavramı ve mağdur kavramının kapsamı incelenmiş, mağdur kavramının benzer kavramlardan farklarına değinilmiş, mağduru kavramının tarihi gelişimi anında uluslararası hukuk bakımından mağduriyetin önlenmesine ilişkin uygulamalar ile ceza hukuku bakımından mağduriyetin giderilmesine yönelik kurumlara yer verilmiş ve son olarak mağdur ve suçtan zarar görenin ceza muhakemesi yönünden hakları incelenmeye çalışılmıştır.

Son olarak, İslam Ceza Hukukunun özünde var olan pek çok sistemin onarıcı adalete uygunluğunu tespit etmeye çalıştık. Çünkü buradaki asıl amaç insanları cezalandırmak, misli ile karşılık vermek değil, aksine ıslah etmektir.

Anahtar Sözcükler:

Ceza Hukuku, İslâm Ceza Hukuku, Mağdur, Suç, Sulh, Af, Tevbe.

ABSTRACT

Name and Surname : Meryem MANAV
University : Bursa Uludağ University
Institution : Institute of Social Science
Field : Basic Islamic Sciences
Branch : Islamic Law
Degree Awarded : Master of Arts (MA)
Page Number : xiii+ 138
Degree Date : .... / .... / 2020
Supervisor (s) : Dr. Mehmet Salih KUMAŞ

VICTIMIZATION OF CRIMINAL RELATIVES IN THE ISLAMIC CRIMINAL LAW

In penal law, the concept of victim contains individuals who are directly affected by the crime as well as those who are indirectly harmed by this work. Islamic Penal Law is based on protecting rights and interests. So, it does not ignore any grievances.

In this study, continued on with historical development of victim notioni the conceptof victim notion followed by practices for the prevention of victimization in terms of international law, including institutions that operates elimination of victimization in terms of criminal law and finally rights of the victim and person who has suffered from a crime are examined in terms of criminal procedure law.

Finally, We have tried to detect the compatibility of many systems existing in Islamic Penal Law to reparative justice. Because the ultimate aim isn't to punish people, not to respond as many time as but to improve them.

Keywords:

Criminal Law, Judgement, Islamic Criminal Law, Victim, Crime, Peace, Amnesty, Repentance.

ÖNSÖZ

İslam hukuku ilahi bir temele dayanması sebebiyle insanın zaman ve mekân gözetmeksizin tüm sorularına ve ihtiyaçlarına karşılık verme iddiasındadır. İslam tarihi boyunca her dönemin müçtehitleri karşılaştıkları meseleleri şer'î nasslar ve aklî deliller çerçevesinde çözüme kavuşturmuşlardır. Biz de bu fikirden yola çıkarak modern hukuktaki değişimleri inceleyip, hukuk sistemi üzerinde Allah (c.c.)'ın koyduğu kurallar çerçevesinde ceza sisteminde oluşan mağduriyetleri azaltabilmek için uygun bir sistematik oluşturmaya çalıştık.

Hukuk sistemlerinde mağdur denilince sadece doğrudan fiilden etkilenen kişiler ve aileleri anlaşılmaktadır. Oysa fiil neticesinde gerçekleşen olayda pek çok kişi bazen suç, bazen de ceza sebebiyle oluşan mağduriyetler yaşamakta ve bu mağduriyetler suçlu yakınlarını da etkilemektedir. İslam hukukunun hiçbir süreci ortada bırakmayacağı fikrinden yola çıkarak bu mağduriyetleri gidermek için alınabilecek önlem ve yapılması gereken işlemleri incelemeye çalıştık.

Çalışmamın mantıksal yönünü destekleyen ve bana bu konuda yardımcı olan kıymetli danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Salih KUMAŞ'a, tezimin fikrî alt yapısını oluşturmamda yardımcı olan değerli hocam Prof. Dr. Hamdi DÖNDÜREN'e, her koşulda bana cesaret veren ve tecrübelerinden istifade ettiğim Prof. Dr. Recep CİCİ'ye ve Doç. Dr. Ulvi Murat KLAVUZ'a, tez sürecinde modern hukuk değerlendirmesinde bana katkı sağlayan değerli arkadaşım Dr. Öğr. Üyesi İlyas ARSLAN'a, yazım sürecinde desteğini esirgemeyen değerli arkadaşlarım Aslı Çevik CANVERDİ ve Hilal ÇAVUŞİSMAIL'e, ayrıca yetişmemde katkıda bulunan bütün hocalarıma ve hayatım boyunca maddi manevi desteklerini esirgemeyen aileme içtenlikle teşekkürlerimi sunuyorum. Gayret bizden, başarı Allah'tandır.

Meryem MANAV
BURSA 2020

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI.....	ii
YÜKSEK LİSANS İNTİHAL YAZILIM RAPORU	iii
YEMİN METNİ	iv
ÖZET.....	v
ABSTRACT	vi
ÖNSÖZ.....	vii
İÇİNDEKİLER	viii
KISALTMALAR	xi
GİRİŞ	1
1. KONUNUN ÖNEMİ VE SINIRLANDIRILMASI	1
2. KONUNUN AMACI VE TAKİP EDİLEN YÖNTEM.....	2
3. KISA KAYNAK DEĞERLENDİRMESİ.....	2

BİRİNCİ BÖLÜM

MAĞDUR KAVRAMI VE SUÇ- CEZA TÜRLERİNE GÖRE MAĞDURİYETİN BELİRLENMESİ

A. MAĞDURİYET VE MAĞDUR KAVRAMI	5
1. Mağduriyet Kavramı.....	5
1.1. Mağduriyetin Tespiti.....	6
1.2. Suç ve Cezanın Sebep Olduğu Mağduriyetler	7
1.2.1. Suç Kavramı	7
1.2.2. Ceza Kavramı	9
2. Mağdur Kavramı.....	10
2.1. Mağdur Kavramının Tarihçesi	13
2.2. “Mağdur” Kavramı ve “Suçtan Zarar Gören” Kavramıyla İlişkisi.....	14
2.3. Mağdurun Suç Failinin Fürû’u Olması	15
B. CEZA TÜRLERİNDE MAĞDURİYETİN GİDERİLMESİ	18

1. Hadlerin Sebep Olduğu Mağduriyetler.....	19
1.1. Zina Suçu ve Cezası.....	20
1.1.1. Zinayı Önleyici Tedbirler.....	21
1.1.2. Zina Suçunun Cezasıyla İlgili Naslar.....	22
1.1.3. Bekâr Zânilerin Cezası.....	23
1.1.4. Evli Zânilerin Cezası.....	24
1.1.5. Hz. Peygamber ve Recm.....	25
1.2. Kazf Suçu ve Cezası.....	25
1.3. İçki İçme (Şürb) Suçu ve Cezası.....	27
1.4. Hırsızlık (Sirkât) Suç ve Cezası.....	29
1.5. Yol Kesme (Hirâbe) Suç ve Cezası.....	30
1.6. Dinden Çıkma (Ridde) Suçu ve Cezası.....	32
1.7. Devlete İsyân (Bağy) Suç ve Cezası.....	34
2. Kısas Ve Diyetin Sebep Olduğu Mağduriyetler.....	39
2.1. Kısas.....	39
2.2. Diyet.....	41
3. Ta'zîrin Sebep Olduğu Mağduriyetler.....	43

İKİNCİ BÖLÜM

SUÇLU YAKINLARININ MAĞDURİYETİNİN BELİRLENMESİ

1. EŞİN MAĞDURİYETİ.....	48
1.1.Kadının Mağduriyeti.....	50
1.1.1. Kadın ve Tecavüz.....	52
1.1.2. Kadınlarda İstisnâi Durumlar.....	55
1.2.Erkeğin Mağduriyeti.....	56
2. ÇOCUĞUN MAĞDURİYETİ.....	59
2.1. Çocuk ve İstismar.....	60
2.2. Encest İlişki ve Çocuk.....	62
2.3. Çocuğun Nesebi.....	64
2.4. Ceninin Düşmesi.....	65
2.5. Suça Sürüklenmek.....	66

2.6. Özgürlüğünün Kısıtlanması	68
3. AİLENİN MAĞDURİYETİ.....	71
4. KAMUNUN MAĞDURİYETİ.....	76

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SUÇLU YAKINLARININ MAĞDURİYETİNİN GİDERİLME YÖNTEMLERİ

1. ONARICI ADALET	82
1.1. Cezayı Geciktirici Sebepler	84
1.2. Af	85
1.3. Sulh	88
1.3.1. Arabuluculuk.....	91
1.3.2. Uzlaşma.....	92
1.3.3. Hisbe	95
1.3.4. Tahkim	97
1.4. Diyet, Âkile ve Divan Uygulamaları	99
1.5. Tövbe	102
2. TOPLUMA YENİDEN KAZANDIRMA.....	103
2.1. Hapishanelerde İnsani Değerlerin Kazandırılması	104
2.1.1. Hapishane Kavramı ve Hapishane Şartları	104
2.1.2. Mahpusların Islahında Manevi Değerlerin Yeri	105
2.2. İyileştirme	107
2.2.1.Rehabilitasyon.....	108
2.2.2. Mahrem Hak	111
2.2.3. Meslek Edindirme	113
2.3. Din Eğitimi	115
SONUÇ.....	119
KAYNAKÇA	121

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser
AGİT	: Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
a.g.m.	: Adı geçen makale/ Adı geçen madde
AÜİFD	: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
AÜİFD	: Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
a.s.	: Aleyhisselam
ASSAM	: Adaleti Savunanlar Stratejik Araştırmalar Merkezi Derneği
B./ b.	: Baskı
Bkz.	: Bakınız
BM	: Birleşmiş Milletler
C.	: Cilt
c.c.	: Celle Celâlühû
çev.	: Çeviren
CEDAW	: Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women
ÇÜİFD	: Çorum Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
ÇÜSBED	: Çorum Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
ÇÜİFD	: Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
DEÜİFD	: Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
ed.	: Editör
FETÖ	: Fethullahçı Terör Örgütü
h.	: Hicrî
H.z.	: Hazreti
İSAM	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi
İİT	: İslam İşbirliği Teşkilatı
İÜİFD	: İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
KTÜİD	: Karadeniz Teknik Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
KSÜİFD	: Kahramanmaraş Sütçü İmam İlahiyat Fakültesi Dergisi
m.	: madde
ö.	: ölümü

PKK	: Partiya Karkerên Kurdistan
r.a	: Radıyallahu anhü
s.a.v.	: Salla'llâhu Aleyhi Vesellem
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
ss.	: Sayfa Sayıları/ Sayfadan sayfaya
SDÜHFD	: Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
SÜHFD	: Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
TBB	:Türkiye Barolar Birliği
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
Thk.	: Tahkik
TMK	: Türk Medeni Kanunu
t.y.	: Tarih yok
UÜİFD	: Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
vb.	: ve benzeri
vs.	: ve saire
YBHD	: Yıldırım Beyazıt Hukuk Dergisi
y.y.	: Yayın yeri yok/ yayımcı yok

GİRİŞ

1. KONUNUN ÖNEMİ VE SINIRLANDIRILMASI

Kaynağı itibariyle vahye dayalı olan İslam Ceza Hukuku, değişmez ilke ve hükümler ihtiva etse de, temelde değişime açık bir sistemdir. Çünkü İslam hukuku genel-geçer bir düzeni değil, tarihin başlangıcından bitişine kadar tüm zamanları kapsayıcı bir sistemdir. İslam tarihi boyunca fakihler, değişmez ilke ve hükümleri dikkate alarak sosyal hayattaki değişim ve gelişime yön verebilmelerine imkân verecek çok çeşitli yöntem ve enstrümanlara sahip olmuşlardır.

Hukuk sistemi içerisindeki cezaî düzen, bireylerin sorumluluklarını belirler ve toplum düzenini sağlar. Böylece bireylerin hak ve sorumlulukları hukuken korunmuş olmaktadır. Yani suç ile ihlal edilen hak, bu hakkı ihlal eden suçlu ve hakkı ihlal edilen tüm mağdurların hakları korunmaktadır.

Çalışmamızda birey ve toplumun menfaatini oluşturan ayrıntıları tek tek ele almaya çalıştık. Bazen bir suç olduğu esnada bir ya da birkaç kişi etkilenirken, suçun oluşumundan bir müddet sonra daha fazla kişiyi etkileyebilmekte hatta toplumun tamamına zarar verebilir hale gelmektedir.

Araştırmam sırasında karşılaştığım örneklerde suç unsuru sonucu failin direkt etkilediği kişi mağdur sayılmış ve o kişinin ailesiyle birlikte zararı tazmin edilmeye çalışılmıştır. Oysa bu durumdan çoğu zaman suçlu kişinin yakınları da aynı şekilde etkilenmektedir. “Hiç kimse bir başkasının günah yükünü çekemez” ayetinden yola çıkarak masum olan hiç kimsenin zarar görmeyeceği topluma en faydalı ve Allah (c.c.)’ın koyduğu kurallar ölçüsünde nasıl bir düzen oluşabilir fikri ile yola çıkarak araştırmamızı temellendirdik.

Tezimizde, ele aldığımız konunun Hanefî, Şafî, Mâlikî ve Hanbelî mezheplerindeki farklı uygulamalar ile cezada yargılayıcı değil onarıcı-tedavi edici bir yöntem oluşturmaya çalıştık. Bu konuda klasik doktrinden faydalandığımız gibi modern hukuk teorileri de bizim için ışık oldu.

2. KONUNUN AMACI VE TAKİP EDİLEN YÖNTEM

Tezimizin öncelikli amacı mağduriyet kelimesinin bilinen anlamı dışında kapsadığı durumu açıklamak ve İslam Ceza Hukuku'ndaki yerini göstermektir. Mağdur kelimesinin fiilden doğrudan zarar görenlerin yanı sıra suçlu yakınlarını da kapsadığını ele aldık.

Tezimiz giriş ve üç ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümü iki kısım olarak değerlendirdik. Birinci kısımda konu ile ilgili “mağdur”, “suç”, “ceza”, “mağduriyet” gibi ana kavramlar üzerinde durmaya çalışırken; ikinci kısımda bu kavramları İslam hukukundaki tüm ceza türleri üzerinde değerlendirdik.

Çalışmamızın ikinci bölümünde özeldir bu olaydan daha fazla etkilenen gruplar üzerinde durduk. Suçlu yakını kavramını özelden genele doğru ele aldık. Suç anında veya daha sonra gerçekleşebilecek olası mağduriyetleri sıraladık.

Çalışmamızın üçüncü bölümünde ise toplum mağduriyetinin giderilmesi ve suçluların yeniden topluma kazandırılması için İslam hukuk kurallarını göz önüne alarak modern hukuktaki durumla mukayeseli bir şekilde sistematik halde ele almaya çalıştık. Suçun azalabilmesi için alınması gereken tedbirlerden bahsettik.

3. KISA KAYNAK DEĞERLENDİRMESİ

Araştırmamız sırasında İslâm Ceza Hukuku açısından suçlu yakınlarının mağduriyetiyle ilgili bir çalışmaya rastlayamadık. Bu da bizi kendi sistematığımızı oluşturmaya ve sınırlarımızı çizmeye zorladı.

Çalışmamızda öncelikli olarak İslam hukuku ana kaynakları ve modern hukuk kaynaklarından yararlandık. Hanefî, Şafiî, Mâlikî ve Hanbelî mezheplerinin görüşlerini inceledik. Bu bağlamda Serahsî (ö. 483 h.)'nin “*el-Mebsum*”, Kâsânî (ö. 587 h.)'nin “*Bedâi'us- Sanâyi'*”, Merginânî (ö. 593 h.)'nin “*el-Hidâye*”, Şirbînî (ö. 977 h.)'nin “*Muğni'l Muhtâc Minhâcî't- Tâlibîn Şerhi*”, Tahavî (ö. 933 h.)'nin “*Şerhu Menaru'l Âsar*”, İbn. Rüşd (ö. 595 h.)'ün “*Bidâyetü'l Müctehid ve Nihâyetü'l Muktesid*”, adlı eserleri en çok yararlandığımız eserler olmuştur.

Klasik kaynaklarında ceza hukukundaki mağdur teorisi ile ilgili bölümlere yer verilmemiş olması bizi çağdaş çalışmalara yönlendirdi. Konunun daha iyi anlaşılabilmesi için güncel yazılmış olan makale, tez ve kitaplardan istifade ettik. Timur Demirbaş'ın "*Ceza Hukuku Genel Hükümler*", Nevzat Tororslu'nun "*Ceza Hukuku Genel Kısım*", Mustafa Avcı'nın "*Osmanlı Dönemi Suçlar ve Cezalar*", Ünal Yerlikaya'nın "*İslam Ceza Hukukunda Mağdur*", Süleyman Akdemir'in "*Ceza Hukukunda Mağdurun Korunması*", Asiye Merve Turanlı'nın "*Ceza Hukukunda Mağdur ve Mağdurun Korunması*", Veysel Dinler'in "*Mağduriyet Kavramına Çok Yönlü Yaklaşım*" adlı eserleri en çok faydalandığımız eserlerdendir. Ayrıca Türk Ceza Kanunu'nda konuyla ilgili yer alan maddelere yer verdik ve İslam hukukundaki konumuyla mukayesesini ele aldık.

BİRİNCİ BÖLÜM
MAĞDUR KAVRAMI VE SUÇ- CEZA TÜRLERİNE GÖRE
MAĞDURİYETİN BELİRLENMESİ

A. MAĞDURİYET VE MAĞDUR KAVRAMI

1. Mağduriyet Kavramı

İnsan hayatın her anında suça bulaşma ya da suçtan etkilenme korkusu yaşamaktadırlar. Bu korku modernleşme süreci ve sanayileşme ile değişen ekonomik durumların etkisi ile daha da artmıştır.¹ Aynı zamanda modernleşme suç ve ceza türlerinin değişmesini de beraberinde getirmiştir. Mesela, hapishanelerde yapılan reform uygulamaları bu bağlamda değerlendirilebilir.

Her suçun sebep olduğu zararlardan kimlerin ne derece etkileneceği farklılık gösterse de bunlar genelden özere doğru, devlet, toplum, mağdurun ailesi ve mağdurdur. Ancak suçlu, ailesi de meydana gelen olayda herhangi bir kusuru bulunmamasına rağmen bu suçtan olumsuz şekilde etkilenmektedir. Hatta bu bağlamda suçlunun bizzatini kendisini de zikretmek mümkündür. Zira hiçbir kusuru olmamasına rağmen kendisini suç oluşturan bir fiilin ortasında bulan ve fail konumuna düşen kişilerin varlığı inkâr edilemeyecek bir durumdur.²

Mağduriyet algısı, bireyin yaşadığı bir olay sonucu bundan aşırı derece etkilenmesi ve bu durumun sürekli tekrar edeceğine inanmasıdır. Mağduriyet çoğunlukla öznel bir algıdır. Bu algı gerçekleşmiş bir sebebe dayanır ama her zaman gözlemlenemez.³ Mağduriyet suçtan veya cezadan kaynaklanabilmekle birlikte, aynı zamanda suçtan zarar gören herkesi içine almaktadır.

Suç-mağduriyet ve suçlu-mağdur arasındaki ilişki Hammurrabi Kanunlarına kadar uzanır.⁴ Mağdur bilimi olarak ifade edilen “viktimoloji” mağduriyetle ilgili durum tespitleri ve çeşitli analizler yapar.⁵

Ceza Hukukunda “*filhal mağdur*” ve “*gelecekte mağdur*” ayrımı yapılmaktadır. Filhal mağdur, bir suç vakasında olay anında doğrudan etkilenen kişiyi karşılarken;

¹ Meral Öztürk, “Kadın ve Erkeklerin Suç Mağduriyetleri ile Suç Korkuları Arasındaki İlişki: Mersin Örneği”, *Türkiye Klinikleri J Foren Sci Leg Med*, C. XV, S. 2 (2018), s. 67.

² Süleyman, Akdemir, *Ceza Hukukunda Mağdurun Korunması*, (Doktora Tezi), İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1984, s. 30.

³ İlksun Didem Ülbeği, “Hande Mimaroglu Özgen, Hüseyin Özgen, Algılanan Mağduriyet Ölçeğinin Türkçe Uyarlaması: Güvenilirlik ve Geçerlik Analizi”, *Çorum, Ç.Ü.S.B.E.D. C. XXIII, S. 2* (2014), s.102.

⁴ Nurdan Düvenci, *Mağdur Hakları Açısından Şiddet Mağduru Kadının Korunması*, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007, s. 2.

⁵ Akdemir, a.g.e., s. 23.

gelecekte mağdur, suç veya ceza sonucu etkilenmesi ve zarar görmesi muhtemel olan kişilerdir. Bu durum mağduriyet tehlikesinin o anda var olduğunu veya çok yakın bir süre içerisinde kesin olarak gerçekleşecek olduğunu mağdur odaklı olarak tespit etmeye yaramaktadır. Buna göre, aykırılığın halen güncel olduğu durumlarda uygulanan filhal mağduriyetin aksine, mağduriyetin gelecekte kesin olarak gerçekleşmesinin mümkün olarak gözükmesi ve bunun artık bir ihtimal olma niteliğinden çok yüksek olması söz konusudur.⁶ Ceza hukukunda bazen bir zararın var olma tehlikesi de suç olarak kabul edilir.⁷ Örneğin herhangi bir suç unsurundan dolayı uzun bir süre hapsedilen kişinin ailesi geçimini sağlama konusunda zorluk yaşayacak ve gelecekte ailesi de mağdur konumuna düşerek suça meyilleri artacaktır. Mağduriyete uğramak, günlük hayat içerisinde her an insanın başına gelebilecek bir durumdur.⁸

1.1. Mağduriyetin Tespiti

İslam Ceza Hukuku'nda haklar; “kişi hakları, Allah hakları (kamu hakları) ve kişi hakkı ile Allah hakkının bir arada bulunduğu haklar” olarak tasnif edilmektedir. Türk Ceza Hukuku'nda ise “suçlar, uluslararası suçlar, kişilere karşı suçlar, topluma karşı suçlar, millete ve devlete karşı suçlar” olarak düzenlenmektedir.⁹ Bu bağlamda mağduriyetin tespiti ve giderilebilmesi için suçların Allah hakkı mı yoksa kul hakkı mı olduğunu bilmek gerekir. Çünkü İslam Ceza Hukuku'na göre Allah hakkı olan suçlarda mağduriyet tüm toplumu kapsarken, kişi hakkı olan suçlarda sadece belirli bireylerin mağduriyetlerinden söz edilebilir.

Mağduriyetin ne anlama geldiğinin tespiti için oluşan suçtan/suç teşkil eden fiilden kimlerin etkilendiğini tek tek gözlemlemek gerekir. Bir suç vakiasında sadece fail-mağdur etkilenmez. Bu durumun etkisi her yönüyle düşünülmelidir. Örneğin bir katil suçunda, failin öldürdüğü kişi hayatta olmadığı için artık birinci dereceden mağdur

---

⁶ Asiye Merve Turanlı, *Ceza Hukukunda Mağdur ve Mağdurun Korunması*, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2012, s. 25.

⁷ Veli Özer Özbek, *Ceza Hukukunda Suçtan Doğan Mağduriyetin Giderilmesi*, Ankara: Seçkin Yayınevi, ty., s. 316.

⁸ Bahadır Seferoğlu, *Mağdurların Suç Olaylarının Oluşumunda Rolü Ve Mağduriyet Risk Faktörlerinin Değerlendirilmesi*, (Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Kara Harp Okulu Savunma Bilimleri Enstitüsü, 2014, s. 11.

⁹ Ünal Yerlikaya, *İslam Ceza Hukukunda Mağdur*, (Yüksek Lisans Tezi), Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006, s. 14.

ölenin yakınlarıdır. Ölenin yakınları suç sonucu hayatını kaybeden kişiden maddi ve manevi olarak yoksun kalmaktadırlar. Dolayısı ile bu kişiler bu hakkın ceza ile tazmin edilmesini beklerler. Diğer taraftan suçluya uygulanacak ceza ile suçtan etkilenecek olan suçlu yakınları da aynı şekilde birinci dereceden mağdurların yaşadığı zararın aynısını yaşayacaklardır. Burada zararı zarar ile gidermek yeni bir mağduriyete yol açabilecektir ki bu da mağduriyetin daha da artmasına sebep olacaktır.

Toplumsal baskı ve korkular birçok durumda mağdurun kendini gizlemesine sebep olur ve bundan dolayı mağdur istatistikleri bize her zaman doğru bilgi vermez.¹⁰ Mağduriyetler çoğu zaman açıktan yaşanmakla birlikte bazen gizli kalmaktadır. Gizlilik durumu mağduriyetin tespitini zorlaştırmaktadır. Örneğin tecavüz, cinsel istismar ve ensest vakaların çoğu açığa çıkmayan ve istatistiksel anlamda gerçek rakama ulaşamayan durumlardır. Gizli mağduriyette kişinin durumu yaşadığı sosyal ve psikolojik ortam nedeniyle mağduriyet olgusu açığa çıkmadığı için bilinmemekte sadece tahmin yürütülmektedir.¹¹

1.2. Suç ve Cezanın Sebep Olduğu Mağduriyetler

Suç ve ceza kavramları arasında ayrılmaz bir bağ vardır. Biri olayın nedenini oluştururken diğeri sonucu oluşturur. Suç ve ceza kanunun ihlalinden doğar. Bu yüzden birbirinden bağımsız olmaları düşünülemez. Genel olarak suç, hukukun ceza ile yasakladığı fiil olarak ifade edilir. Suç özü itibariyle toplum düzeninin korunmasına zarar verdiği için, mutlaka cezalandırılmalıdır.¹²

1.2.1. Suç Kavramı

Ceza hukukunda üzerinde durulan kavramlardan biri olan “mağduriyet”in tam olarak anlaşılabilmesi için suç, suçlu, mağdur gibi bütün unsurların ortaya konulması gerekmektedir.

---

¹⁰ Tülin G. İçli, *Kriminoloji*, Ankara: Bizim Büro Basımevi, 2001, s. 150.

¹¹ Veysel Dinler, “Mağduriyet Kavramına Çok Yönlü Yaklaşım”, *Suç Mağdurları*, ed. H. İbrahim Bahar, Ankara: Adalet Yayınevi, 2006, s. 65.

¹² Nevzat Toroslu, *Ceza Hukuku Genel Kısım*, 11. b., Ankara: Savaş Yayınevi, 2008, s. 87-88.

Suç, sözlükte “âdet ve usule aykırı hareket, kabahat ve hata”, “kusurlu irade ile işlenen fiil”¹³, “işlenmesi durumunda ceza verilen, yasak fiilin işlenmesi ya da terkinde ceza verilen bir fiili yapmamak”¹⁴, “törelere ve ahlak kurallarına aykırı davranış ya da bir toplumda haksız sayılıp yazılı yazısız kurallarla yasaklanan ve yaptırıma bağlanan eylem” anlamına gelmektedir.¹⁵ Arapçada suç anlamına gelen “el-cerîme” kelimesi¹⁶ ve çoğulu “el-cerâim” kavramları geçmektedir.¹⁷ Klasik İslam hukuku kaynaklarında daha çok cana ve vücut bütünlüğüne yönelik suçları ifade etmek için kullanılan “cinayet” kelimesi de suç kavramı yerine kullanılmaktadır.¹⁸

İslam hukukçuları suçu Allah (c.c.)’ın had veya ta’zir ile önlediği dini yasaklar olarak tanımlarken¹⁹, bir fiilin suç olarak nitelendirilip nitelendirilmeyeceğinde, söz konusu fiilin dini hükümlere aykırı olup olmadığını temel kriter olarak kullanmaktadır. Bu tarife göre ise suçun kapsamına, yapılması gereken (vacip) bir fiilin ihmali²⁰ veya terki²¹ de dâhil olmaktadır.²²

Modern hukuka göre suç, toplum tarafından onaylanmayan davranışların, kanun tarafından düzenlenip, yaptırıma bağlanmasıdır.²³ Kanun tarafından yasaklanan bir fiilin

---

¹³ Ebü’l- Fazl Muhammed b. Mükerrrem b. Ali el-Ensârî, İbn. Manzur, *Lisânü’l-Arab*, C. XII, Beyrut: Dâru Sadır, ty, s. 90; Sadık Tanyıldız, *İslam Hukukunda Sarhoşluğun Ceza Ehliyetine Etkisi*, (Yüksek Lisans Tezi), Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007, s. 2; Mehmet Boynukalın, “Suç”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi (İSAM), 2009, C. XXXIII, s. 453.

¹⁴ Abdulkâdir Udeh, *Seküler Ceza Hukuku Kuramlarıyla Mukayeseli İslâm Ceza Hukuku*, çev. Ali Şafak, C.I, 2. b, İstanbul: Kayıhan Yayınları, 2012, s. 98.

¹⁵ Talip Türcan, Ünal Yerlikaya, *Ceza Hukuku (İslâm Hukuku El Kitabı)*, Ankara: Grafiker Yayınları, 2015, s. 512; Şükrü Halûk Akalın, *Türkçe Sözlük*, 11.b., Ankara: Türk Dil Kurumu, 2011, s.2166.

¹⁶ Rifat Uslu, “İslam Hukukunda Suç ve Ceza Kavramı”, *Samsun, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. VIII, S. 37 (2015), s. 1049.

¹⁷ Kenan Yıldız, *İslam Ceza Hukukunda Haddi Gerektiren Suçlarda Devletin ve Şahısların Yetki Alanları*, (Yüksek Lisans Tezi), Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014, s. 4; Udeh, a.g.e., C.I, s. 99.

¹⁸ Türcan, Yerlikaya, a.g.e., s. 512.

¹⁹ Mustafa Cevat Akşit, *İslam Ceza Hukuku ve İnsânî Esaslar*, İstanbul: Gaye Vakfı Yayınları, 2004, s. .55.

²⁰ Sabri Erturhan, “Suçla Mücadelenin Fikhî Esasları”, *Çukurova, Ç.Ü.İ.F.D.*, S. 13 (2009), s. 45.

²¹ Mehmet Koç, *Osmanlı Hukukunda Ta’zir Suç ve Cezaları*, (Doktora Tezi), Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2017, s. 9.

²² Hüseyin Arslan, *İslam Ceza Hukuku’nda Suça Teşebbüs*, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006, s. 9.

²³ Timur Demirbaş, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 7. b., Ankara: Seçkin Yayınları, 2011, s. 182.

yapılması (TCK m.109; TCK m.86) veya kanunun tarafında istenen bir eylemin yapılmamasıdır (TCK m.257/1-257/2; TCK m.83,87).²⁴

Konunun mahiyetini daha iyi kavrayabilmek için suçlu yani failden de bahsetmek uygun olacaktır. Fıkha göre suçlu, şeriat tarafından yasaklanmış fiilleri işleyen, yapılması gereken işleri terk eden cezai sorumluluğu bulunan akil ve baliğ kişileri ifade etmektedir. Ancak çocukluk, delilik veya yaşlılık sebebiyle oluşabilecek unutkanlıklar bu durumun dışında tutulmaktadır.²⁵ TCK m.31’de İslam hukuku ile benzer olarak çocukların 12 yaşına kadar cezalandırılmadıklarını görüyoruz. Ayrıca bir kimsenin suçun faili olabilmesi için; suçu teşkil eden düzenlemelerden de sorumlu olması gerekmektedir. Örneğin, içki yasağı zimmîler içki yasağı sebebiyle cezalandırılmazlar. Cezanın gerçekleşebilmesi için öncelikli olarak suç unsurunun bulunması gerekir.²⁶

İslam hukukuna göre her birey kendi yaptıklarından sorumludur. Nitekim “Hiçbir günahkâr başkasının günahını yüklenemez.”²⁷ ayetiyle cezai sorumlulukların şahsi olacağı bir suçun herkesi değil sadece işleyenleri bağladığı ifade edilmektedir.

Suçlu, ceza ehliyetine sahip kişinin sorumlu olduğu kuralları ihlal etmesi ile ortaya çıkan suçu işleyen kimsedir.²⁸

1.2.2. Ceza Kavramı

Ceza, sözlükte işlenen fiile verilen karşılık²⁹ anlamına gelir. İsim olarak “bir şeyin bedeli ve karşılığı”, mastar olarak da “iyi veya kötü olan bir fiil ve davranışın tam ve yeterli karşılığı” anlamında³⁰ kullanılmakla birlikte “hukuk düzeni tarafından suçluya uygulanacak maddi veya manevi müeyyideyi” ifade eder.³¹

²⁴ Mehmet Emin Artuk, Ahmet Gökçen, A. Caner Yenidünya, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 3. b., Ankara: Turhan Kitabevi, 2007, s. 378.

²⁵ Udeh, a.g.e., C. I, s. 416.

²⁶ Alâuddîn Ebû Bekir b. Mes’ûd el- Kâsânî, *Bedâiu’s Sanâi’ fi Tertîbi’ş- Şerâi’*, I-X., Tahkîk ve Ta’lik: Ali Muhammed Muavvaz, Adil Ahmet Abdulmevcût, C. IX, Beyrut: Daru’l- Kütütbi’l- İlmiyye, 1997, s.187; Yerlikaya, a.g.e., s. 8.

²⁷ el- Necm, 53/38.

²⁸ Yerlikaya, a.g.e., s. 10.

²⁹ Akalın, a.g.e., s. 458.

³⁰ Tanyıldız, a.g.e., s. 3.

³¹ Adil Bebek, “Ceza”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi (İSAM), 1998, C. 7, s. 469.

Arapçada ceza kavramının karşılığı olarak el-ukûbe ve el-ikâb kelimeleri kullanılmaktadır. Bu iki kelime birbirinin yerine kullanılmakta ise de fakihler “ukûbe” kelimesinin dünyevi cezalara, “ikâb” kelimesinin de uhrevi cezalara karşılık kullanıldığını belirtmektedir.³² İbn Âbidin’e göre “Cezalar, insanların yararı için, din, can, nesil, akıl, mal ve namuslarını korumak ve kulların zarar gördüğü çeşitli kötülüklerden vazgeçirmek amacıyla konulan müeyyidelerdir.”³³

Modern hukukta ceza, devlettarafından kanunla belirlenen ve uygulandığında suçluyu bazı haklardan yoksun bırakan³⁴ devletin onaylamadığı kurallar için uygulanan yaptırımdır.³⁵ Görülüyor ki İslam hukukunda da modern hukukta da cezanın amacı toplum düzenini korumaktır.

Özetle ceza kanun koyucunun, toplumun maslahatını korumak için yasaklamış olduğu fiilleri işleyen kişilere yönelik olarak kanunla belirlenmiş müeyyidedir.³⁶

Cezalar, “Herkes günahı yalnız kendi aleyhine kazanır. Hiçbir günahkâr başkasının günahını yüklenemez” ayeti gereği şahsidir.³⁷ Ayrıca suç işleyen kim olursa olsun cezaların umumîliği gereği mutlaka cezalandırılır.³⁸

Suçun oluşturduğu mağduriyetlerin çoğu fiilden doğrudan etkilenenleri ve ailelerini kapsarken, cezanın oluşturduğu mağduriyet daha çok faili ve ailesini ilgilendirir. Örneğin bir katl suçunda mağdur, maktul ve ailesi iken; katl cezasında mağdur, suçlu ve ailesidir. Bu bağlamda bizim daha çok üzerinde durduğumuz alan ceza sebebiyle oluşan mağduriyetleri giderici önlem ve tedbirler olacaktır.

2. Mağdur Kavramı

Mağdur, herhangi bir konuda zarara veya “haksızlığa uğramış”, bazı haklardan mahrum bırakılmış kişi demektir.³⁹ Mağdur sözcüğü Arapçada “gadr” masterından

³² İbn. Manzur, a.g.e., C. I, s. 44; Mehmet Koç, a.g.e., s. 11.

³³ Kenan Yıldız, a.g.e., s. 9.

³⁴ Toroslular, a.g.e., s. 373.

³⁵ Demirbaş, a.g.e., s. 525.

³⁶ Akşit, a.g.e., s. 68.

³⁷ a.g.e., s. 119.

³⁸ el- En’am, 6/164.

³⁹ Dinler, a.g.e., s. 49.

türetilmiştir.⁴⁰ Arapçada “gudre” sözcüğü, “sel ile peyda olan birikinti su, durgun su, göl ile küçük ırmak” anlamlarını ifade ederken⁴¹ “gadr” kelimesi “hainlik⁴², vefasızlık, zulüm, merhametsizlik, haksızlık” anlamlarını taşımaktadır.⁴³ Türk Dil Kurumu “mağdur”u, haksızlığa uğramış kimse şeklinde tanımlanmaktadır.⁴⁴

Modern hukukta mağdur, kanunlar yasaklanan fiiller dolayısıyla ceza hükümlerinin ihlali sonucu zarara uğrayan kimseye denilir⁴⁵ ve suçun maddi-manevi unsurlarını içerir.⁴⁶ Ayrıca mağdur kavramı suç ile kişilik hakları zarar görmüş veya zarar görme tehlikesi bulunan kişileri temsil eder.⁴⁷

Latince anlamıyla “victima ” kelimesinden türeyerek terminolojiye giren mağdur kelimesi, Batı dillerinde ise “victim” şeklinde yer almaktadır.⁴⁸

“İnsan hakları hukukunda mağdur, sözleşme maddelerine uygun olmayan eylem ve/veya işlem sonucunda kişisel çıkarı etkilenen ve yapılmış olan ihlal ile mağdur olma durumu arasında bağlantı kurulabilen kişidir.”⁴⁹

Mağdur, Şâri’nin koyduğu ceza ile korunan⁵⁰ ve suç sonucu ihlal edilen⁵¹ veya suçlunun fiili ile zarar gören hukuki menfaatin sahibi kişi ya da kişilerdir. Geniş anlamıyla mağdur tüm zarar görenleri kapsarken, dar anlamıyla sadece doğrudan etkilenen şahısları kapsar.⁵²

⁴⁰ İbn.Manzur, a.g.e., C.V, s. 8; Ziya Koç, *Ceza Muhakemesinde Katılan*, (Doktora Tezi), Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010, s. 90-91; Seferoğlu, a.g.e., s. 7.

⁴¹ Ziya Koç, a.g.e., s. 90-91.

⁴² Elmalılı M. Hamdi Yazır, *Alfabetik İslâm Kamusu ve Fıkıh İstılâhları Kâmusu*, C. II, İstanbul: Eser Neşriyat, 1996, s. 9.

⁴³ Mehmet Koç, a.g.e., s. 7.

⁴⁴ Ayhan Sefer Üstün, “Mağdur Hakları İnceleme Raporu”, *Türkiye Büyük Millet Meclisi İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu*, 2014, <https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/index.htm>, ss.2. (04/11/2019); Akalın, a.g.e., s. 1603.

⁴⁵ Ferhat Uslu, “Çağdaş Ceza Adaleti İçinde Mağdur”, *Ankara, Ankara Barosu Dergisi*, S. 4 (2013), s. 245; Ahmet Polat, Serdar Kemal Gül, “Kriminoloji Araştırmalarında Mağdur Anketlerinin Yeri ve Önemi”, *Sakarya, Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, C.VII, S.1 (2010), s.1293.

⁴⁶ Olgun Değirmenci, “Ceza ve Ceza Muhakemesi Hukukunda Mağdur Hakları”, *Ankara, TBB Dergisi*, S.77 (2008), s. 36.

⁴⁷ Ahmet Bozdağ, “Ceza Muhakemesi Hukukunda Mağdurun Hukuki Yardım Alma Hakkı”, *Ankara, TBB Dergisi*, S.132 (2017), s. 124.

⁴⁸ Turanlı, a.g.e., s.5.

⁴⁹ Ömer Anayurt, *Avrupa İnsan Hakları Hukukunda Kişisel Başvuru Yolu*, Ankara: Seçkin Yayınevi, 2004, s. 176.

⁵⁰ Yerlikaya, a.g.e., s.12.

⁵¹ Mustafa Avcı, “Suç Mağdurlarına Tazminat Ödenmesi Anlayışının Tarihi Gelişimi”, Konya: *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. XXIV, S. 1 (2016), s. 9.

⁵² Avcı, “Suç Mağdurlarına Tazminat Ödenmesi Anlayışının Tarihi Gelişimi”, s. 10.

Birleşmiş Milletler'in 29 Kasım 1985 tarihli 40/34 sayılı Suçtan ve Yetki İstismarından Mağdur Olanlara Adalet Sağlanmasına Dair Temel Prensipler Deklarasyonu'nda mağdur, "üye ülkelerde yürürlükte olan ceza kanunlarını ihlal eden eylemlerden dolayı bireysel veya toplu olarak, fiziksel, ruhsal veya duygusal açıdan zarara uğrayan, ekonomik kayba maruz kalan veya temel hakları önemli ölçüde zarar gören kimse" şeklinde tanımlanmaktadır.⁵³

Her suçun bir suçlusu bir de mağduru vardır.⁵⁴ Mağdur denildiğinde akla ilk olarak suçtan bizzatı zarar gören kişi gelir. Oysaki suç fiili, çoğu zaman birden fazla insanı etkilemektedir. Örneğin, katl suçunda sadece öldürülen kişiye değil yakınlarına ve hatta çevrelerindeki insanlara da zarar verir. Dolayısıyla fiilden herhangi bir sebeple zarar gören ve hakları ihlal olan kişi de bu mağdur kavramı kapsamında mütalaa edilmelidir.⁵⁵ Suç unsurunu incelediğimizde suçtan sadece failin doğrudan zarar verdiği kişinin değil, failin kendisinin hatta çoğu zaman failin (suçlu) ailesinin bu durumdan daha fazla etkilendiği görülmektedir. Bu bağlamda mağdur kavramının kapsamına fail ve yakınlarının da girdiğini söylemek hatalı olmayacaktır.

Geçmişten günümüze ceza hukuku sürecinde failin hakları korunmaya çalışılırken mağdur ihmal edilmiştir. Devlet, suç fiilini ve suçlunun cezalandırılmasını takip ederken, gerek yargılama safhasında gerekse daha sonra mağdurun fiil/suç nedeniyle uğramış olduğu zararı ikinci planda kalmakta, mağduriyetin giderilmesi için çözüm yolları oluşturulamamaktadır.⁵⁶

Ceza hukuku, mağduru pasif bir süje olarak değerlendirir. Mağdur bundan dolayı suçtan sorumlu veya kusurlu kabul edilmemektedir. Viktimoloji bilimi ise mağdurun suçun aktif süjesi de olabileceği fikrini savunmaktadır. Yani, bazı durumlarda fail kadar mağdurun da sorumlu ve hatta kusurlu olabileceği ileri sürülmüştür. Mağdurun kusuru, teorik olarak faili harekete geçirmesi bakımından dikkatsizliği, ihmali, tedbirsizliği veya düşüncesizliği olarak gösterilmektedir. Sonuç

---

⁵³ Üstün, a.g.e., s. 3.

⁵⁴ İsmail Ercan, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 8. b., İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2013, s. 72.

⁵⁵ Tuğrul Kataoğlu, "Ceza Hukukunda Suçun Mağduru", *Ankara, AÜHFD*, C. VI, S. 2 (2012), s. 659.

⁵⁶ Düvenci, a.g.e., s. 8.

olarak, mağdurun eylem sırasında faili biçimlendirdiği ve davranışlarını etkilediği, suça aktif katılımı olduğu ve hatta bazı durumlarda suçu kolaylaştırdığı belirtilmektedir.⁵⁷

Ceza hukuku sadece suçlunun ıslahını öngörmekte ve bu hususu devlet bir yükümlülük olarak kabul etmektedir. Viktimolojide ise, mağdurun biyolojik, psikolojik, sosyokültürel yönleri ele alınır. Mağdurların zararlarının giderilmesi toplum içerisinde yalnız hissetmeyip kendilerini rahat ve güvende hissetmelerini sağlayacaktır.⁵⁸

Kişiler içinde buldukları suçların bireysel mağdurları olurken devlet her suçun mağdurudur. Çünkü her suçla birlikte toplumda aksamalar olur ve bundan devlet zarar görür.⁵⁹

2.1. Mağdur Kavramının Tarihçesi

Mağdur sözcüğüne neredeyse her devirde rastlamak mümkündür. İlkel çağlarda fail-mağdur arasındaki ilişki daha çok öç alma duygusuna dayanmaktaydı. Klanın üyeleri yapılan bir haksızlık karşısında faili cezalandırmaktaydı. Bu yöntem misliyle karşılık vermek olarak görülse de zaman zaman güçlünün güçsüzü haksız yere ezdiği bir durum halini almaktaydı.

Katı kurallar ile bilinen Hammurabi Kanunları, mağdur haklarına oldukça önem vermiştir. Oluşan mağduriyetin faili belli ise suçlu tarafından, değil ise de direkt devlet tarafından tazmin edilmesi sağlanmıştır. Örneğin valinin, ölenin ailesine tazminat ödemesi gibi, devletin mağduriyeti ortadan kaldırmak adına bizzat rol üstlendiği görülmektedir.⁶⁰ Hammurabi devrinde mala ayrı bir değer verildiği için en ağır ceza hırsızlık suçuna verilirdi. Tazmini için malın 10-30 kat fazlası istenir ve bu ödenmezse suçlu öldürülürdü.⁶¹ Eğer suçlu bulunmazsa mağdurun zararının tazmini devlet tarafından karşılanırdı.⁶²

---

⁵⁷ Turanlı, a.g.e., s. 21-22-23.

⁵⁸ Duvenci, a.g.e., s.10.

⁵⁹ Aşlı Aydın, "Ceza Hukukunda Mağdur Kavramı ve Viktiminoloji", *Şiddetin Mağdurlarının Yaşamlarına Olan Etkisi*, Eskişehir: Umut Vakfı Hukukun Gençleri Sempozyumları Dizisi: 6, 2015, s. 2.

⁶⁰ Değirmenci, a.g.m., s. 43- 44.

⁶¹ Akdemir, a.g.e. s. 49.

⁶² Özbek, a.g.e., s. 61.

Mağdur anlamına gelen ifadeler diğer dinlerde ve milletlerde de birbirine yakındır. Örneğin, Musevilerde “kurban”, İncil’de ise “korban” sözcüğü, Cermenlerde “opfer”, Ruslarda “zhertva” kavramları mağdur olarak kullanılmaktadır.⁶³

Tüm suçların nihayetinde Tanrı’ya ve onun yeryüzündeki temsilcisi olan siyasi iktidara karşı işlendiği anlayışı yerleşmiştir.⁶⁴ Çin’de başlangıçta halk “Nong’lar ve Şe’ler” olarak ikiye ayrılmaktaydı ve cezalara aile mahkemeleri karar verirdi. Daha sonrasında devlet sistemi oluştu ve karar mekanizması haline geldi.⁶⁵

Hindistan’da sosyal yaşamın içinde bir kast sistemi bulunmaktadır. Kastın içerisindeki sınıflara göre mağduriyet karşısında takınılan tavır değişmektedir. Örneğin bir Brahman öldürülürse en ağır ceza verilirken, Brahman sınıfından biri bu suçu işlese faile ölüm cezası verilmezdi. Hırsızlık suçunda fail, malı tazmin etmezse sorumluluk devlete aitti.⁶⁶

Roma hukukunda suç fiili sosyal düzeni bozup bozmadığına göre değerlendirilir. Bu yönü itibariyle İslam hukukuna benzemektedir. Sosyal düzeni bozan topluma zarar veren suçlar en ağır şekilde cezalandırılırdı.⁶⁷

2.2. “Mağdur” Kavramı ve “Suçtan Zarar Gören” Kavramıyla İlişkisi

“Mağdur” kavramı, “suçtan zarar gören” kavramını da kapsamakla birlikte çoğu zaman biri diğeri yerine kullanılır. Suçtan zarar gören denildiğinde birinci derecede mağdur, suçlu, devlet ve tüm toplum için içine girer. Ancak mağdur kavramı ile failin fiilinden dolayı doğrudan zarar gören kişi anlaşılırken suçtan zarar gören kavramı ile suçtan zarar gören herkes işe dahil edilir. Örneğin, failin adam öldürme suçunu işlemesi sonucu, ilk etapta mağdur, ölen kişi; suçtan zarar görenler ise ölenin ailesi ve suçlunun ailesidir.

Osmanlıda 1879 Usul-i Muhâkemât-ı Cezâ’iyye Kanun-ı Muvakkati m.1’de mağdur için “suçtan zarar gören” anlamında “mutazzarrı” terimi yer almaktadır.⁶⁸

⁶³ Ziya Koç, a.g.e., s. 90-91.

⁶⁴ Fatma Karakaş Doğan, “Uluslararası Düzenlemeler Işığında Mağdur Haklarının ve Suç Mağdurlarına Yardım Hakkında Kanun Tasarısının Değerlendirilmesi” *İstanbul, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, S. 19 (2013), s. 1009.

⁶⁵ Akdemir, a.g.e., s. 45.

⁶⁶ a.g.e., s. 46.

⁶⁷ Özbek, a.g.e., s. 66.

Suçtan zarar gören kişi, ihlal edilen hak ve menfaatin sahibi⁶⁹ “dolaylı olarak” suç nedeniyle mağduriyete uğramış kişilerdir. Birçok suçta, suçtan zarar gören kişi ile mağdur aynı olmaktadır. Örneğin kasten yaralama suçunda suçun mağduru ile suçtan zarar gören kişi aynıdır.⁷⁰

Suçlu ve mağdur, bütün suçlarda ortak ögedir. Suçlu, fiili işleyen; mağdur ise herhangi bir şekilde hakkı zarara uğratılan kimsedir.⁷¹

İslam hukuku, sadece suçluyu cezalandırmakla yetinmemekte aynı zamanda suçtan mağdur olan kişilerin veya bunların yakınlarının tekrar bir mağduriyete uğramamaları için tedbirler almıştır. Yani Fıkıh sadece suçluya ceza vermeyi düşünmez,⁷² aynı zamanda suçtan zarar görenlerin de tatmin edilmesini sağlar.⁷³ Bu mağduriyet giderilirken başka bir felakete sebebiyet vermemek için İslam hukuku her aşamayı düşünmektedir.

Mağdur, suçun maddi unsurunun etkilendiği kişidir, suçtan zarar gören ise mağdurdan farklı bir anlam içermektedir. Mağdur eylemden doğrudan, suçtan zarar gören ise fiilden dolayı olarak zarar gören kişiyi ifade etmektedir. Mağdur, suç-ceza ilişkisinin tarafı, suçtan zarar gören ise hukuk ilişkisinin tarafıdır.⁷⁴

2.3. Mağdurun Suç Failinin Fürû’u Olması

Kasten müessir fiillerde fail ile mağdur arasında usûl-fürû ilişkisinin bulunması cezaya engel teşkil etmektedir. Bu durum sadece usûl için hafifletici sebep iken fail bu durumun dışındadır.

İslam hukukunda Fürûa karşı usûle kısas uygulanamayacağı konusundaki hukuki prensip kaynağını sünnetten almaktadır.⁷⁵ Babasının çocuğuna karşı kısas sebebi olan

---

⁶⁸ Avcı, “Suç Mağdurlarına Tazminat Ödenmesi Anlayışının Tarihi Gelişimi”, s.10.

⁶⁹ Demirbaş, a.g.e., s. 489.

⁷⁰ Aslı Aydın, a.g.m., s. 3.

⁷¹ Sulhi Dönmezer, Erman Sahir, *Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku*, C. II, İstanbul: Beta Basım Yayım, 1997. s. 426.

⁷² Mustafa Avcı, *Suç Mağdurlarına Tazminat Ödenmesi Anlayışının Tarihi Gelişimi*, a.g.e., s. 29.

⁷³ Muhammed Tahir b. Aşur, *İslâm Hukuk Felsefesi*, çev. Vecdi Akyüz, Mehmet Erdoğan, İstanbul: İz Yayıncılık, 1996, s. 298.

⁷⁴ Dönmezer, Erman, a.g.e., s. 462.

⁷⁵ Tirmizî, “Diyat”, 9; Hatib Eş-Şirbînî, Muğni’l Muhtâc Minhâcü’t-Tâlibîn Şerhi, çev. Soner Duman, 1. b., C. XV, İstanbul: Miraç Yayınları, 2014, s. 85.

suç işlemesi halinde ceza diyete dönüşmekte ve diyeti baba kendi malından ödemektedir. Suçun taksirle işlenmesi halinde ise diyeti akile üstelenmektedir.

Usûl ile anne-baba ve her iki taraftan yukarı doğru tüm dedeler ve nineler kastedilmektedir. Üstsoy amden katleylese de ona kısas gerekmez⁷⁶ Fürû ise, çocuklar ve aşağıya doğru tüm torunları kapsamaktadır. Bundan kasıt kan hısımlığıdır.⁷⁷

Hanefî, Şâfiî ve Hanbelî hukukçular bunu Hz. Peygamber (s.a.v.)'in “Baba, çocuğuna karşılık kısas edilmez.” biçimindeki sözüne dayandırmaktadırlar.⁷⁸ Çoğunluğa göre Hz. Peygamber (s.a.v.)'in bu sözü, fûrûa karşı usûle kısas cezasının uygulanmayacağı hususunda mutlaklıdır.⁷⁹ Çünkü usûl fûrûnun, varlık sebebidir.⁸⁰ Çocuk babanın bir parçasıdır ve bu sebeple gerçekleşen katil suçunda şüphe vardır.⁸¹ Ancak böyle bir durumda baba diyet öder. Şâfiîlere göre bu diyet peşin olmalı ve âkile tarafından ödenmemelidir.⁸² Mâlikîler ise bu konuda baba ve dede ancak oğlunu yere yatırıp keserse öldürülür.⁸³

Bir babanın çocuğunu kasten öldürdüğüne dair işaretler olsa bile, yaratılıştan çocuğuna karşı beslediği sevgi ve şefkat şüphe sebebidir. Had ve kısas cezaları şüphe ile ortadan kalkar.⁸⁴

Fıkıhtaki doktrin Hz. Ömer (r.a.) uygulamasına dayanmaktadır. Mudlicogulları'ndan bir kimse öfkelenip oğlunun bacağını kılıçla yaralamış ve yara sebebiyle ölmüştür. Olay karşısında Hz. Ömer (r.a.), “Şayet Hz. Peygamber (s.a.v.)'in babanın oğluna karşılık kısas edilmeyeceği sözünü işitmemiş olsaydım, sana kısas

⁷⁶ Ahmet Akgündüz, *Mukayeseli İslâm ve Osmanlı Hukuku Külliyyatı*, Diyarbakır: Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları No: 6, 1986, s. 891.

⁷⁷ Talip Türcan, Osman F. Aktaş, “İslâm Ceza Hukukunda Üstsoyun Altsoya Karşı İşlediği Kasten Öldürme Suçu ve Cezası”, *Isparta, S.D.Ü.H.F.D.*, C. I, S. 2 (2011), s. 12.

⁷⁸ Tirmizî, “Diyat”, 9; İbn. Rüşd, *Bidâyetü'l Müctehid ve Nihâyetü'l Muktesid (Mezhepler Arası Mukayeseli İslâm Hukuku)*, çev. Ahmed Meylânî, thc. Vecdi Akyüz, İstanbul: Ensar Neşriyat, C. III, 2005, s. 495; Muhammed Bin Kasım El-Ğazzi, İbnü Kasım Şerhi Şâfiî Fıkıhı, Mithat Acat, İstanbul: Nida Yayıncılık, 2011, s. 315.

⁷⁹ el-Kâsânî, a.g.e., C. X, s. 241.

⁸⁰ Türcan, Aktaş, a.g.m., s.13.

⁸¹ a.g.m., s.14.

⁸² Ebû Bekir Şemsü'l-eimme Muhammed b. Ahmed es-Serahsî, *Mebûsût*, edt. Mustafa Cevat Akşit, C. XXVI, İstanbul, Gümüşev Yayıncılık, 2008, s.141.

⁸³ İbn. Rüşd, a.g.e., C. III, s. 494.

⁸⁴ Türcan, Aktaş, a.g.m., s. 15.

uygulardım” demiş ve fiilde kasıt bulunmasına rağmen kısastan vazgeçip, babanın diyet ödemesine hükmetmiştir.⁸⁵

Mâlikîlere göre ise kastı gösteren işaretler bulunursa kısas uygulanır. Çünkü Mâlikîler “Baba, çocuğuna karşılık öldürülmez/kisas edilmez” hadisini sahih kabul etmedikleri⁸⁶ gibi, Hz. Ömer (r.a.)’in uygulamasının sebebinin açık kast olmamasına bağlar.⁸⁷

Mâlikî, Şafîî, Hânbelî mezhepleri ve İmameyn’in görüşlerine göre bir erkek mahremlerinden biri ile nikâhlansa ve cinsel ilişkide bulunsa nikâh geçersizdir ve kendisine had cezası uygulanır. Hanefîlere göre ise erkek kadına mehir verir had uygulanmaz, tazir uygulanır.⁸⁸

Türk Ceza Kanunu’nda kasten öldürme suçunun cezası müebbet haptir (TCK m.82). Usûlün fûrûa karşı gerçekleştirdiği öldürme eyleminde işlendiğinde ceza ağırlaştırılmış müebbede dönüşmektedir (TCK m.82). Çünkü bu durum aile içinde gerçekleştiği için kötülüğün en büyük halidir.⁸⁹

Üstsoyun altsoyu kasten öldürmesi suçunda kısas cezası amacına ulaşamaz. Çünkü öldürülen altsoyun yakınları aynı zamanda suçlu üstsoyun da yakınlarıdır. Suçlunun alacağı cezadan mağdurun ailesi doğrudan etkilenecektir.⁹⁰

Akrabalık ilişkisinin ağırlaştırıcı bir suç etkisi olduğu durumlardan biri olan aile içi zinaya (fucür) ölüm cezası verilir.⁹¹ Mâlikîler hariç diğer mezheplere göre, baba ve diğer usûle kısas suçundakine benzer olarak böyle bir durumda ceza gerekmez. Kazf haddi ise dava ile gerçekleşen bir ceza türüdür ki aile içi olaylarda bu tür durumlarda dava süreci olmaz.⁹²

---

⁸⁵ a.g.m., s. 15.

⁸⁶ Tirmizî, “Diyat”, 9; Mustafa Avcı, Osmanlı Hukukunda Suçlar ve Cezalar, 1. b., İstanbul: Gökkuşbu Yayınları, 2004 s. 123.

⁸⁷ Türcan, Aktaş, a.g.m., s. 16.

⁸⁸ Abdurrahmân b. Muhammed b. İvaz el-Cezîrî, *Dört Mezhebe Göre İslam Fıkhı*, çev. Mehmet Keskin, 3. b., C. VII, İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992, s. 3002-3003.

⁸⁹ Türcan, Aktaş, a.g.m., s.17.

⁹⁰ a.g.m., s.22.

⁹¹ Avcı, Osmanlı Dönemi Suçlar ve Cezalar, a.g.e., s.177.

⁹² Udeh, a.g.e., C. II, s. 528.

Baba, anne ve bunların çocukları ile birbirlerine nikâhı düşmeyen yakın akraba ve kardeşler arasında vuku bulan hırsızlık suçlarında hadd uygulanmaz.⁹³ Kur'an-ı Kerimde "Sizin için, gerek kendi evlerinizden, gerek babalarınızın evlerinden, gerek annelerinizin evlerinden, erkek kardeşlerinizin evlerinden, kız kardeşlerinizin evlerinden, halalarınızın evlerinden, dayılarınızın evlerinden, teyzelerinizin evlerinden veya anahtarlarını yanınızda bulundurduğunuz yerlerde yahut yakın dostlarınızın evlerinden yemenizde sakınca yoktur."⁹⁴ ayeti bu duruma delil gösterilmiştir.⁹⁵

B. CEZA TÜRLERİNDE MAĞDURİYETİN GİDERİLMESİ

Kanun koyucunun asıl gayesi, insanları cezalandırmak değildir, bireyi ve toplumu korumaktır. Dolayısıyla cezalar, insanlar arasındaki adaleti ve toplum düzenini korumayı amaçlar.⁹⁶

İslam Ceza Hukuku'nda ceza türleri için pek çok tasnif kullanılmaktadır. Biz burada Allah (c.c.) tarafından belirlenip belirlenmediğine göre yapılan suç tasnifini kullanmayı uygun bulduk.⁹⁷ Buna göre:

1. Had Cezasını Gerektiren Suçlar

1.1 Zina⁹⁸

1.2. Hırsızlık⁹⁹

1.3. İffete İftira¹⁰⁰

1.4. İçki İçme¹⁰¹

1.5. Yol Kesme¹⁰²

1.6. Dinden Dönme¹⁰³

---

⁹³ Serahsî, C. IX, s. 255; Bilmen, a.g.e., C. III, s. 264.

⁹⁴ El- Nûr, 24/61.

⁹⁵ Udeh, a.g.e., C. II, s. 662.

⁹⁶ Adem Arslan, *İlk Devir İslam Ceza Hukukunda Hadd Cezalarının İnfazı*,(Yüksek Lisans Tezi), Şanlıurfa: Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2005, s. 8.

⁹⁷ Rifat Uslu, a.g.m., s. 1051.

⁹⁸ el-Nûr, 24/2.

⁹⁹ el-Mâide, 5/39.

¹⁰⁰ el-Nûr, 24/4-5, el-Nisa, 4/15.

¹⁰¹ el-Mâide, 5/90.

¹⁰² el-Mâide, 5/33-34.

1.7. Devlete İsyân¹⁰⁴

2. Cinayetler

2.1. Kısas

2.2 Diyet

3. Ta'zir Cezasını Gerektiren Suçlar

1. Hadlerin Sebep Olduğu Mağduriyetler

Sözlükte “men etmek”¹⁰⁵, “bir şeye sınır koymak, iki şeyi birbirinden ayırmak”, anlamına gelen “had” kelimesi, miktarı Şâri tarafından kesin olarak belirlenen cezadır. Ceza müeyyidesinin uygulanmasını gerektiren kötü fiillerden insanları alıkoymak için¹⁰⁶ sınırları belli cezalardır. Çoğulu ‘hudûd’dur.¹⁰⁷

Haddin Allah hakkı olarak bilinmesinin iki sebebi vardır. Birincisi, bu cezalarla toplumun maslahatını gözetmek ve intizamını korumak¹⁰⁸; ikincisi de bu cezaları fertlerin veya toplulukların kaldıramayacağını ve bu cezada affın mümkün olmadığını vurgulamaktır.¹⁰⁹ İnsanları suç işlemekten alıkoymak için bu cezalara had cezası denilmektedir.¹¹⁰

Had cezaları, suçluyu cezalandırmak ve diğer insanları suç işlemekten alıkoymak amacını taşıırken suça teşvik eden etkenlerle de mücadele etmektedir.¹¹¹

Hanefilere göre had, “Allah hakkı olarak tatbik edilmesi gereken miktarı belli olan ceza” demektir. Cumhur ise “had, ister Allah hakkı ister kul hakkı olsun tatbik edilmesi gereken miktarı belli olan ceza” şeklinde tarif edilmektedir.¹¹² Sonuç olarak

---

¹⁰³ el-Bakara, 2/217.

¹⁰⁴ el-Âraf, 7/33; el-Hucûrat, 49/9.

¹⁰⁵ İbn. Manzur, a.g.e., C. III, s.140; Ahmet b. Mahmud El- Mavsîlî, *El-İhtiyar Li-Ta'lîli'l- Muhtâr*, C. III, İstanbul: Hikmet Neşriyat, 2012, s. 415; Yılmaz Yurtseven, “Klasik Dönem Osmanlı Ceza Hukukunda Ta'zir Suç ve Cezaları”, Konya: *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. IX, S. 3-4, 2001, s.270; Uslu, a.g.e., s. 1051; Çalışkan, a.g.m., s. 372.

¹⁰⁶ Adem Arslan, a.g.e., s. 17.

¹⁰⁷ İbn. Manzur, a.g.e., C.III, s. 140-144; el- Mavsîlî, a.g.e., C. III, s. 415; Adem Arslan, a.g.e., s. 17.

¹⁰⁸ Ömer Aktaş, *Osman Faruk, İslam Ceza Hukuku Hükümlerin Uygulanmasında Akrabaların Rolü*, (Yüksek Lisans Tezi), Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010, s.16.

¹⁰⁹ Suat Erdoğan, “Kamu Hukuku-Özel Hukuk Ayrımı ve İslamî Cezalar”, *Ankara, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 58 (2017), s. 190.

¹¹⁰ Aktaş, a.g.e., s. 15-16; Rifat Uslu, a.g.m., s.1051.

¹¹¹ Yurtseven, a.g.m., s. 271.

¹¹² el- Mavsîlî, a.g.e., C. III, s. 415 Rifat Uslu, a.g.m., s. 1051.

had, naslarda Şâri' tarafından belirtilen ve ceza-i müeyyideyi gerektiren suçlara karşılık, mahiyeti ve miktarı belirtilmiş cezalardır.

Her suç toplumun bozulmasına sebep olur. Bunun için suçluya verilen ceza toplum menfaatinin sağlanması ve toplumdaki bozukluğun telafisi için Allah'ın hakkıdır. Had cezalarının Allah (c.c.) için bir hak olarak kabul edilmesi, bu cezaların değişmeyeceği manasını taşır. Haddi gerektiren suçlar belirli olup sayıları sınırlıdır. Bu bağlamda had suçlarını mağduriyetler bağlamında inceleyelim:

1.1. Zina Suçu ve Cezası

Zina kelimesi, z-n-y kökünden Arapça bir isim olup gayrı meşru münasebette bulunmak¹¹³, evli erkek veya kadının, kendi rızasıyla eşinden başka bir kimseyle kanun dışı cinsel ilişkide bulunması şeklinde tarif edilmiştir.¹¹⁴

Ebu Hanife zinayı, “ceza ehliyetine sahip bir erkeğin, serbest iradesiyle cinsel ilişkiye¹¹⁵ elverişli bir bayanla, nikâh akdi, evlilik şüphesi ve mülkiyet bağı olmaksızın normal yolla (önden) cinsel ilişkide bulunmasıdır” şeklinde tarif eder.¹¹⁶

Allah (c.c.), neslin sürdürülebilmesinin meşrû nikâh akdi ile gerçekleşmesini ister. Zinanın haramlığı bu emrin dışına çıkıldığında neslin belirsizleşmesi ve toplum ahlakının bozulmasından dolayıdır.¹¹⁷

Zina suçu için bireylerin kendi iradeleri ile isteyerek nikâh akdi olmaksızın cinsel ilişkiye girmesi gerekir. Bu eylem sırasında kadın-erkek arasında nikâh şüphesi ve cebir olmamalıdır.¹¹⁸ Örneğin eşi zannetmesi sonucu zina eyleminin gerçekleşmesi veya bireyin tecavüzü sonucu kendini zina suçunun içinde bulması bu durumun dışındadır.¹¹⁹

---

¹¹³ Hüseyin Esen, “Zina”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi (İSAM), C.44, 2013, s. 240.

¹¹⁴ el- Mavsîlî, a.g.e., C. III, s. 418; Udeh, a.g.e., C. II, s. 409; İbrahim Çalışkan, “İslam Hukukunda Ceza Kavramı ve Had Cezaları”, *Ankara, AÜİFD*, C. 31 (1990), s. 62.

¹¹⁵ Ebû Bekr Alâüddîn Muhammed b. Ahmed b. Ebî Ahmed es-Semerkindî, *Tuhfetü'l Fukahâ*, 2.b, yy., 1993, s.139.

¹¹⁶ el- Kâsânî, C. IX, s. 178, Yıldız, a.g.e., s. 16.

¹¹⁷ el- Kâsânî, C. IX, s. 186; Vanlıoğlu, a.g.m., s. 40.

¹¹⁸ Udeh, C. II, s. 409, Ahmet Vanlıoğlu, “Zina ve Zararları”, *Ankara, Diyanet İlmi Dergi*, C. XXVIII, S. 4 (1992), s. 39.

¹¹⁹ Vanlıoğlu, a.g.m., s. 40.

1.1.1. Zinayı Önleyici Tedbirler

İslam insanların iki dünyada da mutluluğunu sağlamak için bir düzen oluşturmuştur. Bu düzenin işleyişini de belli kurallar ile sistematik hale getirmiştir.¹²⁰

İslam ceza sistemi insanlığın düzenini, huzurunu ve ahlakını korumayı amaçlar. Zina suçu, tarihin en eski çağlarından beri toplumun en önemli yapıtaşlarından biri olan aile kurumunu zedelediği ve hatta yıkımına sebep olduğu için caydırıcılığını sağlamak için en şiddetli cezalar öngörülmüştür.

Yüce Allah (c.c.) ahlâkı ve düzeni korumak adına erkek ve kadın için önleyici tedbirler almaktadır.¹²¹ “Ya Muhammed! Mümin erkeklere söyle gözlerini kaçırınlar, bellerine sahip olsunlar” ve “Mümin kadınlara da söyle onlar da gözlerini kaçırınlar ve iffetlerine sahip olsunlar”¹²² emriyle kadın ve erkek uyarılmıştır.

Nitekim Kur'an-ı Kerim'de:

“Zinaya yaklaşmayın. Çünkü o, şüphesiz bir hayâsızlıktır, kötü bir yoldur.”¹²³ buyurmaktadır.

Bir diğer ayette ise, “Ey Peygamber, inanmış kadınlar; Allah (c.c.)’a hiç bir şeyi ortak koşmamak, hırsızlık yapmamak, zina etmemek, çocuklarını öldürmemek, elleriyle ayakları arasında bir iftira uydurup getirmemek, maruf hususunda sana karşı gelmemek üzere biat etmeye geldikleri zaman biatlerini kabul et ve onlar için Allah (c.c.)’tan mağfiret dile. Şüphesiz Allah (c.c.) çok bağışlayan, çok esirgeyendir.”¹²⁴ buyurmaktadır.

Ayetler dilbilgisi açısından incelendiğinde bazı müfessirler tavsiyenin emirden daha etkili olduğunu dile getirerek, “insana, bir şeye yaklaşma demek bir şeyi yapma demekten daha tesirli, daha etkilidir” şeklinde yorumlar.¹²⁵

¹²⁰ Lütfi Şentürk, “Zina ve Fuhuş Toplumun Temelini Sarsar”, *Ankara, Diyanet Dergisi*, C. XXVII, S, 2 (1991), s. 7.

¹²¹ Yusuf Ziya Keskin, *Recm Cezası Ayet ve Hadis Tahlilleri*, İstanbul: Beyan Yayınları, 2001, s. 46.

¹²² El- Nûr, 64/30.

¹²³ el-İsrâ, 17/32.

¹²⁴ el- Mümtehine, 60 /12.

¹²⁵ Celalettin Divlekci, “Zina Hakkındaki Bir Âyetin İletişim Psikolojisi Açısından Tahlili”, *Isparta, S.D.Ü.S.B.E.D.*, S. 10 (2009), s. 166-167.

Yüce Allah (c.c.) naslar yolu ile insanı zinadan hatta zinaya yaklaştıracak durumlardan uzaklaştırmaya çalışmaktadır. Bu yüzden suçun işlenmemesi için alınan tedbirlerin yanı sıra caydırıcılığını sağlamak için en şiddetli cezalar öngörülmüştür. Çünkü İslam ceza sistemi insanlığın düzenini, huzurunu ve ahlakını korumayı amaçlar.

1.1.2. Zina Suçunun Cezasıyla İlgili Naslar

Zina nesebin karışmasına¹²⁶, çocukların terbiyesinin zorlaşmasına ve neslin kesilmesine sebep olur. Ayrıca insanlar arasında kargaşaya, kadının saygınlığının azalmasına, evlilik müessesesinin dağılmasına ve hatta adam öldürmeye yol açar. Fert, aile ve toplumun huzuru, bu çirkin fiilden uzak durmakla sağlanır.¹²⁷ Zina suçunun failleri başta kendi aileleri olmak üzere tüm toplumu mağdur eder.

Zina suçunun cezası olarak Kuran'da birbirini tamamlayan şu üç ayet ön plana çıkmaktadır:

“Kadınlarınızdan zina edenlere, bunu ispat ederek aranızdan dört şahit getirin, Şehadet ederlerse, ölünceye veya Allah (c.c.) onlara bir yol açana kadar evlerde tutun.”¹²⁸

“İçinizden zina eden iki kimseye eziyet edin, tövbe edip düzelirlerse onları bırakın. Doğrusu Allah (c.c.), tövbeleri daima kabul ve merhamet eder.”¹²⁹

“Zina eden kadın ve erkeğin her birine yüzer değnek vurun. Allah (c.c.)'a ve ahiret gününe inanıyorsanız, Allah (c.c.)'ın dini konusunda o ikisine acımayın. Onların ceza görmesine, inananlardan bir topluluk da şahit olsun.”¹³⁰

Peygamberimiz döneminde, zina gerçekleştiğinde kadın hapsedilirken, erkek hakarete maruz bırakılırdı.¹³¹ Bu hükmü düzenleyen âyette geçen, “Allah (c.c.) onlar için bir yol açıncaya kadar” ifadesi asıl düzenlemenin daha sonra geleceğine işaret etmekteydi.

---

¹²⁶ el- Kâsânî, a.g.e., C. IX, s. 186.

¹²⁷ a.g.e., C. IX, s.179-181; Keskin, a.g.e., s. 43.

¹²⁸ el- Nisâ, 4/15.

¹²⁹ el-Nisâ, 4/16.

¹³⁰ el-Nûr, 24/2.

¹³¹ el-Nisâ, 4/15-16.

Kur'ân-ı Kerim zina suçu için hapis cezası, eziyet cezasını, yüz sopa cezası belirlemiştir. Ancak bu cezaların evlileri mi, yoksa bekârları mı kapsadığı; hapis ve eziyet ayetindeki fiillerin zina mı, yoksa başka bir fiil mi olduğu açık değildir.¹³²

Tevrat'ın muhtelif bölümlerinde farklı nedenlerle taşlama olaylarından söz edilmektedir. Musa'yı kavminin taşlamak istediğinden, Sina Dağı'na çıkanların, dinden ayrılanların, ana-babalarına isyan edenlerin, ganimetten mal çalanların, peygamberlik göreviyle kavmini ikaz eden peygamber Zekeriyya'nın, bir isyan sırasında kralın adamını taşlanarak öldürüldüğünden söz edilir. Keza Tevrat'ta evli kişilerin zina suçunun cezai yaptırımını olarak taşlanarak öldürülme hükmü getirilmiştir. Bakire ile ilişkide bulunan kişi Tevrat hükmüne göre onunla evlenmek zorundadır.¹³³

Naslarda zâniler arasında evli-bekâr ayrımı yapılmıştır. Biz de bu taksime uygun olarak suçu ve oluşacak mağduriyeti ele alalım.

1.1.3. Bekâr Zânilerin Cezası

İslam hukuku ceza hususunda kadın-erkek ayrımı yapmamakla beraber evli-bekâr ayrımı yapar. Zina sadece iki kişiyi ilgilendiren bir mesele olmaktan ziyade bazen bir evi, bir mahalleyi, bir şehri hatta bir ülkeyi etkileyecek kadar büyük bir kaosa sebebiyet verir. Bekâr-evli zâni kavramı bu yüzden önemlidir. Bekâr zinacıların cezası iki şekilde taksim edilmektedir: a) Dayak ve b) Sürgün.

Peygamber efendimiz (s.a.v.) “ Benden öğrenin. Allah (c.c.) o kadınlara yol gösterdi. Evli olmayan evli olmayanla, evli olan evli olanla zina ettiği takdirde evli olmayan celde cezasına çarptırılır ve sürgün edilir. Evli olan da celde cezasına çarptırılır ve recm edilir”¹³⁴ şeklindeki hadisi delil alınarak bekâr zânilere dayak ve sürgün cezası uygulanır.

Evli ve bekâr zânilerin cezasının farklı olmasının sebebi suç sonucu ortaya çıkan mağduriyetler sebebiyledir. Muhakkak ki evli bir kimsenin zinasıyla yakınları çok daha fazla zarar görecektir.

¹³² Adem Arslan, a.g.e., s. 40.

¹³³ Hamza Aktan, “Recm Cezası Örneğinde Sosyal Değişim Olgusu ve Kur'an”, *2002 Yılı Kutlu Doğum Programı Tebliğ ve Müzakereleri*, Ankara: TDV Yayınları, 2007, s. 415.

¹³⁴ Et-Tahâvî, İmam Ebu Ca'fer Ahmed B. Muhammed, Şerhu Meâni'l Âsar, Hadislerle İslam Fıkhı, çev. M. Beşir Eryarsoy, C. 5, İstanbul: Kitâbî Yayıncılık, 2008, s. 6.

Sürgün cezasının mahiyetiyle ilgili mezhepler arasında ihtilaf vardır. Hanefî ve Mâlikîlere göre, sürgünden maksat hapistir. Şafîiler ve Hanbelîlere göre de sürgünün amacı suçluyu başka bir beldeye kontrol altına almaktır. Sopa ve recm; sopa ve sürgün cezaları birleştirilmez.¹³⁵

1.1.4. Evli Zânilerin Cezası

Evli zânilerin cezası ise recmdir. Recm sözlükte, birine taş atma, sövme, lanet etme, onu taşla tutma, taşla öldürme, kovma anlamlarına gelir. Terim olarak ise; zina eden evli-dul Müslüman kadın veya erkeği taşıyarak öldürmek şeklinde tanımlanmıştır.¹³⁶

Recm cezasının tatbiki için aranan temel şart evliliğdir. Evli sayılabilmek için aranan şartlar da şunlardır:

- 1) Sahih olan bir nikâhla cinsi münasebette bulunması,
- 2) Evliliğe esas olan bu münasebetin akıl ve baliğ olunca yapılması,
- 3) Cinsi ilişkinin gerçekleşmesi,
- 4) Kadın ve erkeğin Müslüman olması.¹³⁷

Zina suçunu cezasını düzenleyen Nûr Sûresi 2. ayetinde, evli-bekâr ayrımı yapılmaksızın yüz celde vurulması emredilmiş olsa da Hz. Peygamber (s.a.v.)'in uygulamalarında evli için recm, bekâr için celde cezasını tatbik olduğunu görüyoruz.¹³⁸ Hanbelîler hariç diğerleri recm ve dayak cezasının aynı anda uygulanmayacağı görüşündedirler.¹³⁹

---

¹³⁵ Serahsî, a.g.e., C. IX, s.74.

¹³⁶ Fuat Karabulut, "Recm Cezasının Hz. Peygamber'in Uygulamaları Işığında Değerlendirilmesi", *Erzurum, Ekev Akademi Dergisi*, S. 50 (2012), s. 91.

¹³⁷ Vanlıoğlu, a.g.e, s. 44.

¹³⁸ Esen, a.g.m., s. 442.

¹³⁹ Abdurrahman Ed- Dîmeşkî el- Osmanî Eş-Şafîî, *İslâm Fıkhı ve Müctehidlerin Farklı Görüşleri*, çev. Mustafa Özcan, İstanbul: Pamuk Yayınları, 1993, s. 442; Seyyid Sabık, *Fıkh-us Sünne*, çev. Mehmet Yılmaz, 2. b., C. IV, İstanbul: Pınar Yayınları, 1197, s. 248.

1.1.5. Hz. Peygamber ve Recm

Hanefiler bekarın bekarla zinası sonucu ceza olarak 100 celde ve sürgün, evlilerin zinasını sonucu ise recm cezasını kabul ederler.¹⁴⁰

Hz. Peygamber (s.a.v.)'in dört ayrı recm uygulaması yapıldığını bilinmektedir. Birinci uygulama; iki Yahûdî'nin¹⁴¹, ikincisi Mâiz b. Mâlik'in¹⁴², üçüncüsü Cüheyneli bir kadının¹⁴³, dördüncüsü ise bir işçinin¹⁴⁴ recm edilmesi (Asîf olayı olarak nakledilmektedir) ile ilgili rivayettir.¹⁴⁵

1.2. Kazf Suçu ve Cezası

Kazf, "herhangi bir şeyi atmak" demektir. Fıkıh'ta "muhsan olan bir kimseye zina ithamında bulunmak veya nesebini reddetmek" şeklinde tanımlanır.¹⁴⁶

"Namuslu ve hür kadınlara zina isnadıyla iftira atan sonra dört şahit getirmeyen kimselerin her birine seksen değnek vurun. Onların tanıklığını ebedi kabul etmeyin. İşte onlar yoldan çıkanların ta kendileridir."¹⁴⁷ "İmanlı saf ve namuslu kadınlara iftira atanlar dünyada ve ahirette lanetlenmişlerdir. Onlara büyük bir ceza vardır."¹⁴⁸ ayeti delil olarak gösterilmektedir. Ayrıca sünnette yer alan "Yedi helak edici şeyden kaçınınız! Sahabe-i Kirâm; Ya Resulullah! Bu yedi helak edici şeyler nedir? Diye sorarlar. Hz. Peygamber (s.a.v.) de Allah (c.c.)'a şirk koşmak, sihir, Allah (c.c.)'ın öldürülmesini yasakladığı bir hayatı söndürmek, (haklı öldürülen müstesna), faiz kazancı yemek, yetim malı yemek, düşmana hücum sırasında harpten kaçmak, zinadan masum olup hatırdan bile geçmeyen Müslüman kadınlara zina isnat ve iftirasında bulunmak"¹⁴⁹ hadisi ile kazfın ne kadar ağır bir suç olduğu anlaşılmaktadır.

¹⁴⁰ Buhârî, "Hudud", 21/30; Müslim "Hudud", 3/12.

¹⁴¹ Buhârî, "Hudûd", 37; Tirmizî, "Hudûd", 10.

¹⁴² Müslim, "Hudûd", 23.

¹⁴³ Müslim, "Hudûd", 22; Tirmizî, "Hudûd", 5.

¹⁴⁴ Müslim, "Hudûd", 25; Tirmizî, "Hudûd", 8.

¹⁴⁵ Ahmet Keleş, "Hadis İlminde İsnadın Otoritesi veya Akla Rağmen Hadis Okuyuculuğunun Çağdaş Bir Örneği "Recm Cezası" Çalışmasına Eleştirel Bir Bakış", *Çukurova, Ç.Ü.İ.F.D.*, C. 4, S. 1 (2004), s. 42.

¹⁴⁶ Eş-Şîrbînî, a.g.e., C. XVI, s. 258.

¹⁴⁷ el-Nûr 24/ 4.

¹⁴⁸ el-Nûr 24/ 24.

¹⁴⁹ Müslim, "İman", 144.

Mâlikîlere göre mümeyyiz küçük çocuğa yapılan zina isnadı kazf cezasını gerektirirken, Hanefî ve Şafîiler ta'zîri gerektirdiğini söylerler. Mâlikîlerin mağduru, diğerlerinin ise failin haklarını ön plana aldığını savunmuşlardır.¹⁵⁰

Mâlikîler, Şafîiler ve Hanbelîlere göre livata isnadı da kazf suçu olarak kabul edilip had cezası uygulamaktadırlar. Ebû Hanife ise livata ve zina suçunu ayrı görmekte ve had değil ta'zîr cezasını uygun bulmaktadır.¹⁵¹ Ebû Hanife'nin livatayı zina ile bir tutmamasının sebebi ikisinin sonuçlarının farklı olmasındandır. Zina, neslin devamını bozan bir eylem iken; livata, kötü bir eylem olmakla birlikte sonuçları zina kadar tehlikeli değildir.

Hanefî, Şafîî ve Hanbelîlere göre hırsızlık ve kazf suçu şikâyete bağlıdır. Ancak Malikîler burada şikâyet sebebinin hısmılık sebebiyle olup olmamasını önemserler.¹⁵²

Kazf suçunda suçlu iftirayı atan kişidir mağdur ise iftira atılandır. Zina iftirası kişilik hakkıyla ilgilidir. İftira ile mağdurun bütün hayatı sarsılır toplum tarafından işlemediği bir suçtan dolayı dışlanır. Ailesi bu durumdan zarar görür ve toplumun içerisinde fitneye sebebiyet verdiği için tüm toplumu zedeler. Suçlu için verilen ceza böyle bir suç karşısında ağır değildir. Suçlu yakınları da bu durumdan etkilenecektir. Bu durum düşünüldüğünde Şafîî ve Hanbelîlerin görüşü gereği kazfî kişi hakkı olarak kabul etmek ve son sözü mağdura bırakmak maslahat açısından en uygunu olacaktır.

İslam dininde iftira suçu olarak görülen kazf, kişilik hakları kapsamında değerlendirilir. Çünkü bizzat şahsa karşı yapılan bir eylemdir. Peygamberimizin (s.a.v.) eşi Hz. Âişe (r.a.)'nin yaşadığı ifk hadisesi de bu kabildendir. İfk hadisesi sonrasında Hz. Âişe (r.a.) için söylenenlerin ayet ile iftira olduğu kanıtlanmıştır. Sonrasında Peygamberimiz (s.a.v.) olayda adı geçen şahıslara kazf haddi uygulamıştır.¹⁵³

Cumhur kazfî kul hakkı olarak görürken,¹⁵⁴ Hanefiler kamusal hak olarak düşünmektedirler.¹⁵⁵ Mâlikîler ise hâkime gelinceye kadar kişi hakkı, hâkimin

¹⁵⁰ Mustafa Avcı, *Osmanlı Hukukunda Suçlar ve Cezalar*, s. 217.

¹⁵¹ Udeh, a.g.e., C. II, s. 527.

¹⁵² Serahsî, a.g.e., C. IX, s.186.

¹⁵³ Hamza, Aktan, "Kazf", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi (İSAM), C.25, 1998, s.148.

¹⁵⁴ Aktan, "Kazf", a.g.e., s. 149.

¹⁵⁵ Udeh, a.g.e., C. II, s. 551.

bilgisinden sonra ise kamusal haktır.¹⁵⁶ Kazf suçu sonucu olaydan suçlunun iftira attığı kişi ve daha sonra ailesi doğrudan etkilenir. Kazf ağır bir ithamdır ve başta aile olmak üzere toplumun tamamına zarar verir. Böyle bir suçu işleyen suçlunun ailesi de kazf cezası sonucu olaydan etkilenecekse de bu suçun verdiği zarardan daha büyük olmayacaktır. Her ne kadar toplumu etkilese de suç şahsı derinden etkilediği ve namusuna iffetine hanel getirdiği için ceza konusundaki son karar şahsa ait olmalıdır.

Kazf suçunun günümüz ceza kanunlarındaki karşılığını iftira suçu oluşturmaktadır. Örneğin, Türk Ceza Kanunu'nda iftira suçu, suçun unsurları ve nitelikli halleri düzenlenmiştir. Buna göre, bir kişinin başka bir kişi hakkında yetkili makamlara ihbar veya şikâyetle bulunarak¹⁵⁷ ya da basın ve yayın yoluyla, işlemediğini bildiği halde, hakkında soruşturma ve kovuşturma başlatılmasını ya da idari bir yaptırım uygulanmasını sağlamak için söz konusu kişiye hukuka aykırı bir fiil isnat etmesi iftira suçu olarak tanımlanmıştır (TCK m.267). Bu durumda, kendisine karşı iftira edilen, suçun mağduru niteliğindedir. Bu kişinin, tutuklu veya gözaltında bulunduğu süre zarfında hürriyetinden yoksun bırakılması halinde ise, kendisine karşı iftira atılan kişinin mağduriyeti daha da artmaktadır. Bununla birlikte, Türk hukukunda iftira suçunun mağdura karşı basın veya yayın yoluyla işlenmesi halinde ise, iftira eden kişinin işlemiş olduğu suçun, yine aynı yolla ilan edilmesi öngörülmüştür. Böylece, kanun koyucu iftiraya uğrayan kişinin, uğramış olduğu zararı, daha doğru bir ifadeyle toplum nezdinde yaşadığı itibar kaybını gidermek üzere böyle bir düzenlemeye yer vermiş ve uğranılan mağduriyeti bir nebze de olsa giderici hükme yer vermiştir. Şüphesiz, iftiraya uğrayan kişinin, söz konusu iftira suçunu mahkeme kararıyla sübut bulmasından sonra, uğramış olduğu maddi veya manevi zararı karşılamak üzere borçlar kanunu hükümlerine göre bir haksız fiil davası açma hakkı da bulunduğu unutulmamalıdır.

1.3. İçki İçme (Şürb) Suçu ve Cezası

İslam hukukçularının büyük çoğunluğu, kişi alkollü herhangi bir içkiyi içtiği takdirde, sarhoş olsun veya olmasın, suç teşkil eden içme unsurunun gerçekleşeceği

---

¹⁵⁶ Mehmet Akman, *Osmanlı Devleti'nde Ceza Yargılaması*, 1. b., İstanbul: Eren Yayıncılık, 2004, s. 29-30; Serahsî, a.g.e., C. IX, s. 184.

¹⁵⁷ Ayhan Önder, *Türk Ceza Hukuku Özel Hükümler*, 2. b., İstanbul: Yarış Matbaası, 1987, s. 270.

görüştünderler.¹⁵⁸ Zira “Çoğu sarhoşluk veren şeyin azı da haramdır.” hadisiyle yasaklanmaktadır.¹⁵⁹ Dolayısıyla sarhoş etme vasfı bulunan bir şeyin az ya da çok olması arasında bir fark bulunmamaktadır.¹⁶⁰

Kur’ân-ı Kerim’de bu suçtan dolayı ne kadar ceza verileceği konusunda belirlenmiş bir ceza yoktur. Şürebü’l hamr cezasının kaynağı hakkında “Halk içki içenin cezası hakkında ihtilaf edince Hz. Ömer (r.a.) en az 40 sopa vurmuş ve bu konuda sahâbeye danışarak şöyle demiştir: - Görüyorum ki insanlar, içki içenin cezası hakkında farklı fikirdedirler. Bu hususta sizlerin fikirleri nedir? Bu soru üzerine Hz. Ali (r.a.), İçki içene 80 değnek vurulması fikrindeyim. Çünkü içki içen sarhoş olur, sarhoş olunca da ne söylediğini bilmez. Ne söylediğini bilmeyen iftirâda da bulunur. Bu yüzden içki içenin cezası iftirada bulunanın cezası gibi 80 değnektir.”¹⁶¹ Sözleri delil gösterilmektedir.

Şâfiîler dışındaki İslam hukukçularının büyük çoğunluğu içki içme cezası olarak, bu suçu işleyen kişiye seksen değnek vurulacağı görüşündedirler. Bu görüşlerine dayanak olarak Hz. Ali (r.a.)’yi gösterirler. Ayrıca bu konuda sahabe icma’ının bulunduğunu da ileri sürülmüştür. Ancak sahabeden nakledilen farklı uygulamalar, icma iddiasını geçersiz kılmaktadır. Ceza miktarı olarak ileri sürülen rakamlar, rivayetlere dayanmaktadır.¹⁶² İmameyn’e göre ağızından içki kokusu giden kişiye had uygulanmaz.¹⁶³

Hz. Ali (r.a.)’den gelen rivayete göre “Herhangi bir kimseye ölünceye kadar had cezası uygulayıp da kendi nefsimde sorumluluk duyduğum bir olay hatırlamam. Ancak şarap içene had uygulandığında ölürse diyeti söz konusudur. Zira Rasulullah (s.a.v.) bu konuda bize kesin bir miktarı sünnet kılmamıştır.”¹⁶⁴

---

¹⁵⁸ Udeh, a.g.e., C. I, s. 593.

¹⁵⁹ Nesâî, “Eşribe”, 25.

¹⁶⁰ Mustafa Yıldırım, “İslâm Hukuku’nda İçki İçme Suçu ve Cezası”, *İzmir, D.E.Ü.İ.F.D.*, S. 13-14 (2001), s. 35.

¹⁶¹ Ebû’l- Hasan Ali b. Muhammed, el-Mâverîdî, *el-Ahkamu’sSultâniyye ve’l-Vilâyâtü’d-Diniyye*, çev. Ali Şafak, İstanbul: Bedir Yayınları, 1976, s. 259; Et-Tahâvî, a.g.e., C. V, s. 57.

¹⁶² Mustafa Yıldırım, *a.g.m.*, s. 46.

¹⁶³ Ebu’l-Hasan Burhanüddin Ali b. Ebu Bekir Merginânî, *Delilleriye Hanefî Fıkhî El Hidâye*, çev. Ahmed Meylânî, İstanbul: Kahraman Neşriyat, ty., C. II, s. 237.

¹⁶⁴ et-Tahâvî, a.g.e., C. V, s. 52; Udeh, a.g.e., C. II, s. 574.

İçki akli idrake, sosyal ve ailevi huzura, ekonomiye ve sağlığa zarar verir.¹⁶⁵ Suç, tüm toplumu etkiler. Bu yüzden kamu hakkının ihlali sayılmakta ve had cezası kapsamında değerlendirilmektedir. Suç birçok suçu da peşine sürüklediği için cezasında hiçbir mezhebe göre bir değişiklik söz konusu değildir. Toplum içerisinde oluşabilecek daha büyük mağduriyetleri engellemek için içki cezasının 80 değnek şeklinde olmalı ve toplumda yaygınlaşmasını engelleyici tedbirler alınmalıdır.

İslam Ceza Hukuku'ndan farklı olarak, bir kişinin içki veya uyuşturucu madde kullanmış olması, Türk hukuku bakımından bir suç teşkil eden ve ceza sorumluluğunun doğmasına neden olan bir fiil değildir (TCK m.34/1). Bununla birlikte, bir kişinin kendi iradesiyle alkol veya uyuşturucu madde alması ve bunun sonucunda suç teşkil eden bir fiilde bulunması halinde, suçun niteliğine göre cezalandırılması mümkündür (TCK m.34/2).

1.4. Hırsızlık (Sirkât) Suç ve Cezası

Hırsızlık kavramı Arapçada “sirkat” sözcüğü ile ifade edilir. “Sirkat” kelimesi “س-ر-ق” kökünden türeyip sözlükte; başkasına ait bir şeyi gizlice almak manasına gelir.¹⁶⁶

“Sirkat” kelimesine Kur’an-ı Kerim’in Mâide, Mümtehine ve Yûsuf Sûrelerinde, hırsızlık suçunun temel sekli olarak değinilirken, aynı kelime Hicr Sûresi’nde ise “kulak hırsızlığı” (isteraka’s-sem’) yani gizlice dinlemek anlamında kullanılmıştır.¹⁶⁷

Teknik bir terim olarak hırsızlık, başkasına ait olduğunda şüphe olmayan ve hırsızlık suçunda öngörülen ceza (hadd) için aranan iktisadi değere sahip olan taşınabilir mal ya da hizmetin, sahibinin izin ve haberi olmaksızın¹⁶⁸, koruma altında olduğu yerden,¹⁶⁹ ceza ehliyetini haiz (akıllı ve baliğ) kişi ya da kişilerce gizlice alınmasıdır.¹⁷⁰

¹⁶⁵ Avcı, *Osmanlı Hukukunda Suçlar ve Cezalar*, s. 267.

¹⁶⁶ Serahsî, a.g.e., C. IX, s.225; Ali Bardakoğlu, “Hırsızlık”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi (İSAM), 2013 C.17, s. 385.

¹⁶⁷ el-Mâide, 5/38; el-Mümtehine, 60/12; el-Yûsuf, 12/70, 78, 81; el-Hicr, 15/18.

¹⁶⁸ el- Kâsânî, a.g.e., C. IX, s. 275.

¹⁶⁹ Yıldız, a.g.e., s.18.

¹⁷⁰ Şamil Dağcı, *İslam Hukukunda Suçlar ve Cezalar ile İlgili Özel Hükümler*, (Doçentlik Çalışması) Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 1996, s. 33-34.

Hanefî hukukçular bu tanımda mal kavramına, “bozulabilir cinsten olmayan” ifadesini de eklemiştirler.¹⁷¹

Hırsızlık ile ilgili Kur'an-ı Kerim'de yer alan ayet şöyledir; “Hırsızlık yapan erkek ve kadın, yaptıklarına karşılık bir ceza ve Allah (c.c.)’tan bir ibret olmak üzere ellerini kesin. Allah (c.c.) izzet ve hikmet sahibidir. Kim (bu) haksız davranıştan sonra tövbe eder ve durumunu düzeltirse şüphesiz Allah (c.c.) onun tövbesini kabul eder. Allah (c.c.) çok bağışlayıcı ve esirgeyendir.”¹⁷²

Hırsızlık suçunda Hanefilere göre had uygulandıktan sonra tazmin gerekmezken; Mâlikîlere göre zengin ise tazmin eder, Şafîilere göre ise her halükarda tazmin etmesi gerekir.¹⁷³

Hırsızlık suçu küçük eylemler halinde başlayarak giderek önü almaz hala gelir ve topluma zarar verir. Kişiyi çalışmamaya alıştıırır.¹⁷⁴ Hırsızlık suçu sonucu elin kesilmesi cezanın caydırıcılığını arttırmaktadır. Nitekim hırsızlık suçunda cezanın şüphe dışında tövbe veya af ile düşürülmesi söz konusu değildir. Suçlunun elinin kesilmesiyle ekonomik üretkenliği azalacak ve geçimini sağlarken zorluk yaşayacaktır ki bu durum doğal olarak yakınlarını da etkileyecektir.

Müslüman, Müslüman kardeşine güven duymalıdır. Hırsızlık bu güveni ortadan kaldıran ve kişilere ağır ekonomik kayıplar yükleyen bir suçtur. Toplumdaki güven duygusunu yok ettiği için kamusal bir suçtur ve buradaki maslahat bir kişiyi kurtarmaktan ziyade tüm toplumu kurtarmayı ön plana alır. Bu yüzde cumhura göre suç toplumu bağlar ve dönüşü yoktur. Ancak Hanefiler mağduriyeti azaltmak maksadıyla suçun karşısındaki tutumu mağdura bırakmışlardır.¹⁷⁵

1.5. Yol Kesme (Hırâbe) Suç ve Cezası

Hırâbe sözlükte “savaşmak, yol kesmek, gasp ve soygun” anlamlarına gelir. Terim olarak ise “yol kesmek, yolcuların malını gasp etmek, büyük hırsızlık yapmak” demektir. Fıkıh kitaplarında “kat’u’t-tarik” olarak geçmekte olan bu eylemi

¹⁷¹ Yakub b. İbrahim el-Ensarî Ebu Yusuf, *Kitâbu'l-Haraç*, çev. Ali Özek, 2. b, İstanbul: İleri Sanat Matbaası, 1973, s. 269.

¹⁷² el-Mâide, 5/38,39.

¹⁷³ el- Mavsılî, a.g.e., C.IV, s. 26; eş-Şirbînî, a.g.e., C. XVI, s. 382.

¹⁷⁴ eş-Şirbînî, a.g.e., C. XVI, s. 278.

¹⁷⁵ Serahsî, a.g.e., C. IX, s.186.

gerçekleştirenlere de haydut ve haramî anlamında “kuttâ’u’t-tarik” ifadesi kullanılır.¹⁷⁶ Mecelle’de “Bir kimsenin izni olmaksızın malını ahz ve zaptetmektir.” şeklinde tanımlanır.¹⁷⁷

Yol kesme suçu ile toplumun düzenini bozan insanlara korku salan, can ve mal güvenliğini tehdit eden kimseler için cezası¹⁷⁸ “Allah ve Resülü’ne karşı savaşanların ve yeryüzünde (hak) düzeni bozmaya çalışanların cezası ya öldürülmeleri ya asılmaları yahut el ve ayaklarının çaprazlama kesilmesi yahut da buldukları yerden sürülmeleridir. Bu onların dünyadaki rüsvağıdır. Onlar için ahirette de büyük azap vardır.”¹⁷⁹ ayeti ile belirlenmiştir.

Cumhura göre bu ayet-i kerime Ureynilerden bahsetmektedir. H. 6. yılda bir grup gelip Müslüman olduklarını söylemişlerdir ve hastalıklarından dolayı zekât develerinin yanında iyileşinceye kadar temiz havada yaşamalarına müsaade edilmiştir. Ancak bu grup çobanı öldürüp develeri kaçırmış ve savaş ilan etmiştir. Olayda dikkat çeken en önemli husus irtidat, hirabe ve bağı suçunun bir bütün olarak gerçekleşmesidir. Bu üç suç türü Hz. Peygamber (s.a.v.) zamanında aynı değerlendirilirken sonraki dönemlerde ise ayrı ayrı ele alınmaya başlanmıştır.¹⁸⁰

Hanefilere göre ceza nasslardaki sıralamaya uygun olarak uygulanır. Mâlikîler ise buradaki durumu hâkimin görüşüne bırakırlar.¹⁸¹ Hanefî, Şafîî ve Hanbelîler, asiler yol keserken kimsenin can ve malına zarar vermeden yakalanırsa, tövbe edinceye kadar hapsedilir. Mâlikîlere göre ise asiler eylemi gerçekleştirilmeden yakalansalar bile hirabe suçu işlemiş sayılır ve had uygulanır.¹⁸² İmam Yusuf’a göre ceza tatbik edilirken suçlu asılmalıdır.¹⁸³

Mâlikîlere göre bir kişi malını almak için suikast düzenlerken öldürülürse bu artık hırabe suçudur ve had cezası uygulanır. Mağdur ve yakınları şikâyetten

¹⁷⁶ Mücteba İlgürel, ”Eşkiya”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi (İSAM), 1995, C.11, s. 467.

¹⁷⁷ Bkz. Mecelle md. 881.

¹⁷⁸ Samire Hasanova, “İslâm Ceza Hukuku’nda Maslahat Prensibi Açısından Cezalar ve Cezanın Şahsiliği İlkesinin Değerlendirilmesi”, *Lefkoşa, Yakın Doğu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. III, S. 1 (2017), s. 97.

¹⁷⁹ el-Mâide, 5/33.

¹⁸⁰ Mustafa Avcı, *Osmanlı Hukukunda Suçlar ve Cezalar*, s. 313.

¹⁸¹ Serahsî, a.g.e., C. IX, s.321.

¹⁸² Cezîrî, a.g.e., C. VIII, s. 3460-3461; İbn. Rüşd, a.g.e., C. III, s. 609.

¹⁸³ Merginânî, a.g.e., C. II, s. 273.

vazgeçemez. Ebû Hanife'ye göre öldürme fiili bir kişi tarafından gerçekleşiyorsa katl, örgütlenerek toplu bir şekilde yapılıyorsa hırâbedir.¹⁸⁴ Ancak burada velilerin af etme yetkisi vardır.¹⁸⁵

Yol kesme suçu toplum düzenini ciddi düzeyde tehlikeye sokar. Kamuyu ilgilendiren bir suç unsuru olduğu için Allah hakkı yani had suçudur. Hırâbe normal bir hırsızlık suçundan farklıdır. Çünkü bu eylem örgütlü bir suçtur. Sadece malı kabzetmeyi değil doğal düzeni bozmayı ve siyasal düzene karşı gelmeyi de amaçlar. Bu yüzden cezası ağırdır. Çünkü mağduriyet alanı çok geniştir. Hanefiler ve Hanbelîler failin silahlı olacağını savunurken Şafî ve Mâlikîler silahsız da olabileceğini söylerler.¹⁸⁶ Buna göre Hanefî ve Hanbelîler silahsız olan eylemi hırâbe olarak tanımlamaz suçlu af edilebilir. Ancak Şafî ve Mâlikîler için bu alanı daraltmak mümkün değildir. Cezanın düşürülmesi söz konusu değildir. Çünkü buradaki toplum menfaati daha ağır basar. Bu durum için caydırıcı ceza kullanılmazsa önü alınamaz sorunlarla karşılaşılabilir.

Yol kesme suçunda suçlular sebebiyle yakınları da bu durumdan zarar görür. Devlet işlerinde çalışmalarına şüpheli bakılır. Çünkü oluşabilecek yeni bir isyan hareketinde devlete içten zarar verebilecekleri düşünülmektedir. Bu sebeple suçlu yakınlarının da devlet görevinde bulundurulmaları uygun görülmez. Özellikle Osmanlı Dönemi uygulamalarında isyan suçlarında toplu sürgün cezalarının verildiğini görüyoruz.

1.6. Dinden Çıkma (Ridde) Suçu ve Cezası

İrtidat, “dönmek, men etmek, def etmek” demektir. Fıkıhta, âkil-bâlig kişinin İslam dininden ayrıldığını söz ve fiil ile belirtmesi anlamına gelir.¹⁸⁷ Dinden dönene “mürted” denir. Naslarda irtidatla ilgili hükümlerde dünya ve ahiret cezaları belirtilmektedir.¹⁸⁸ İrtidat bireyin sadece dinden uzaklaşması anlamı taşımaz, aynı

¹⁸⁴ el- Mavsîlî, a.g.e., C. IV, s. 35; Mustafa Avcı, *Osmanlı Hukukunda Suçlar ve Cezalar*, s. 41-42.

¹⁸⁵ Serahsî, a.g.e., C. IX, s. 326.

¹⁸⁶ Mustafa Avcı, *Osmanlı Hukukunda Suçlar ve Cezalar*, s. 309.

¹⁸⁷ Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukukî İslâmiyye ve İstilahatı Fıkhiyye Kamusu*, İstanbul: Bilmen Basım ve Yayınevi, ty, s. 362.

¹⁸⁸ İrfan İnce, “Ridde”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi (İSAM), 2013, C. 35, s. 91.

zamanda devlet aleyhine gerçekleşen bir siyasi ayaklanmadır. Bu yönü itibariyle cezası ağırlaştırılmıştır.¹⁸⁹

“Sizden kim dininden döner ve kâfir olarak ölürse, işte onların bütün yaptıkları dünyada da ahirette de boşa gitmiştir. Onlar cehennemliktir ve orada devamlı kalırlar.”¹⁹⁰ “İman edip sonra cayanları, sonra inanıp yine cayanları nihayetinde ise bu inançsızlıklarında ısrar edenleri Allah (c.c.) affetmez...”¹⁹¹ ayetleri ışığında dünyevi bir cezadan bahsedilirken peygamberimizin “Her kim dinin değiştirirse ona ölüm cezası verin.”¹⁹², “Mü’minin kanı ancak üç sebeple helal olur: Evlinin zinası, haksız yere adam öldürme ve din değiştirip cemaatten ayrılma.”¹⁹³ şeklindeki hadisleri de bunu mahiyetini belirlemektedir.

Hanefiler mürted için kadın-erkek ayrımı yaparlar. Mürted kadın tövbe etmese dahi öldürülmez.¹⁹⁴ Cumhur ise bu konuda kadın ve erkeği eşit tutar. Mürted önce uyarılır tövbe etmesi istenir¹⁹⁵, bu sırada hapsedilir şayet tövbe etmezse öldürülür.¹⁹⁶

Hz. Muhammed (s.a.v.)’in hastalanma sürecini fırsat bilerek peygamberlik iddiasında bulunup dinden çıkan iki kişi vardır. Bunlardan biri Esved el-Ansî, diğeri ise Müseylime’dir.¹⁹⁷

Hz. Peygamber (s.a.v.), hayatında had cezalarını uygulamış, kendisinden sonra gelen halifeler de aynı yolu izlemişlerdir. Bu sebeple had cezalarının yerine getirilmesi Hanefilere göre devlet başkanının görevidir. Şafîilere göre ise, had cezalarının tatbikinde devlet başkanı şartı aranmamaktadır.¹⁹⁸

---

¹⁸⁹ Mustafa Avcı, *Osmanlı Hukukunda Suçlar ve Cezalar*, s. 364.

¹⁹⁰ el-Bakara, 2/217.

¹⁹¹ el-Nisâ, 4 /137.

¹⁹² Buhârî, “Cihad”, 149.

¹⁹³ Tirmizî, “Hudud”, 1.

¹⁹⁴ Mehmet, Köroğlu, *İslam Hukukunda Ölüm Cezasını Gerektiren Suçlar*, *Erzurum, A.Ü.İ.F.D.*, S. 43 (2015), s. 234.

¹⁹⁵ eş-Şirbînî, a.g.e., C. XVI, s. 166.

¹⁹⁶ el- Kâsânî, a.g.e., C. IX, s. 532; Avcı, a.g.e., s.380-381; Serahsî, a.g.e., C. 10, s. 202.

¹⁹⁷ Mustafa Fayda, “Ridde”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi (İSAM), 2013, C. 35, s. 91. ss. 91-93

¹⁹⁸ Hasanova, a.g.m., s. 100.

Fakihler cezanın sebebinin tek başına dinden ayrılmak olmadığını bunun peşi sıra siyasi bir ayaklanma gelme ihtimali olduğunu düşünürler. Mürtede tövbe için ısrar edilmesinin sebebi de bu yüzdendir. Bireysel olarak gerçekleşen dinden ayrılma olaylarına hemen had cezası verilmezken, arkasında siyasi otoriteye karşı olma düşüncesi olan irtidat vakıaları ölümle cezalandırılmıştır.

İslam hukukunda dinler arasındaki ilişkileri düzenlemede her zaman Müslümanların maslahatını ön planda bulundurulmuştur. Bunun en temel örneğini Müslüman erkeğin ehl-i kitap hanımla evliliğinde görüyoruz.¹⁹⁹ Hanefiler irtidat edenin malında mirasçı olunabileceği görüşünü savunurlar.²⁰⁰

İslam, sessizce irtidat etmiş kimseyi ölümle cezalandırmamış, inkârının cezasını ahirete bırakmıştır. Nitekim yüce Allah (c.c.) şöyle buyurmuştur: “Sizden her kim dininden geri döner de inkârcı olarak ölürse, işte onların yaptıkları, bu dünya ve öteki dünyada boşa gitmiştir. Onlar, ateşin arkadaşlarıdır, orada temelli kalacaklardır.”²⁰¹ Onu, uygun bir ta’zir cezasıyla cezalandırır.²⁰²

Müslüman bir kimsenin irtidat etmesi onu ailesinden ve toplumdan uzaklaştıracaktır. Hatta Müslüman bir kadının kâfir bir erkekle evli olması helal olmadığı için eşinden hatta çocuklarından ayrılacaktır. Maddi cezadan ziyade bu manevi cezalar mürted için daha ağır bir yaptırım olacaktır.²⁰³

1.7. Devlete İsyân (Bağy) Suç ve Cezası

Bağy sözlükte “haktan ayrılmak, zulmetmek, haddi aşmak” anlamlarına gelir.²⁰⁴ Adaletli meşru idareciye şiddet kullanılarak²⁰⁵ eylem gerçekleştirilirse bağy cezası gerekir.²⁰⁶ Bağy, bir topluluğun örgütlenerek ve zor kullanarak siyasi düzene karşı

---

¹⁹⁹ Hasanova, a.g.m., s. 111

²⁰⁰ Serahsî, a.g.e., C.X, s.188; Okur, a.g.m., s. 109.

²⁰¹ Bakara, 2/217.

²⁰² Yusuf el-Kardavî, “İrtidat Sorunu: Yaşanan Sosyal Değişimler ve Tehdit Boyutu”, *Din bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, S. 2 (2005), s. 265.

²⁰³ Kardavî, a.g.m., s. 267.

²⁰⁴ Köroğlu, a.g.m., s. 451.

²⁰⁵ el- Kâsânî, C. IX, s.544; El-Ğazzi, a.g.e., s. 399.

²⁰⁶ Ali Şafak, “Bağy”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi (İSAM), 2013, C.4, s. 451.

koymak maksadıyla işlediği suçtur.²⁰⁷ Bağy ancak örgütlenme söz konusuysa geçerlidir, tek başına bir kişinin ayaklanması bunun dışında tutulur. Hz. Ali (r.a.)'yi öldürmek isteyen İbn Mülcem'in durumu buna örnek gösterilebilir.²⁰⁸

“Allah (c.c.), haksız yere isyanı (bağy) haram kıldı.”²⁰⁹ ayetten de anlaşıldığı üzere bağyden söz edilebilmesi için meşru yollarla seçilmiş bir idare olmalı ve halka karşı bir zulüm söz konusu olmamalıdır.²¹⁰

Fakihlerin ceza delili “Eğer Mü'minlerden iki grup birbirleriyle vuruşurlarsa aralarını düzeltin. Şayet biri diğerine saldırırsa Allah'ın buyruğuna dönünceye kadar saldıran tarafla savaşın.”²¹¹ Bağyde Hz. Ali (r.a.)'nin Cemel Vakıası uygulamaları esas alınır.²¹²

Genel siyasi kanat dışında farklı düşünceye sahip olan ancak ayaklanmayan gruplar fikir özgürlüğü olarak düşünülür ve dokunulmaz.²¹³ Propagandalarında ileri giderler ama ayaklanmazsalar ta'zîr cezası verilir.²¹⁴ Mesela Hâriciler toplumu inançsızlıkla itham etmişler ancak şiddet kullanan bir örgütlenme oluşturmamışlar. Bu sebeple Hz. Ali (r.a.) “sizi mescitlerimize gelmekten men etmeyiz eylemininiz savaşa (silahlı ayaklanmaya) dönüşmedikçe sizinle savaşmayız. Siyasal muhalefetinizi cezalandırmayız.” diyerek onlara dokunmamıştır.²¹⁵

İsyan devlet idaresini değiştirme yönünde gerçekleşirse buna iç savaş denir. Nitekim Hz. Ali (r.a.)- Muâviye hadisesi bu kabildendir.²¹⁶

Siyasal suçlar, devletin bütünlüğüne ve çıkarlarına karşı işlenen suçlardır.²¹⁷ Örgütlenmiş grup, Hanefilere göre silahlanmışsa henüz kullanmamış ancak bir yerde toplanmışsa yine de bağy sayılır ve müdahale edilir. Mâlikî, Şafî ve Hanbelîlere göre bağiler saldırmadıkça idarecilerin saldırma hakkı yoktur. Hanefiler ise tedbir almak için

---

²⁰⁷ Avcı, “*Osmanlı Hukukunda Suçlar ve Cezalar*”, s. 343.

²⁰⁸ a.g.e., s.345.

²⁰⁹ el-A'râf, 7/33.

²¹⁰ Avcı, “*Osmanlı Hukukunda Suçlar ve Cezalar*”, s. 347.

²¹¹ Hucurat,49/9.

²¹² Köroğlu, a.g.m., s. 232.

²¹³ Avcı, “*Osmanlı Hukukunda Suçlar ve Cezalar*”, s. 348.

²¹⁴ a.g.e., s.349.

²¹⁵ a.g.e., s.352; Serahsî, a.g.e., C. X, s. 232; eş-Şirbînî, a.g.e., C. XVI, s. 85.

²¹⁶ Cezîrî, a.g.e., C. VIII, s. 3472-3473; eş-Şirbînî, a.g.e., C. XVI, s. 82; Avcı, *Osmanlı Hukukunda Suçlar ve Cezalar*, s. 343.

²¹⁷ Ercan, a.g.e., s. 58.

idareci karşı taraf saldırmadan da müdahalede bulunabilir.²¹⁸ Böylece oluşabilecek mağduriyetlerin bir kısmı engellenmiş olur, grup tövbeye davet edilir ve daha büyük zararlar önlenir.

Bâğîler bu esnada adam öldürse isyandan sonra kısas uygulanmaz. Çünkü o esnada mağdurun kanı helaldir, şüphesi bulunmaktadır ve şüphelerle hadler kalkar.²¹⁹

Mâlikîler meşru idareciyi yok saymak, Hanefiler adaletli idareciye karşı haksız yere ayaklanma, Şafiîler haksız yere güç kullanarak isyan etmek, Hanbelîler ise adalet vasfı olsun ya da olmasın idareciye karşı güç kullanarak ayaklanmayı bağı olarak görürler.²²⁰

“Hz. Peygamber (s.a.v.)’in Huneyn Savaşı ganimetlerini dağıtırken adaletli olmadığını iddia eden kişiyi öldürmek isteyen kişilere engel olması, devlet başkanına karşı yapılan bireysel itiraz ve muhalefetleri bağı olarak görmediğini göstermektedir.²²¹

İsyan sırasında savaştan kadınlar yakalanırsa öldürülmez, isyan bitene kadar hapsedilir.²²² Bâğîlere isyandan sonra Cumhura göre ölüm cezası hariç ta’zîr cezası verilir. Tövbe ederlerse isyan sırasında yaptıklarından dolayı had uygulanmaz.²²³ Ancak isyan durumu bitip fitne tamamen ortadan kalkıncaya kadar hapsedilirler.²²⁴

Şekli olarak bağı her ne kadar hirâbe suçuna benzese de hirâbe; devlet başkanını hedef almazken bağı de amaç doğrudan devlet başkanıdır. Terör suçunu düşündüğümüzde şekli olarak hirabeye de yakın olmakla birlikte siyasi uzantısı da olduğu için bağı suçuna daha yakındır.²²⁵

Terör sözlükte “dehşet, şiddet²²⁶, yıldırma, cana kıyım, malı yakıp yıkma, korkutma ve tehdit” anlamlara gelmektedir. Arapça ise “irhab” kelimeleriyle ifade edilmektedir. Terim olarak ise örgütlü bir grubun insanlara korku salarak şiddet

---

²¹⁸ Avcı, *Osmanlı Hukukunda Suçlar ve Cezalar*, s. 354.

²¹⁹ el- Kâsânî, a.g.e., C. IX, s.547; Avcı, *Osmanlı Hukukunda Suçlar ve Cezalar*, s. 357.

²²⁰ Melikşah Aydın, “İslam Hukukuna Göre İsyân (Bağı) Suçu ve Cezası”, *Konya, S.Ü.H.F.D.*, C. XXIII, S. 2 (2015), s. 53.

²²¹ Melikşah Aydın, a.g.m., s. 64

²²² Serahsî, a.g.e., C. X, s. 236.

²²³ Melikşah Aydın, a.g.m., s. 68.

²²⁴ Serahsî, a.g.e., C. X, s. 239.

²²⁵ Avcı, *Osmanlı Hukukunda Suçlar ve Cezalar*, s. 344

²²⁶ Doğu Ergil, *Türkiye’de Terör ve Şiddet Yapısal ve Kültürel Kaynakları*, Ankara: Turhan Kitabevi, 1980, s.1; İhsan Bal, *Terörizm Terör, Terörizm ve Küresel Terörle Mücadelede Ulusal ve Bölgesel Deneyimler*, 1. b., Ankara: Usak Yayınları, 2016, s. 7.

kullanarak zorlama²²⁷ suretiyle yöneticiye ve onun zatında devlete karşı gelmek eylemidir.²²⁸

“Terör; baskı, cebir ve şiddet²²⁹ korkutma, yıldırma²³⁰, sindirme veya tehdit yöntemlerinden biriyle Anayasa’da belirtilen Cumhuriyet’in temel niteliklerini, siyasi, hukuki, sosyal, laik, ekonomik düzeni değiştirmek, devletin ülkesi ve milleti ile bölünmez bütünlüğünü bozmak, Türk Devleti’nin ve Cumhuriyeti’nin varlığını tehlikeye düşürmek, devlet otoritesini zaafa uğratmak ve yıkmak veya ele geçirmek, temel hak ve hürriyetleri yok etmek, Devlet’in iç ve dış güvenliğini, kamu düzenini veya genel sağlığı bozmak amacıyla bir örgüte mensup kişi veya kişiler tarafından girişilecek her türlü eylemlerdir”(12.04.1991 sayılı TMK m.1/1).²³¹

Terör, toplumda düzen bozukluğuna ve kargaşaya yol açmaktadır.²³² Yüce Allah (c.c.), yeryüzünde bozgunculuk yapmayı yasaklamış²³³ ve “İnsanların hakkı olan şeyleri kısmayın. Yeryüzünde bozgunculuk yaparak karışıklık çıkarmayın.”²³⁴ buyurmuştur.

İslam dini bir kişiyi öldürmeyi bütün insanları öldürmek gibi görürken haksız yere insanlara zulmeden, şiddet içeren terörü asla uygun görmez. Nitekim yüce Allah (c.c.) “Kim, bir cana kıymaya veya yeryüzünde bozgunculuk çıkarmaya karşılık olması dışında, kim bir kimseyi öldürürse bütün insanları öldürmüş gibi olur. Kim de bir can kurtarırsa bütün insanların hayatını kurtarmış gibi olur...”²³⁵ ayetiyle yaşama verdiği değeri göstermektedir. Allah (c.c.) insan yaşamına bu kadar kıymet verirken terör ile her geçen gün masun yüzlerce insan ölmekte ve bu durum din sömürüsü üzerinden yapılmaktadır. Hâlbuki İslam kötülüğü, şiddeti, bozgunculuğu ve savaşı tavsiye etmez.²³⁶

---

²²⁷ H. Mehmet Soysaldı, “İslam’ın Teröre Bakışı, Terör ve Madde Bağımlılığı”, ed. Adem Solak, *Şiddet ve Sosyal Travmalar Uluslararası Kongresi*, Samsun, 2018, s.215.

²²⁸ Fatih Orhan, İslam Hukuku ve Türk Hukukunda Siyasi Suç Kavramı, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. XI, S. 58 (2018), s. 869.

²²⁹ Ergil, a.g.e., s. 2.

²³⁰ Akalın, a.g.e., s. 2332.

²³¹ Ali Kuyaksil, “Terör Örgütlerinin İdeoloji Unsuru Olarak Kullandığı Bazı Dinî Kavramlar”, *ASSAM Uluslararası Hakemli Dergi*, S. 1 (2014), s. 82; Nur Centel, Hamide Zafer, Özlem Çakmut, *Türk Ceza Hukukuna Giriş*, 8. b., İstanbul: Beta Yayınları, 2014, s. 184.

²³² Soysaldı, a.g.e., s. 221.

²³³ a.g.e., s. 222.

²³⁴ el-Şuarâ, 26/183.

²³⁵ el-Mâide, 5/32.

²³⁶ Soysaldı, a.g.e., s. 219.

İslam tarihinin ilk dönemlerinde meşru idareye arkasını dönen Hâriciler, Selçuklu Dönemi'nde Alamut kalesini nerdeyse bir terör merkezi haline getiren Hasan Sabbah örneklerini görüyoruz. Din etkisi her dönemde insanlar üzerinde kötü amaçlarla kullanılmaya çalışılmıştır.²³⁷

“Allah (c.c.) ve Resulüne karşı savaşılanların ve yeryüzünde (hak) düzeni bozmaya çalışanların cezası ancak ya (acımadan) öldürülmeleri ya asılmaları yahut el ve ayaklarının çaprazlama kesilmesi yahut da buldukları yerden sürülmeleridir. Bu onların dünyadaki rüsvalığıdır. Onlar için ahirette de büyük azap vardır.”²³⁸ Bu ayet-i kerimede terör suçunun cezasına işaret etmektedir. Buna göre suçun cezası öldürülmeleri, asılmaları, el ve ayaklarının çaprazlama kesilmeleri veya sürgün edilmeleridir.²³⁹

Terör bir siyasi suçtur ve işleniş şekline göre ta'zîr veya had ile cezalandırılır. TCK'de terör kavramının fıkıhtaki karşılığı bağıdır.²⁴⁰

‘Emr-i bi'l-ma'ruf nehy-i ani'l-münker’ ilkesi gereği yöneticiler eleştirilebilir. Ancak bu toplu bir propagandaya dönüşmemelidir.²⁴¹

Terör örgütleri İslami düşünce kalıpları ile insanları kendi tarafına çeker ve istediklerini yaptırır. Müslümanların kendi iç çatışmaları toplumların huzur, güven ortamının zarar görmesi terör örgütlerini güçlendirir.²⁴² TCK'de 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu'nda düzenlenmiştir.

Genel hatlarıyla bağıy suçu, tüm topluma zarar vermektedir. Bu yüzden had cezaları bağlamında değerlendirilir. Terörün doğal mağduru olaydan direkt etkilenen bölge iken çoğu zaman en büyük mağdur suçlunun ailesinin bizzat kendisidir. Terör örgütleri çoğu zaman yanlarına çektikleri bireyleri ailelerine karşı kışkırtmakta ve ailelerine zarar vermektedirler. Suçlu yakınları bu olaydan maddi manevi zarar gören ilk gruptur.

²³⁷ Mümtaz'er Türköne, *İslam ve Şiddet*, Hasan Onat, *İslam Şiddet ve Terör*, 1. b, İstanbul: Ufuk Kitap, 2007, s.119.

²³⁸ el-Mâide, 5/33.

²³⁹ Soysaldı, a.g.e., s. 225.

²⁴⁰ Orhan, a.g.m., s.866.

²⁴¹ a.g.m., s. 867.

²⁴² Sercana Yüce Akkaya, “İslam'da Cihad ve Müslümanların Terörizm İle Suçlanması”, *Uluslararası Beşeri ve Sosyal Bilimler İnceleme Dergisi*, C. III, S. 1 (2019), s. 46.

2. Kısas Ve Diyetin Sebep Olduğu Mağduriyetler

İşlenilen suç sebebi ile kısas ve diyet cezasının uygulanması sonucu suçlu ve yakınları da mağduriyet yaşayacaktır. Bu mağduriyetlerin kısas cezası verilmesi veya kısasın diyete dönüşmesi ile gerçekleşen değişimini incelemeye çalışacağız.

2.1. Kısas

Sözlükte “ardından gitmek, iz sürmek, yaptığı işte birinin yolunu takip etmek; kesmek, eşitlemek ve misilleme yapmak” mânalarında masdar olan kısâs isim olarak “mutlak eşitlik, bir şeyin iki tarafının birbirine denk olması; işlenen fiile ona denk bir fiille mukabele edilmesi” anlamlarına gelir.²⁴³ Hukukta kısas, kasten işlenen adam öldürme veya müessir fiil²⁴⁴ (yaralama) suçuna karşılık denk bir ceza anlamında kullanılmaktadır.²⁴⁵

İnsanın kendi hayatına saygı duyması gerektiği gibi başkalarının hayatına da saygı göstermesi gerekir. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.v.) “Kendiniz için istediğinizi din kardeşi için istemedikçe gerçekten iman etmiş sayılmazsınız.” buyurmaktadır.²⁴⁶ İnsan, intihar etmesi canına son vermesi yasaklandığı gibi başkasının hayatına da böyle bir müdahalede bulunması yasaklanmıştır. Çünkü can Allah (c.c.)’a aittir. Kürtaj da insan yaşamına son vermesinden dolayı bir cinayettir ve yasaklanmıştır.

Yaşama hakkı koruma altında olmayan kişinin sağlıklı bir yaşam sürmesi düşünülemez. Hz. Peygamber (s.a.v.), Vedâ Hutbesi’nde “(Mü’minler), bu günleriniz nasıl mukaddes bir gün ise, bu aylarınız nasıl mukaddes bir ay ise canlarınız, mallarınız, namuslarınız da öyle mukaddestir. Her türlü tecâvülden korunmuştur.” buyurarak Müslümanların can güvenliğine vurguda bulunmuştur.²⁴⁷

“İşte bu yüzdendir ki İsrailoğulları’na şöyle yazmıştık: Kim, bir cana veya yeryüzünde bozgunculuk çıkarmaya karşılık olmaksızın (haksız yere) bir cana kıyarsa bütün insanları öldürmüş gibi olur. Her kim bir canı kurtarırsa bütün insanları kurtarmış

²⁴³ İbn. Manzur, a.g.e., C.VII, s. 73-78.

²⁴⁴ Yıldız, a.g.e., s. 28.

²⁴⁵ Şamil, Dağcı, “Kısas”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi (İSAM), 2013, C.25, s. 488.

²⁴⁶ Buhâri, “İman”, 7.

²⁴⁷ Saffet Sancaklı, “Hz. Peygamber ve İnsan Hakları”, *Samsun, Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, S. 2 (2003), s. 28.

gibi olur.”²⁴⁸ “Bir mümin, bir mümini ancak hata ile öldürebilir.”²⁴⁹ gibi ayetlerin bize bildirdiğine göre cana kıymak açık bir şekilde yasaklanmıştır. Rızık kaygısı,²⁵⁰ bilgisizlik²⁵¹ gibi hiçbir sebep cana kıymayı meşru kılınmamaktadır. Ayrıca insanın kendisini öldürmesi de yasaklanmıştır.

Ebû Hanife kılıç dışındaki her türlü öldürmeyi hataen sayar ve bu durumun kisası kaldırdığı görüşünü savunurken²⁵² İmameyn ve Şafiî ise kılıcı şart koşmaz, bir sopa ile defalarca dövülerek öldüren kişiye de kisas uygulanacağını söyler.²⁵³

Vücut bütünlüğüne karşı işlenen suçlarda yani kasten yaralama için “ el-cinâye alâ mâ dûne’n-nefs” kavramı kullanılmıştır.²⁵⁴ İslam hukukçularının bir kısmı ölümü vakiasını; amden (kasten) öldürme, şibh-i amd (kasta benzer öldürme), hata yoluyla öldürme, hata yerine geçecek bir şekilde öldürme şeklinde dört şekilde incelerken,²⁵⁵ bir kısmı da tessebbüben (dolaylı surette) öldürmeyi de dâhil etmektedirler.²⁵⁶ Bir kimseye kisas verilebilmesi için suçun taammüden olması yani suçlunun suçu bilerek ve isteyerek işlemiş olması şarttır. Hata ile işlenen ölüm ve yaralama suçlarında kisas cezası verilmez.²⁵⁷

Kur’an da yüce Allah (c.c.) “Ey iman edenler! Öldürülenler hakkında size kisas farz kılındı. Hüre karşı hür, köleye karşı köle, kadına karşı kadın kisas edilir.”²⁵⁸ “Haksız yere öldürülenin velisine bir yetki verdik. Artık o da kısısta ileri gitmesin.”²⁵⁹ ifadeleri ile kisasın mahiyetini açıklamıştır. İsrâ 33. ayette geçen “Maktulün velisine yetki verdik.” ifadesini Zemahşerî, Matürîdî ve Suyutî, ‘kisas talep etme hakkı’ olarak değerlendirirken, Ebussuud, “kisas veya diyet talep etme” şeklinde yorumlamıştır.²⁶⁰

---

²⁴⁸ el-Mâide, 5/32.

²⁴⁹ el-Nisâ, 4/92.

²⁵⁰ el-İsrâ, 17/31; el-En’âm, 6/151.

²⁵¹ el-En’âm, 6/140.

²⁵² Serahsî, a.g.e., C. XXVI, s. 182.

²⁵³ İbrahim-i Halebî, *İzahlı Mültekâ El-Ebhur Tercümesi*, çev. Mustafa Uysal, C. IV, İstanbul: Elif Ofset Tesisleri, 1979, s. 258; İbn. Rüşd, a.g.e., C. III, s. 288-289; Serahsî, a.g.e., C. XXVI, s. 184.

²⁵⁴ Avcı, *Osmanlı Hukukunda Suçlar ve Cezalar*, s.121.

²⁵⁵ Abdurrahman Malikî, *İslam Hukukunda Ceza*, 1. b., 2002, yy. s.166.

²⁵⁶ Udeh, a.g.e., C. I, s. 28.

²⁵⁷ Vahide Aktoprak, *İslam Hukukunda Kadınların Köleliği ve Hakları*, (Yüksek Lisans Tezi), Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007, s. 46.

²⁵⁸ el-Bakara, 2/178.

²⁵⁹ el-İsrâ, 17/33.

²⁶⁰ Tuncer Namlı, “Kisasın Anlamını Yeniden Düşünmek”, *İstanbul, İslam Araştırmaları*, S. 3 (2010), s.113.

Kasta benzer öldürme (şibhü'l amd) sonucu ortaya çıkan vakıalarda 765 sayılı TCK m.452 ve 458. maddelere göre fiilin sebep olduğu durum ondan beklenenin üstündedir.²⁶¹ Yani kişi zarar verme niyetinde olmadığı halde karşı taraf zarar görmüştür. Hanefî ve Şafîlere göre bu durumda kısas cezası verilmez.²⁶²

Şafî mezhebi dışındakiler akıl hastalarının kasıtlı fiillerini hata olarak kabul etmektedirler. Akıl yoksunluğu sebebiyle onların fiilleri hataya benzer. Bu cihetten onların suçlarında kısas uygulanmaz ve diyeti âkile üstlenir.²⁶³

Yabancı kişiler tarafından öldürülen kölelerin diyetlerini efendileri alır.²⁶⁴ Çünkü köle sahibinin mülküdür. Kölenin bütün tasarrufları efendiye aittir. Herhangi bir cezada efendi kölenin kalan ailesinin de malikidir.

2.2. Diyet

“Diyet” ise sözlükte: “ödemek, vermek” anlamlarına gelir ve “vedy” kökünden türemiştir.²⁶⁵ İslam Hukuku’nda bir şahsın haksız olarak öldürülmesi, sakat ²⁶⁶ bırakılması veya yaralanması halinde ceza ve kan bedeli olarak ödenen mal veya parayı ifade eder.²⁶⁷

Yüce Allah (c.c.) diyet hakkında şöyle buyurur: “Yanlışlıkla olması dışında bir mü’minin bir mü’mini öldürmeğe hakkı olamaz. Yanlışlıkla bir mü’mini öldüren kimsenin mü’min bir köle azad etmesi ve ölenin ailesine teslim edilecek bir diyet vermesi gereklidir...”²⁶⁸

Kur’an öldürmede kısasın farz kılındığını bildirdikten sonra, “Ancak kim (din) kardeşi tarafından affedilirse o zaman ma’rûfa uymak, güzel ve tam olarak ödeme

²⁶¹ Avcı, *Osmanlı Hukukunda Suçlar ve Cezalar*, s.102.

²⁶² a.g.e., s.103

²⁶³ Üzeyir Köse, “İslâm Ceza Hukukunda Akıl Hastalarının Cana Karşı İşledikleri Suçlarda Cezai Sorumlulukları”, *Kahramanmaraş, K.S.Ü.İ.F.D.*, S. 29, 2017, s.169-170.

²⁶⁴ Vahide Aktoprak, *İslam Hukukunda Kadınların Köleliği ve Hakları*, (Yüksek Lisans Tezi), Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007, s. 50.

²⁶⁵ İbn. Manzur, a.g.e., C. XV, s. 383.

²⁶⁶ Arslan Adem, a.g.e., s. 13; Yıldız, a.g.m., s. 30.

²⁶⁷ Ali Bardakoğlu, “Diyet”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi (İSAM), 2013, C. 9, s. 473.

²⁶⁸ el-Nisâ, 4/92.

yapmak gerekir. Bu Rabbinizin bir hafifletmesi ve rahmetidir.”²⁶⁹ ifadesiyle kısastan vazgeçilmesi halinde diyetin ödenmesi hususuna işaret eder.

Hanefilere göre diyet kısasın değil, canın bedelidir. Örneğin bir erkek bir kadını öldürse kadının diyetini öder, şayet burada kısasa göre belirlenseydi erkeğin kendi canı için erkek diyeti ödemesi gerekirdi.²⁷⁰

Kasten öldürme de hüküm kısastır ancak, ibn Mesud (r.a.) rivayetine göre af olur ise kısas cezası diyete dönüşür.²⁷¹ Mâlikîler ölenin ailesinin kısas veya diyetsiz af konusunda muhayyer olduğunu ve diyetle bağışlamak isterlerse bu konuda öldürenin muvafakati şarttır. Şafîî ve Hanbelîler ise suçluya sorulmadan ölenin ailesinin diyet karşılığı suçluyu bağışlayabileceğini savunurlar.²⁷²

Nitekim Kur’an, diyet ile kısas arasındaki tercihi açıkça diyet ve aftan yana koyar, af ise kısas talebini iptal eder. Görülüyor ki kısasın caydırıcı sebebi olarak devreye diyet girmektedir.²⁷³

Hz. Peygamber (s.a.v.)’in sünnetinde diyet konusunda bir hayli ayrıntı ve uygulama örneği mevcuttur. Özetle ifade etmek gerekirse Hz. Peygamber (s.a.v.)’in öldürülenin diyetini 100 deve olarak veya altın, gümüş, koyun, sığır, elbise gibi mallardan belirli bir miktar şeklinde takdir ettiğine, yaralanma ve sakat kalma ile sonuçlanan müessir fiillerin ve organların diyetleriyle ilgili belli ölçüler getirdiğine ve uyguladığına dair rivayetler oldukça fazladır.²⁷⁴

Anne karnındaki çocuğun (cenin) diyetine gelince hadislerde Hz. Peygamber (s.a.v.) düşürülen çocuğun diyetini (gurre) bir köle veya câriye olarak takdir etmiştir²⁷⁵

Kastın aşılması sonucu oluşan suçlarda ceza diyet-i muğallazadır.²⁷⁶ Bu diyet kasten veya kasıt benzeri öldürme, haram bölgede ve haram aylarda öldürme ve evlenilmesi yasak olan hısımlık derecesindeki yakınları öldürme durumunda istenilir.²⁷⁷

²⁶⁹ el-Bakara, 2/178.

²⁷⁰ eş-Şirbîni, a.g.e., C. XV, s. 233; El-Kâsânî, a.g.e., C.X, s. 237.

²⁷¹ Serahsî, a.g.e., C. XVI, s.96

²⁷² İbn. Rüşd, a.g.e., C. III, s. 496.

²⁷³ M. Cherif Bassiouni, “İslam Hukukunda Kısası Gerektiren Suçlar”, çev: Aslan, Nasi, Çukurova, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. III, S.1 (2003), s. 314.

²⁷⁴ Bardakoğlu, “Diyet”, C. IX, s. 474.

²⁷⁵ a.g.e., s. 475.

²⁷⁶ Avcı, *Osmanlı Hukukunda Suçlar ve Cezalar*, s. 109.

²⁷⁷ eş-Şirbîni, a.g.e., C. XV, s. 260.

İslam hukukunu uygulandığı Pakistan Ceza Kanunu'nda kastın aşılması suçuna karşılık diyet cezasının yanında 14 yıla kadar ulaşabilen hapis cezası verilir.²⁷⁸

Müessir fiillerde Hanefiler denklik ararken Cumhur aramaz. Buna göre hünsada kısas gerekmez. Çünkü hünsanın kadın mı erkek mi olduğu durumu şüphelidir.²⁷⁹ Bu yüzden diyete tabidir. Kadınların diyeti ise erkeğin diyetinin yarısıdır.²⁸⁰

Hanefiler müessir fiillere mali zarar gözüyle baktığından denklik ararken Cumhur insan olma, acı çekme şeklinde bakar. Tabii burada Hanefilerin görüşü suçlu yakınlarının mağduriyetini azaltıcıdır.²⁸¹

3. Ta'zîrin Sebep Olduğu Mağduriyetler

Sözlükte “engellemek, te'dib etmek; desteklemek, saygı göstermek” anlamlarına gelen²⁸² ta'zîr fıkıhta had suçları ve cinayetlerdeki gibi belirli cezası bulunmayan²⁸³ suçlara verilecek, miktarı ve uygulanması yöneticiye veya hâkime bırakılmış cezaları ifade eder. Ta'zîr, “desteklemek, saygı göstermek” anlamıyla Kur'an'da çeşitli âyetlerde yer almaktadır.²⁸⁴

Ta'zîrin sözlük anlamı öğretmenin öğrencisini, ebeveynin çocuklarını te'dib edici fiilleri ele alarak ta'zîr cezasının daha çok terbiye etme ve tedbir alma yönünün olduğunu görüyoruz.²⁸⁵

Başlıca ta'zîr cezalarını şu şekilde sıralayabiliriz:

1. Bedenî cezalar
  - 1.1. İdam (ta'zîren siyaseten katl) cezası
  - 1.2. Celde cezası
  - 1.3. Uzuv kesme cezası
2. Hürriyeti kısıtlayıcı cezalar.

²⁷⁸ Avcı, *Osmanlı Hukukunda Suçlar ve Cezalar*, s.110-111.

²⁷⁹ Halebî, a.g.e., C. IV, s. 389; Avcı, *Osmanlı Hukukunda Suçlar ve Cezalar*, s. 123.

²⁸⁰ İmam Şafii, El- Umm, 8.b., C. VI, Lübnan: Daru'l Fıkr, 1983, s. 114; Bilmen, a.g.e., C. II, s. 1410; es-Sâğircî, a.g.e., s. 1096.

²⁸¹ Avcı, *Osmanlı Hukukunda Suçlar ve Cezalar*, a.g.e., s. 123.

²⁸² İbn. Manzur, a.g.e., C. IV, s. 545.

²⁸³ Mehmet Koç, a.g.m., s. 16.

²⁸⁴ Tuncay Başoğlu, “Tazir”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi (İSAM), 2013, C. 40, s. 198; Bkz. el-Mâide 5/12; el-A'râf 7/157; el-Feth 48/9.

²⁸⁵ Başoğlu, a.g.e., s. 198.

- 2.1. Hapis cezası
  - 2.1.1. Kürek cezası
  - 2.1.2. Prangabentlik cezası
  - 2.1.3. Kalebentlik cezası
  - 2.1.4. Zindanbentlik cezası
  - 2.1.5. Cezirebentlik cezası
  - 2.1.6. Manastırbentlik cezası
  - 2.1.7. Tomruk cezası
- 2.2. Sürgün
  - 2.2.1. Mahalleden ihraç cezası
  - 2.2.2. Şehirden ihraç cezası
  - 2.2.3. Kamu yararına çalıştırma
3. Malî Cezalar
  - 3.1. Para cezası
  - 3.2. Müsadere
4. Kınama ve Mahrumiyet Cezaları.²⁸⁶

Toplum için zarar oluşturmayan davranışlar, gelecekte dehşet verici sonuçlar doğurabilir. Bu yüzden suçların tespiti ve cezalandırması hâkime bırakılmıştır. İslam hukukunda ta'zîr suçları devlet başkanı veya onun görevlendirdiği hâkim tarafından belirlenir.²⁸⁷

Ta'zîr suçlarında devlet idarecileri her suç için uygun gördüğü, suçluları caydıracak ve ıslaha edecek cezalar verilebilir. Bu cezanın nevi ve miktarları, zaman, mekân, şahıs, sosyal seviye ve terbiye derecesine göre, farklılık arz eder. Bu sebeple kanun koyucu bunları devlet idarecilerine bırakmış (vermiş), yani hâkim güce terk etmiştir.²⁸⁸

---

²⁸⁶ Udeh, a.g.e., C. I, s. 86-95.

²⁸⁷ Ertuğrul Gazi Tuncay, "İslam Hukukunda Sınırı Belirlenmemiş Cezalar", *Samsun, İslam Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, S. 3 (2017), s. 83.

²⁸⁸ Arslan Adem, a.g.e., s. 15.

Hız. Peygamber (s.a.v.), Tebük seferine katılmayan ve mazeret bildirmeyen üç sahabîyle ilgili ayet²⁸⁹ nazil olduktan sonra onlara boykot uygulamış ve selam dahi vermemiştir. Bu sebeple ta'zîrin meşruluğundan âlimler ittifak etmişlerdir.²⁹⁰

Ta'zîr suçlarının yaptırımı ise yetkili yasama organının takdirine bırakılmıştır.²⁹¹ Ta'zîr cezası yöneticinin emri ile had ve kısas cezasına ek olarak da verilebilir. Hanefiler muhsan olmayan zinakarlara had cezası olan yüz celdeye ilave olarak uygulanan sürgün cezasını ta'zir cezası kabul ederler. Hanefî ve Mâlikîler şürb haddinde celdeye ilave olarak suçluyu azarlamayı ta'zir sayarlar. Mâlikîler ve Şâfiîler kasten müessir fiilde kısasın yanısıra ta'zîr uygulanacağını düşünürler. Şâfiîler ve Hanbelîler ise eli kesilen hırsızın kesik elinin boynuna asılmasını ta'zîr cezası olarak görürler.²⁹²

Ta'zîr, devletin yetkisini kullanarak uyguladığı cezalardır. Bu cezalarda kamusalılık ön plandadır. Hanefi hukukçulara göre Şârî, zarûret-i hamseyi korumak için hadleri Allah hakkı olarak maslahat için uygulanmaktadır. Buna göre hadlerin amacı insanları kötülükten arındırmaktır.²⁹³

Ta'zîr cezasının, hakkında had ve kısas yaptırımı belirlenmeyen suçlara uygulanmasının yanı sıra toplumun menfaati gereği had ve kısas ile birlikte uygulanacağını cevazı yönünde fakihler görüş bildirmektedir. Hanefiler muhsan olmayan zinakarlara had cezası olan yüz celdeye ilave olarak uygulanan sürgün cezasını ta'zir cezası kabul ederler. Hanefî ve Mâlikîler şürb haddinde celdeye ilave olarak suçluyu “Allah'tan korkmadın mı?” vb. ifadelerle sözlü olarak azarlamayı ta'zîr cezası olarak görürler. Mâlikîler ve Şâfiîler kasten müessir fiilde kısasın yanı sıra ta'zir uygulanacağını düşünürler. Şâfiîler ve Hanbelîler eli kesilen hırsızın kesik elinin boynuna asılmasını ta'zir cezası olarak görürler.²⁹⁴

Ta'zîr suçları ile had suçları arasında bazı farklar vardır. Had suçlarının cezaları evrenselken, ta'zîr suçları topluma göre değişiklik²⁹⁵ gösterebilir. Ta'zîrin eğitici yönü

²⁸⁹ el-Tevbe, 9/118.

²⁹⁰ Yıldız, a.g.e., s. 31.

²⁹¹ Mehmet Koç, a.g.e., s. 21.

²⁹² a.g.e., s.18.

²⁹³ Muharrem Midili, “Allah Hakkı ve Kul Hakkı Arasında Hanefî Ceza Hukukunun Kamusalılığı”, *Trabzon, K.T.Ü.İ.D.*, S. 4 (2017), s. 75.

²⁹⁴ Mehmet Koç, a.g.e., s.18.

²⁹⁵ a.g.e., s. 21.

ağır bastığı için mükellef olmayanlara da uygulanabilir. Had zimmîlere de uygulanır, bazı ta'zîr cezaları zimmîlere uygulanmaz. Hadler zamanaşımı ile düşer, ta'zir cezaları Hanefilere göre sadece zamanaşımı ile düşer.²⁹⁶

Hz. Ömer (r.a.)'in huzuruna ramazanda şarap içmiş olan bir kimse getirilince şarap haddi olarak seksen sopa vurduktan sonra, ta'zîr için kendisine yirmi sopa daha vurmuşlardır.

İmam Ahmed'den rivayetle denildi ki, Şair Necaşi ramazan ayında içki içti, Hz. Ali (r.a.) ona seksen sopa ile had uyguladı. Ertesi gün yirmi sopa daha vurdu ve şair Necaşi'ye Hz. Ali (r.a.) sana yirmi sopayı ramazan ayında içki içerek Allah (c.c.)'a karşı cüretkârlık yapmandan dolayı vurdum, dedi.

İmam Ebû Hanife ve İmameyn'e göre, evlenmemiş zâni için sürgün veya hapis gibi ek cezalar had değil ta'zîrdir. Eğer hâkim suçlu için gerekli görürse sürgüne gönderebilir veya hapsedebilir.²⁹⁷

Ta'zîr suçu ile toplumun mağduriyetinin engellenmesi, suçun tekrarını önlemek hedeflenmiştir. Suçlu özellikle had cezası almış iken bile üzerine verilen ta'zîr cezası faili daha da etkileyecektir. Tabi ki durumdan suçlunun yakınları fazlasıyla etkilenecektir. Maslahat her zaman bireyin önündedir. Bu yüzden ta'zîr cezalarında hassas davranılmalı ve hiçbir mağduriyet göz ardı edilmemelidir.

---

²⁹⁶ a.g.e., s. 22.

²⁹⁷ Sami Ergin, *İslam Hukukunda Ta'zir Suçları*, Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yüksek Lisans Tezi), 2007, s. 6.

İKİNCİ BÖLÜM

SUÇLU YAKINLARININ MAĞDURİYETİNİN BELİRLENMESİ

Birinci bölümde suç, ceza, suçlu, mağdur kavramlarından bahsettik. Bu bölümde ise suçlu yakınları kavramı ve onların yaşadıkları mağduriyetin kapsam ve mahiyeti konusunu ele alacağız.

Suç realitesi, yaşamın her anında var olan, bireylerin her an karşılaşabilecekleri bir olgudur. Kişiler her an suç teşkil edecek bir eylemde bulunabilir veya kendilerini pek çok sebeple suçun içerisinde veya suç ile ilişkili bulabilir. Örneğin, bir kişi bazen suç teşkil eden bir fiili gerçekleştiren kişi olarak suçlu konumunda, bazen suçtan direkt etkilenen mağdur konumunda, bazen ise mağdurun veya suçlunun yakını konumunda olabilir. Hiçbir etkisi olmadığı halde kendini suç unsuru içerisinde bulan suçlu yakınlarının durumu çoğu zaman göz ardı edilir. Oysa suçtan, daha doğru bir ifadeyle suç teşkil eden eylemden en çok etkilenenlerin başında suçlu yakınları genellikle gelmekte, dolayısıyla onların mağduriyeti söz konusu olabilmektedir. Zira suç teşkil eden eylem nedeniyle onların sahip olduğu hakların ihlal edilmesi söz konusu olabilir.

Mağduriyet türlerinin en çok bilineni suç mağduriyetidir. Yani suç sebebi ile oluşan mağduriyettir. Ancak çalışmamızın birinci bölümünde ifade ettiğimiz üzere ceza sebebiyle oluşan mağduriyetler de azımsanamayacak ölçüdedir. Ceza hukuku politikasında genel anlayış, mağdursuz suç olamayacağıdır.²⁹⁸ Suçların mağdurlarını birey, devlet ve toplum olarak üç aşamada inceleyebiliriz. Yeni Ceza Kanunu'nun kabulüyle suç kabul edilen bir unsurdan doğrudan mağdur birey ise de işlenen bütün suçların doğal mağduru devlettir.

Suçlu yakınları dediğimizde ilk aklımıza gelen suçlunun eşi ve çocukları yani ailesidir. Bunun akabinde suçlunun üstsoy-altsoyu (usûl-furû) ve kardeşleri gelir. Daha sonraki aşamada ise suçlunun bulunduğu toplum yani kamunun mağduriyeti akla gelmektedir. Kanaatimizce mağduriyet derecelerine göre suçlu yakınlarını bu şekilde sıralamak mümkündür.

1. EŞİN MAĞDURİYETİ

Mutlu bir aile kurumu için eş seçimi çok önemlidir. Bu konuda özellikle Hanefiler evlilik öncesi bazı tedbirler almışlardır. Örneğin, eş seçiminde daha sonra yaşanması muhtemel olacak ekonomik problemleri önlemek için kefaet (denklik) şart

---

²⁹⁸ Dinler, a.g.e., s. 50.

koşulmuştur. Eş seçiminde mutlaka istişare yapılmalıdır. Unutulmamalı ki, seçilecek eş ile beraber ömür boyu sürececek ve çocukları yetiştirilecek ve böylece topluma şekil veren bir aile kurumu oluşacaktır.²⁹⁹

Yaratılış itibari ile kadın ve erkek birbirinden farklıdır. Bazı âlimler bu farklılıktan dolayı kadını ikinci planda tutarken, bir kısmı da onun üstün bir varlık olduğunu söyler.³⁰⁰ Oysa kadın ve erkek birbirini tamamlayan iki parçanın mükemmel uyumudur.³⁰¹ Yüce Allah (c.c.) Kur'an-ı Kerim'de, Hz. Peygamber (s.a.v.) pek çok hadisinde kadın ve erkeğin eşit olduğunu vurgulamaktadır.³⁰²

Eflatun, Cumhuriyet adlı kitabında kadın ve erkeğin benzer yeteneklere sahip olduğunu ve bu yüzden sorumluluklarının da aynı olması gerektiğini ifade eder.³⁰³ Kanaatimize göre, kadın ve erkek fiziki ve duygusal olarak farklıdır. Bu sebeple Şarî'nin onlara yüklediği sorumluluklar da farklılık arz etmektedir.

Anayasamızın “Kanun önünde eşitlik” başlıklı 10. maddesi gereği “Herkes dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşittir.”

Kadın ile erkek yaratılış gereği farklıdır. Bu sebeple onların dinen veya hukuken tabi olduğu kurallar farklılık arz edebileceği gibi, bu yaratılış gereği onların suç teşkil eden eylem nedeniyle ortaya çıkabilecek mağduriyeti de doğal olarak farklılık arz eder.

Mecelle'de yer alan “ Mazarrat menfaat mukabelesindedir.”(m.87) ve “Külfet ni'mete, ni'met külfete göredir.”(m.88) gibi maddelere göre hakka sahip olmak bazı sorumlulukları gerektirir.³⁰⁴ Bu bağlamda suç ve ceza karşısında kadın ve erkeğin yaşayacakları mağduriyeti ayrı ayrı ele almanın daha uygun olacağını düşünüyoruz.

---

²⁹⁹ Abdullah Çolak, “İslâm'da Aile Kurumunu Korumaya Yönelik Tedbirler”, *İstanbul, İ.Ü.İ.F.D.*, S.7 (2016), s. 109.

³⁰⁰ Judith E.Tucker, *İslam Hukukunda Kadın, Aile ve Cinsiyet*, çev. Zeynep Esra Koca, 1. b., İstanbul: Açılımkitap Yayınevi, 2015, s. 25.

³⁰¹ Murtaza Mutahharî, *İslam'da Kadın ve Onun Hukukî Sistemi*, çev. İsmail Bendiderya, 1. b., İstanbul: Önsöz Yayıncılık, 2018, s. 216-217; Mustafa Öztürk, *Cahiliyeden İslamiyet'e Kadın*, 2. b., Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2013, s. 153.

³⁰² Abdulhalim Ebu Şakka, *İslam Kadın Ansiklopedisi*, çev. Şaban Haklı, Fethi Güngör, 3. b., C. I, İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2017, s. 80.

³⁰³ Mutahharî, a.g.e., s. 390.

³⁰⁴ Servet Armağan, *Modern Hukukta ve İslam Hukukunda Kadın Üzerine Bazı Düşünceler*, İstanbul: Arıkankitap, 2007, s.83.

1.1.Kadının Mağduriyeti

Geleceğin oluşumunda ve kültürün kuşaktan kuşağa aktarılmasında en önemli aktör muhakkak ki kadındır.³⁰⁵ Kadın aile kurumunun mihenk taşıdır. Çocukları yetiştirmek ve terbiye etmek, ailenin düzenini sağlamak gibi pek çok sorumluluğu bulunmaktadır.

Yüce Allah (c.c.), “Sizler birbirinizdensiniz.”³⁰⁶; “Mü’min erkekler ve mü’min kadınlar birbirlerinin dostlarıdır.”³⁰⁷; “Onlar size örtüdürler, siz de onlara örtüsünüz.”³⁰⁸ “Şüphesiz Müslüman erkeklerle Müslüman kadınlar, mü’min erkeklerle mü’min kadınlar, itaatkâr erkeklerle itaatkâr kadınlar, doğru erkeklerle doğru kadınlar, sabreden erkeklerle sabreden kadınlar, Allah (c.c.)’a derinden saygı duyan erkeklerle Allah (c.c.)’a derinden saygı duyan kadınlar, sadaka veren erkeklerle sadaka veren kadınlar, oruç tutan erkeklerle oruç tutan kadınlar, namuslarını koruyan erkeklerle namuslarını koruyan kadınlar, Allah (c.c.)’ı çokça anan erkeklerle çokça anan kadınlar var ya, işte onlar için Allah, bağışlanma ve büyük bir mükâfat hazırlamıştır.”³⁰⁹ “İçinizden kadın olsun erkek olsun, hiçbirinizin amelini zayi etmem.”³¹⁰ ayetiyle yükümlülükler bakımından sorumlu kılınmış³¹¹ ve kadın ve erkek arasında bir ayırım olmadığını göstermiştir.³¹²

İslam, Cahiliye’deki kadın haklarına zarar veren her türlü durumu yasaklamıştır. Kadınlara nikâhlanma, boşanma, çalışma, gibi pek çok hak sağlamış ve annelik kurumuna ayrı bir değer vermiştir.³¹³

İstatistikler ülkemizde namus cinayetlerinde çoğunlukla kadınların öldürüldüğünü gösteriyor. Örneğin, namus cinayeti sebebiyle yılda 200 kadın öldürülüyorsa öldürülen erkek sayısı 25’i geçmiyor. Suçu işleyen erkek çoğu zaman

---

³⁰⁵ M. Macit Sevgili, *İslam Hukuku Açısından Töre Cinayetleri*, (Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007, s. 9.

³⁰⁶ Âl-i İmrân, 3/195.

³⁰⁷ el- Tevbe, 9/71.

³⁰⁸ el-Bakara, 2/187.

³⁰⁹ el-Ahzâb 33/35.

³¹⁰ Âl-i imrân, 3/195.

³¹¹ Meryem Arıkfıdan, *İslam Hukukunda Kadın Haklarının Korunmasına Yönelik Tedbirler*, (Yüksek Lisans Tezi), Eskişehir: Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015, s. 108.

³¹² el-Mümtehine, 60/12.

³¹³ Saffet Sancaklı, “Hz. Peygamber ve İnsan Hakları”, *Samsun, Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, C. III, S. 3, 2003, s. 37.

ölümünden kurtulurken haksız yere kadının cezalandırıldığı görülmektedir. 2004 Eylül'ünden önce bu sayının biraz daha fazla olduğu tahmin ediliyor. Çünkü bu tarihten itibaren Türk Ceza Kanunu'nda yapılan değişikliklerle namus cinayetleri olarak görülen, namus nedeniyle veya töre saikiyle insan öldürme suçu nedeniyle verilen hapis cezasının haksız tahrik nedeniyle indirimi iptal edilmiş bu da bu tür cinayetlerde az da olsa azalmaya yol açmıştır.³¹⁴ Namus cinayetlerinde genellikle suçu işleyen kişi mağdurun yakınıdır. Suç sebebiyle kadın ölse veya yaralansa, hem suçlu hem de suçlu yakınları mağdurun aile fertlerinden olacaktır ki burada olan mağduriyet herkesi etkilemektedir. Bu gibi durumlarda çoğu zaman aile üyeleri birbirlerini af ettiği için had uygulanmaz.

Kadınların haklarının korunması konusunda uluslararası planda da gelişmeler yaşanıyor ve İslam ülkeleri buna kayıtsız kalamıyor. Dünya ülkelerinin büyük çoğunluğunun taraf olduğu Birleşmiş Milletler Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW), imzalandığı³¹⁵ sözleşmeyi Somali, Sudan ve İran dışındaki bütün Müslüman ülkeler onaylayarak yürürlüğe koymuştur.³¹⁶ Sözleşme kadın çıkarlarını koruyan her türlü mağduriyet durumunu kapsamaktadır.

Kadın erkeğin yaptığı pek çok suç sebebiyle mağdur konuma düşebilir. Örneğin, Müslüman kadının kocası Müslüman iken kâfir olursa kocasına önce tövbe teklif edilir, ancak buna uymaması durumunda hâkim evliliği sonlandırır. Çünkü Müslüman bir kadının kâfir bir erkekle evlenmesi dinen uygun değildir. Erkeğin irtidatı sebebiyle başta kadın olmak üzere tüm aile dağılır ve mağdur olur.³¹⁷

Kocanın kadının nafakasını ödememesi veya gaib olması durumunda kadın boşanma hakkına sahip değildir. Koca suçu sebebiyle hapsedilse bu durumda nafaka

---

³¹⁴ Musa Kazım Yılmaz, "Kur'an'ın Zinaya Bakışı ve Törenin Öngördüğü Namus Cinayetleri", *Din ve Gelenek, Tartışmalı İlmi Toplantı 22-24 Ekim*, İstanbul, 2010, s. 320.

³¹⁵ İsmail Yalçın, "Kadına Karşı Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesinin (CEDAW) Müslüman Ülke Kanunlarına Etkileri", *Journal of History Culture and Art Research*, C. VI, S. 4 (2017), s. 981.

³¹⁶ İsmail Yalçın, *a.g.m.*, s. 982; Bkz. Mısır (1981), Bangladeş, Endonezya, Yemen (1984), Tunus, Türkiye (1985), Irak (1986) Libya (1989), Ürdün (1992), Fas (1993), Maldivler (1993), Kuveyt (1994), Malezya (1995), Pakistan, Cezayir (1996), Suudi Arabistan (2000), Moritanya (2001), Bahreyn (2002), Afganistan (2003), Suriye (2003), BAE (2004), Umman, Bruney (2006), Katar (2009) yılında sözleşmeye taraf olmayı kabul etmiştir.

³¹⁷ Vehbe Zuhayli, *Hanefî Fıkhu (El- Fıkhu'l- Hanefiyyü'l- Müyesser)*, çev. Yusuf Ciğer, C. III, İstanbul: Saadet Yayınevi, 2014, s. 309-310.

temininden mahrum kalan kadın mağdur olmaktadır.³¹⁸ Oysa hiç şüphe yoktur ki kadın zengin olsa bile erkek onun nafakasında sorumludur.³¹⁹ Erkeğin hapis edilmesi kadının nafaka sürecini kesintiye uğrattığı için kadını mağdur eder.

1.1.1. Kadın ve Tecavüz

İslam hukukunda tecavüz fiili zina suçu içerisinde değerlendirilmekte ve cezası da aynı şekilde belirlenmektedir.³²⁰ Tecavüz toplumun ahlaken düzenini bozan ve sarsan bir yapı olarak görülmektedir.³²¹

“Tecavüz” cinsel şiddet kapsamında görülüp fıkhîta “hetk-i ırz” olarak kullanılmaktadır. Bu tanım “namus perdesini yırtmak” anlamına gelir. İslam hukukunda tecavüz fiilinin mağdur üzerindeki fiziki hasarına dikkat çekmek için “ifdâ” kavramı da kullanılmaktadır.³²²

Bir kimsenin ırzına yönelik saldırı “ırza tecavüz” olarak adlandırılmış ve en geniş anlamıyla “kişilik haklarının çiğnenmesi” şeklinde tanımlanmıştır. ırzın korunması İslam hukukunda hem fertlerin temel hak ve sorumlulukları arasında yer almış hem de pozitif hukukun önemli ilgi alanlarından birini teşkil etmektedir.³²³

Her ne kadar tecavüz kadın üzerinde gerçekleşen bir durum gibi gözükmekteyse de Şafiîler bu konuda cinsiyet ayrımı yapmazlar ve sapkın ilişkileri de bu kapsamda görürler.³²⁴

Eski hukukları incelediğimizde Asur, Sümer ve Babil kaynaklarında tecavüz cezasında kadının tecavüzcüsüyle evlendirildiği görülmektedir. Burada ceza yalnızca

---

³¹⁸ Zuhayli, a.g.e., C. III, s. 540.

³¹⁹ a.g.e., C. 3, s. 557.

³²⁰ Adem, Yıldırım, “İslâm Hukûkunda Cinsel Dokunulmazlığa Karşı İşlenen Hetk-i Irz (Tecavüz) Suçunun Cezası ve Kur’an Ceza İlkeleri Açısından Değerlendirilmesi”, *D.E.Ü.İ.F.D.*, S. VII (2018), s. 226.

³²¹ Belkıs Konan, “Osmanlı Hukukunda Tecavüz Suçu”, Ankara, *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, C. XXIX, S. 29 (2011), s. 149.

³²² Adem Yıldırım, “İslâm Hukûkunda Cinsel Dokunulmazlığa Karşı İşlenen Hetk-i Irz (Tecavüz) Suçunun Cezası ve Kur’an Ceza İlkeleri Açısından Değerlendirilmesi”, s. 227.

³²³ Fatma Şensoy, “Geçmiş Tanıklık Eden Belgelerle Kadına Yönelik Şiddet”, İstanbul, *Marmara Üniversitesi Öneri Dergisi*, C. XII, S. 45 (2016), s. 123.

³²⁴ Konan, a.g.m., s. 153.

suçluya değil aynı zamanda mağdur olan kıza da verilmiş olmaktadır. Mağdur kadın bu olayla birlikte suçlunun yakını olmakta ve daha çok mağdur edilmektedir.³²⁵

Bazı tecavüz durumlarında tarafların evlendirilmesi ile olay çözülmeye çalışılmaktadır. Bu durumda tecavüzcüsüyle evlendirilen kadın aslında cezalandırılmış olmaktadır. Çünkü hem fiilden zarar görmüş hem de hayatı boyunca bu zararı veren kişiyle yaşamak zorunda bırakılmıştır. Bu durum aynı zamanda cezalandırmayı sınırlandırmaktadır.³²⁶ Kadın mağdur iken evlilikle birlikte bir anda suçlu yakını olmuştur. Bu süreçte nikâh dışında suçluya verilecek herhangi bir ceza kadını tekrar mağdur eder.

Cumhur'a göre, tecavüz kesinleşirse sonradan nikâh yapılırsa da recm cezası ile cezalandırılır. Bu durumda nikâh gerçekleştiği için kadın artık suçlunun ailesidir ve recm uygulandığında zarar görecektir. Hanefiler ise had uygulamazlar.³²⁷ Bekârlarda ise Hanefiler, zor kullanarak bir kadınla zina eden kişiye had cezası gerektiği ancak kadına mehir gerekmeği görüşündedirler. Suçluya had cezası uygulandığında mehirin temini ailesinden olacağı için yakınları mağdur olacaktır. Şafiiler ve Hanbelîlere göre mehir-i misilin yanında diyet-i ifdâ gerekir. Mâlikîlere göre had cezası verilmez.³²⁸ Kadın tecavüzsüyle evlendirilmiş halde iken mehri misili nikâhtan dolayı hak eder. Ancak diyet-i ifdâ için erkeğin zorlanması eşi olarak kadını nafaka konusunda mağdur edebilir.

Osmanlı Dönemi'nde II. Bayazıt, Yavuz Sultan Selim ve Kanûni dönemi Kanunâmelerinde tecavüz suçu için "hadım" cezası verildiği görülmektedir. Hadım cezası had cezası değildir. Tecavüzle ilgili ayet ve sünnete dayanan bir delil olmadığından ta'zîren bu ceza uygun görülmüştür."³²⁹ Tecavüz suçu sebebiyle hadım edilen erkek evli ise bundan sonraki süreçte eşi için cinsel mağduriyet söz konusu olacaktır.

³²⁵ Mebruru Tosun, Kadriye Yalvaç, *Sumer, Babil, Asur Kanunları ve Amni Şaduga Fermanı*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1975, s. 25.

³²⁶ M. Cherif Bassiouni, "İslam Hukukunda Kısası Gerektiren Suçlar", çev. Nasi Aslan, *Çukurova, Ç.Ü.İ.F.D.*, C. 3, S.1 (2003), s. 313.

³²⁷ Konan, a.g.m., s. 155.

³²⁸ Adem, Yıldırım, "İslâm Hukûkunda Cinsel Dokunulmazlığa Karşı İşlenen Hetk-i Irz (Tecavüz) Suçunun Cezası ve Kur'an Ceza İlkeleri Açısından Değerlendirilmesi", s. 231-238.

³²⁹ a.g.m., s. 251.

Ülkemizde her geçen gün cinsel taciz suçu artmaktadır. Cezaların yeterince caydırıcı olmaması sebebiyle tecavüz suçluları aynı suçu defalarca işlemektedir. Son dönemlerde “hadım cezası” konuşulmakta ise de uygulaması henüz ülkemizde görülmemiştir ve pozitif ceza hukukumuzda bu konuda cinsel saldırı/tecavüz (TCK m.102/2) suçunun yaptırımı/cezası olarak açıkça öngörülmedikçe hadım cezasının uygulanması mümkün görünmemektedir. Cezanın yanı sıra mağdur için tedavi edici önlemler de alınmalıdır.³³⁰ Fiilden doğrudan etkilenen mağdur başta olmak üzere ailesi ve aynı şekilde suçlu da evli ise onun ailesine de bu durumla ilgili psikolojik destek verilmelidir.

Tecavüz sonrası oluşan bir hamilelik durumunda kadınların bir kısmı çocuğu istemedikleri için tıbbi müdahalede bulunmaktadır. Özellikle savaş sonrası durumlarda esirlerde tecavüz sonucu oluşan hamilelikler bu kabildendir. Yusuf el-Karadavi'nin de aralarında bulunduğu Dünya Müslüman Âlimler Birliği “Bosna Hersek'te İnsan Haklarını Koruma” adlı toplantıda âlimlerce mağdurların ikrâh altında olmalarından dolayı cinsel saldırı suçu sonunda ortaya çıkan hamileliğin sonlandırılmasında sorumlu olmadığı kanaati oluşmuştur. Din İşleri Yüksek Kurulu da “Söz konusu olaya, İslam'ın izzeti ve İslam toplumunun bu bölgede varlığını devam ettirmesi veya yok olması açısından da bakılması gerekmektedir. Annenin hayatını ve sağlığını tehlikeye sokmamak şartıyla zorla tecavüz sonucu gebe bırakılan Müslüman kadın ve kızların, kendi iradelerine bağlı olarak ilaç veya tıbbi müdahale yolu ile gebeliklerini sonlandırabileceği sonucuna varılmıştır.” şeklindeki ifadelerle bu şekilde ortaya çıkan hamilelik durumunun ortadan kaldırılmasını caiz görüldüğünü açıklamıştır.³³¹

Tecavüz sonrası hamileliğin oluşumunda suçlu tecavüzcü mağdur ise kadındır. Ancak zina suçunda neseb nikâh olmayan erkeğe bağlanmaz bu sebeple neseb bakımından buradaki cenin kadına aittir. Bu sebeple suçlunun değil mağdurun yakını sayılır. Çocuk düşürme eyleminde ise olayı gerçekleştiren, suçlu olan kadındır. Cenin neseb bakımından kadına aitliğiyle bu suçta suçlu yakını olmaktadır.

³³⁰ Mert Savrun, “Bir Ahlâk Sorunu Olarak Cinsel Taciz”, *DİB. IV. Din Şurası Tebliğ ve Müzakereleri*, Ankara: DİB. Yayınları, 2009, s. 572.

³³¹ Ümmü Eymen Balbaba, “Fıkhi Açıdan Tecavüz Sonucu Oluşan Gebeliğin Sona Erdirilmesi”, *V. Türkiye Lisansüstü Çalışmalar Kongresi Bildiriler Kitabı-3*, Isparta, 2016, s.77-79.

Bütün bu bilgiler ışığında diyebiliriz ki tecavüz sonucu oluşan hamilelikte kadının psikolojik durumu göz önüne alınarak çocuğun doğumunu istememesi ve doğumunu engellemesi sebebiyle, söz konusu kadına karşı herhangi bir cezai yaptırım uygulanmaz. Kanaatimize göre zarûrât-ı dîniyyenin ilki olan yaşam hakkı hangi koşulda olursa olsun engellenmemelidir. Çocuk yaşama hakkına sahiptir. Bu konuda farklı tedbirler alınmalı ve bu şekilde müdahalelerin önüne geçilmelidir.

1.1.2. Kadınlarda İstisnâî Durumlar

Kadın çok zengin olsa dahi nafaka sorumlusu değildir.³³² Kadının diyeti erkeğin diyetinin yarısıdır. Kadın âkileye dahil değildir bu sebeple diyet ödemesi gerekmez.³³³

İslam hukukuna göre usûlün fûrûu kasten öldürdüğünde, ona karşılık kısas edilmez.³³⁴ Çünkü üstsoy, altsoyun varlık sebebidir.³³⁵ Ancak böyle bir durumda baba diyet öder. Şafîilere göre bu diyet peşin olmalı ve âkile tarafından ödenmemelidir.³³⁶ Bir babanın çocuğunu öldürme vakiasında kadın yani anne mağdurdur. Erkeğe kısas uygulanırsa kadının mağduriyeti azalmayıp daha da artacaktır ki bundan ailesi ve varsa diğer çocukları da zarar görecektir. Aile için bir zarar söz konusu olduğu için âkileye diyet ödetilmez. Çünkü çocuğun ölümü ile suçlunun kendi âkilesi de zarar görmektedir.

Mâlikî, Şafîî, Hanbelî mezhepleri ve İmameynin görüşlerine göre bir erkek mahremlerinden biri ile nikâhlansa ve cinsel ilişkide bulunsa nikâh geçersizdir ve kendisine had cezası uygulanır. Hanefîlere göre ise erkek kadına mehir verir had uygulanmaz, tazir uygulanır.³³⁷ Kanaatimizce burada Hanefîlerin görüşü mağduriyet açısından daha uygundur. Çünkü suçlu erkek suç sebebiyle mahremi kadını mağdur etmiştir. Kadın suçtan dolayı mağdur iken erkeğe verilecek herhangi bir ceza onu cezadan dolayı da suçlu yakını olarak mağdur edecektir. Bu sebeple kadının hakkının tazmini açısından mehir verilmesi ve aile içi ekonomik düzenin devamı için de erkeğin öldürülmemesi daha uygun olacaktır.

³³² Orhan Çeker, “İslam Hukukunda Kadın Hakları”, *Aile Sempozyumu Tebliğler*, ed. M. Beşir Eryarsoy, Ankara: Medeniyet Vakfı Yayınları, 2015, s.109.

³³³ Armağan, a.g.e., s. 98-99.

³³⁴ el-Kâsânî, a.g.e., C. X, s. 241.

³³⁵ Türkan, Aktaş, a.g.m., s. 13.

³³⁶ Serahsî, a.g.e., C. XXVI, s. 14.

³³⁷ Cezîrî, a.g.e., C.VII, s.3002-3003.

Ubade b. Samit (r.a.)'in rivayetine göre Peygamberimiz (s.a.v.): “Benden öğrenin, benden öğrenin. Gerçekten Allah (c.c.), kadınlara bir çıkış yolu ortaya koydu. Bekârla bekâr (zina ederse) yüz celde ve bir sene sürgün; evli ile evliye yüz celde ve recm vardır.”³³⁸ buyurmaktadır. Bu durum her ne kadar erkek ve kadını ilgilendiriyor gibi gözükmemekte cezanın varlığının erkekleri korkutması beklenmekte ve zinadan uzak kalmaları sağlanmaktadır. Zina her ne kadar çift taraflı bir eylem olsa da erkeğin uzak durduğu bir konumda kadının zinayı gerçekleştirmesi pek mümkün değildir. Burada evlinin zinasının ölümle sonlandırılması sebebiyle erkeğin nikâh altındaki eşini koruduğu vurgulanmaktadır.

Hanefilere göre kadınlar emniyetten sorumlu değildirler. Bu sebeple faili meçhul cinayetlerde yemin etmez ve kasameye katılmazlar. Şafîiler, kadın-erkek ayrımı yapmaksızın mirasçıların payları oranında kasameye katılmaları gerektiğini savunurlar. Mâlikîler ise hataen katilde kadınları da işe katarken kasıtlı katilde sadece asabeden erkek olanların yeminini uygun bulurlar. Burada Hanefilerin görüşü kadının mağduriyetini engeller. Çünkü kadın, İslam hukukuna göre emniyetten sorumlu değildir, ekonomik ilişkilerde erkeğe düşen payın yarısı temsil eder. Cumhur kadını da kasameye dahil ederek ona sorumluluk yüklemekte ve o beldede bulunma sebebiyle mağdur edilmektedir.

1.2. Erkeğin Mağduriyeti

Suç sebebiyle kadının mağdur olduğu kadar erkekte mağdur edilmektedir. Her ne kadar özelde erkeğin mağduriyeti üzerinde çok durulmasa da İslam hukukundaki uygulamaların oluşabilecek mağduriyetleri engellediğini görüyoruz.

Kötü muamele, geçimsizlik gibi nedenlerle tefrik hakkı (boşanma), Hanefî ve Şafîî mezhebinde kabul edilmemiştir. Bu durum nüşûz³³⁹ sebebiyle ayrılmak isteyen bir kadın için bahane oluşturabilir. Burada kadının suçu sebebiyle erkeğin mağduriyeti engellenmeye çalışılmakta ve aile birliğinin bozulmaması sağlanmaktadır. Mâlikî ve Hanbelî mezheplerinde ise, kadına bu hak tanınmıştır. Mâlikîler kadının iddiasını ispat

---

³³⁸ Demir, a.g.m., s. 126.

³³⁹ Bkz. Nüşûz, kadını evlilik hukukuna riayet etmemesi, evlilik birliğini engelleyecek düzeyde geçimsizlik sergilemesi; erkeğin ise eşine karşı görevlerini ihmal etmesi, ona kötü muamelede bulunması demektir.

etmesi ile tefrik hakkının doğacağını söylemekle birlikte, hâkim tarafından tayin edilen hakemin de uzlaşma gerçekleştirebileceğine kanaat getirirler. Eğer uzlaşma yapılamazsa bu durumda koca kusurluysa talâka; kadın kusurluysa muhâlaaya karar verilir.³⁴⁰ Mâlikîlerin tutumu ile kadın ve erkeğin durumu değerlendirilerek aile içinde suç sebebiyle daha fazla mağduriyet oluşmasını diye boşanmaya izin verilir. Mâlikîler burada erkek mağduriyetinden ziyade aile bireylerinin geçimsizlik ile devam edecek mağduriyetlerini engellemeyi amaçlamışlardır.

Lian sonucu ayrılan evlilikten olan çocuk bir suç işlediğinde diyetini anne tarafından âkilesi öder. Baba bu konuda çocuktan sorumlu değildir. Annenin suçu sebebiyle ortada bir şüphe bulunmaktadır. Bu durum zaten erkeği mağdur etmişken çocuğun sorumluluğunu ve diyetini onu şüphe sebebiyle mağdur edecektir. Baba sonrasında çocuğu kabul ederse durum değişir. Çünkü nesep babaya geçer ki bu da hak doğurur. Âkile baba tarafından ödenir.³⁴¹

Kadın bir erkeğin elini kasten kesse mağdur olan erkek kadınla elinin diyeti için evlenmek üzere sulh yapabilir. Bu durumda adam ölse evlilik akdi gerçekleştiği ve yakını olduğu için İmameyn'e göre bir şey gerekmez.³⁴²

Kadın cenini eşinden habersiz isteyerek düşürse, kadının âkilesi diyet öder ve kadın diyetten gelen paraya mirasçı olamaz. Eğer kadının âkilesi yoksa bir sene içinde bu parayı kendi malından öder.³⁴³ Cenin düşürme sebebiyle kadın suç işlemiş ve erkeği suç sebebiyle mağdur etmiştir. Ancak bu konuda diyeti erkeğe veya âkilesine ödetmeyerek suçlu yakını olan erkeğin daha da mağdur olmaması sağlanmaktadır.

Çocukların emzirilmesi anne için bir zorunluluk değildir. Eğer emzirtmek istemezse baba sütanne tutmak zorundadır. Nesep olarak çocuk babaya aittir. Eğer boşanma sonrası anne çocuğunu emzirmek isterse ona verilir. Böyle bir durumda

---

³⁴⁰ Nevin Ünal Özkorkut, "İslam Ceza Hukukunda Kadın", *Ankara, A.Ü.H.F.D.*, C. LVI, S. 2 (2007), s. 236.

³⁴¹ Zuhayli, a.g.e., C. IV, s. 280.

³⁴² Serahsi, a.g.e., C. XXI, s. 37.

³⁴³ Muhammed ibnu Mahmud el-Üsrüşeni, *Ahkâmu's Sığar*, çev. İbrahim Canan, yyy.: Cihan Yayınları, ty., s. 365.

babanın itiraz etmesi anneden dolayı çocuğu mağdur etmek demektir ki bu haram kılınmıştır.³⁴⁴

Hanefiler mürted için kadın-erkek ayrımı yaparlar. Hanefilere göre kadın irtidat ederse öldürülmez hapsedilir.³⁴⁵ Cumhur ise bu konuda kadın ve erkeği eşit tutar. Mürted önce uyarılır tövbe etmesi istenir³⁴⁶, bu sırada hapsedilir şayet tövbe etmezse öldürülür.³⁴⁷ Hanefilerin görüşü burada suçlu yakını olan erkeği mağdur etmez ve aile birliğinin devamını sağlar.

İsyan sırasında savaşıyan kadınlar yakalanırsa öldürülmez, isyan bitene kadar hapsedilir.³⁴⁸ Bağlılara isyandan sonra Cumhura göre ölüm cezası hariç ta'zîr cezası verilir. Tövbe ederlerse isyan sırasında yaptıklarından dolayı had uygulanmaz. Ancak isyan durumu bitip fitne tamamen ortadan kalkıncaya kadar hapsedilirler.³⁴⁹ İsyân sonrası serbest bırakılan kadınlara devlet başkanı tarafından ta'zîr cezası verilse de öldürülmez ve aile hayatlarına yardım ederler. Bu durum erkeğim mağduriyetini engeller.

Mağdur kişinin kendisine saldıran kişiyi kurtulmak için hiçbir çare bulamadığında kendisini kurtarmak için tecavüzcüsünü öldürmesi halinde söz konusu eylemi nedeniyle mağdur kişiye herhangi bir ceza verilmez.³⁵⁰ Nitekim TCK'de mağdurun söz konusu eylemi bir meşru müdafaa hali olarak nitelendirilmekte, eylemin meşru müdafaa sınırları içerisinde yapılmış olması da ceza sorumluluğunu ortadan kaldıran bir hal olarak kabul edilmektedir.³⁵¹ Adam öldürme suçunda meşru müdafaa dâhilinde de olsa devlet eliyle olmayan öldürmelerde diyet verilirken, burada diyet verilmemesi suçlu yakınlarını koruyan bir durumdur. Tecavüze uğrayan kadın kendisi müdahalede bulunmasa zina gerçekleşecek ve belki de hamile kalarak boyutları durdurulamaz bir mağduriyete sebep olacaktır. Bu durumda kadına yaptığı katl

³⁴⁴ Mehmet Kılıçarslan, "Kadına Yönelik Şiddet: Sebepleri, Önlemeye Yönelik Kur'anî Tedbirler", *Çorum, Ç.Ü.İ.F.D.*, C. XVIII, S. 2 (2018), s. 977.

³⁴⁵ Özkorkut, "İslam Ceza Hukukunda Kadın", s. 92; Köroğlu, a.g.m., s. 234.

³⁴⁶ eş-Şirbîni, a.g.e., C. XVI, s. 166.

³⁴⁷ Avcı, "Osmanlı Hukukunda Suçlar ve Cezalar", s. 380-381; Serahsî, a.g.e., C. X, s. 202.

³⁴⁸ el- Kâsânî, a.g.e., C. IX, s. 532; Serahsî, a.g.e., C. X, s. 236.

³⁴⁹ Serahsî, a.g.e., C. X, s. 239.

³⁵⁰ Udeh, a.g.e., C. I, s. 503.

³⁵¹ Bkz. TCK m. 25/1.

eyleminden dolayı ceza verilmez ve zaten psikolojik olara zarar gören kadın ve ailesini başka bir problemle uğraştırmaz.

2. ÇOCUĞUN MAĞDURİYETİ

Fıkıhta “çocukluk”, doğum ve ergenlik arasındaki dönemdir. Çocukluk çağı doğum-temyiz-ergenlik dönemi şeklinde değerlendirilir. İslam hukukuna göre ceza ehliyeti ergenlik ile başlar. Her dönemdeki çocuk farklı dinî-hukukî hükümlere tâbidir.³⁵²

Modern hukukta çocuk denilince 18 yaşını doldurmamış kişi anlaşılmalıdır (TCK m. 6). Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'ne göre de 18 yaşına kadar herkes çocuktur. Bu yaşa kadar suç işleyen bireyler için “suçlu çocuk” kavramı yerine “suça sürüklenen çocuk” kavramı kullanılır.³⁵³

Türk Ceza Hukuku'nda çocukların cezai sorumluluğu TCK m.31 ile düzenlenmiştir. Buna göre 12 ve 12 yaşından küçük çocukların cezai sorumluluğu yoktur. 12-15 yaşındaki çocukların ceza durumları çocukların algılama gücü değerlendirilerek hâkim kararıyla oluşmaktadır. 15-18 yaşındaki çocukların cezai sorumluluğu olmakla birlikte cezalarda üçte bir uygulanır ve hapis cezası on iki yıldan fazla olamaz.

Aile içerisinde huzursuzluk varsa bu durum hiçbir günahı olmadığı halde en çok çocuğu etkiler.³⁵⁴ Bu sebeple çocukların ahlaki ve vicdani halini en iyi duruma getirmek tüm toplumun sorumluluğudur. Bu da ancak çocukluk dönemini iyi anlamakla olur.³⁵⁵

Çocuk annesi sebebiyle mağdur edilmez. Örneğin, zina ettikleri tespit edilen kişiler hemen cezalandırılırlar. Ancak zina eden evli bir kadın olup bu ilişkiden hamile kalmış ise, çocuğu süttan kesilene kadar recm edilmez. Hamile ve loğusa kadına had, sopa, el kesme gibi cezalar uygulanmaz, ertelenir.³⁵⁶ Cezanın ertelenme sebebi doğacak

³⁵² M. Âkif, Aydın, “Çocuk”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi (İSAM), 2013, C. 8, s. 361.

³⁵³ Ebru Öztürk Çopur, Nilgün Ulutaşdemir, Habip Balsak, “Çocuk ve Suç”, *Uluslararası Katılımlı III. Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Kongresi “Erken Müdahale”*, Ankara, H.Ü. Kültür Merkezi, 2015, s.120

³⁵⁴ Hüseyin Ağca, *Ailede Eğitim*, Ankara: TDV Yayınları, 1993, s. 2; M. Beşir Eryarsoy, “Ailenin Korunmasında Dini Değerlerin Etkisi”, *Aile Sempozyumu*, ed. M. Beşir Eryarsoy, Ankara, Medeniyet Vakfı Yayınları3, 2015, s. 68.

³⁵⁵ Ahmet Mithat Efendi, *Çocuk Melekât-ı Uzviye ve Ruhîyesi*, İstanbul: Dergah Yayınları, 2006, s. 21.

³⁵⁶ Arikfidan, a.g.e., s.120.

olan çocuğu mağdur etmeme sebebiyledir. Gamidiye hadisi buna delil olarak gösterilebilir.

Hadiste geçtiği üzere Gamidiye gelerek: “Ey Allah (c.c.)’ın Rasulü beni neden geri çeviriyorsun? Görüyorum ki, beni de Maiz gibi geri çevirmek istiyorsun. Allah (c.c.)’a kase m olsun ben hamileyim!” dedi. Hz. Peygamber (s.a.v.): “Öyleyse hayır. Sen git ve çocuğu doğurunca gel” dedi. Kadın gitti, çocuğu doğurunca, bir beze sarılmış olarak çocukla geldi. “İşte çocuk, doğurdum!” dedi. Rasulullah (s.a.v.): “Git, sü tten kesilinceye kadar emzir, sonra gel!” buyurdu. Kadın gitti, çocuk sü tten kesilince geri geldi. Çocuğun elinde bir ekmek parçası vardı. “Ey Allah (c.c.)’ın Rasulü, işte çocuk, sü tten kestim, yemek de yiyor” dedi. Rasulullah (s.a.v.) çocuğu alıp Müslümanlardan birine teslim etti. Sonra bir çukur kazılmasını emir buyurdu. Göğsüne kadar derinlikte bir çukur kazıldı. Bundan sonra halka taşlamalarını emretti. Herkes taşladı. Halid b. Velid (r.a) elinde bir taşla ilerledi, başına attı. Kan yüzüne fışkırmıştı, kadına küfretti. Rasulullah (s.a.v.) Halid’in kadına dil uzattığını işitince: “Ey Halid ağır ol!” dedi ve: “Nefsimi kudret elinde tutan Zat-ı Zülcelal’e kase m olsun, bu kadın öyle bir tövbe yaptı ki, şayet alış-verişte sahtekârlık yapanlar aynı tövbeyi yapsalardı, onlar bile affolunurlardı”. Sonra Rasulullah (s.a.v.) kefenlenmesini emretti. Cenaze namazını kıldı ve defnedildi”.³⁵⁷

Gamidiye olayında suçlu kendisidir. Mağdur ise başta bebeği olmak üzere tüm toplumdur. Suçtan en büyük zararı gören çocuktur. İslam Ceza Hukuku bu mağduriyeti en aza indirgeyebilmek için kadına uygulayacağı cezayı çocuğun doğumu ve bakımını sağlayabilmek için iki sene boyunca ertelemiştir.

2.1. Çocuk ve İstismar

İstismâr, “Birinin iyi niyetini kötüye kullanma” olarak tanımlamıştır. Çocuklara yönelik cinsel istismarla ilgili Kur’an ve sünnette açık bir nas yoktur. Cinsel eylemlerde çocukların daha çok zina, livata ve sihâk suçlarına alet edilmesi durumunda görülmektedir.³⁵⁸

³⁵⁷ Müslim, “Hudud”, 22, Tirmizî, “Hudud”, 5.

³⁵⁸ Köse, a.g.m., s. 318.

İstismarcıların %90'ı erkektir, kadınların istismarcı olması ise nadir olarak görülmekte olup genellikle erkek çocuğa yöneliktir. Çoğunlukla istismarcı çocuğun tanıdığı bir kişidir. İstismarcıların birçoğu çocukluklarında ya cinsel istismara uğramışlardır ya da ev içerisinde şiddet olgusu vardır.³⁵⁹ İstismar vakıaları çoğunlukla yakınlar tarafından gerçekleştiği için tüm aile üyeleri bu suçtan mağdur olurlar.

Bir zina vakiasında erkek çocuk cimâ yapamayacak kadar küçük ise de kız eğer buna muktedir durumda ise bu koşulda gerçekleşen bir vakıada erkek nafaka öder. Ama eğer kız çocuk cimâ yapamayacak kadar küçük ise erkeğin durumu ne olursa olsun nafaka ödemez.³⁶⁰ Zina vakiasında suçlu kız-erkek çocukların ikisidir. Ancak bu olay sebebiyle yaşanan ilişki sonucu kadın ve ailesi mağdur etmemek için buluğa ermiş kıza nafaka verilir, buluğa ermemişse nafaka gerekmez. Çünkü tam olarak zina gerçekleşmiş sayılmaz.

Mâlikîlere göre (önden veya arkadan) kendisiyle ilişkiye girmenin mümkün olduğu kız çocukla gayrimeşru cinsel ilişkiye girene had uygulanır. Şâfiîlerde ise mağdurun şehvet mahalli olmasına bakılır ve şehvet mahalli ise fâile muhsan olup olmama durumu da dikkate alınarak uygun ceza verilir.³⁶¹ Mâlikîlerin uygulamasında erkek cezalandırıldığı için yakınları bundan zarar görürken Şâfiîlerin uygulaması erkeğin buradaki durumu gözetilir ona göre ceza verilir.

Erkek ve kız çocukların birbirleriyle cinsel birliktelik kurması sonucu ceza ehliyetleri olmamasından dolayı had uygulanmaz. Ancak Hanefîlere göre erkek çocuk mehir ödemekle yükümlüdür. Mâlikîlere göre cinsel temas yoluyla veya parmaklarıyla kız çocuğun bekâretine zarar veren çocuklar te'dip edilirler ve tazminat öderler. Şâfiîler ise çocuklar arasında meydana gelen zina suçlarında ta'zir ve te'dip türünün daha uygun olacağını düşünmektedirler.³⁶² Çocuklar arasında gerçekleşen zina olayında aileleri mağdur etmemek adına çocukların eylemi gerçekleştirecek ehliyetleri olaması da göz önünde bulundurularak cezadan çok te'dip yoluna gidilir.

Hz. Peygamber (s.a.v.) zinayı anlatırken göz, kulak, dil, el ve ayak zinasından da bahsetmektedir. Günümüzde bilişim yoluyla işlenen cinsel istismar ve müstehcenlik

³⁵⁹ Behiye Alyanak, "Şiddet ve Çocuk", *Din ve Hayat*, İstanbul, TDV Yayınları, S. 15, 2012, s. 86.

³⁶⁰ el- Üsrûşeni, a.g.e., s. 63.

³⁶¹ Köse a.g.m., s. 321.

³⁶² a.g.m., s. 322.

suçunun en büyük mağduru çocuklardır. Oysa İslam, zinaya götürücü her türlü davranışı yasaklamaktadır. Dolayısıyla bilişim yoluyla işlenen zinanın toplumun ahlakî yozlaşmasına sebebiyeti yüzünden sedd-i zeraî prensibince yasaklanmalıdır.³⁶³ Bilişim yoluyla cinsel istismar mağdurları genellikle çocuklar olmaktadır. Ebeveynlerin bu konuda hassas olmamaları, çoğu zaman teknolojinin tehlikesiz olarak görülmesi çocukları mağdur etmektedir.

Çocukların anlam vermekte zorlandığı ve kendilerini baskı altında hissettikleri durumlar onlarda “ruhsal travma” oluşturur. Aile içerisinde gerçekleşen bir suç durumunda ruhsal travma oluşturarak psikolojik ve davranışsal sonuçlar en çok çocuklarda görülür. Ayrıca bu travma bellek ve öğrenme süreçlerinde bozukluklar ortaya çıkarabilir, kişilik yapısını bozabilir ve beyin yapısında kalıcı hasarlar oluşturabilir.³⁶⁴

2.2. Ensest İlişki ve Çocuk

Ensest kelime olarak “haram çiftleşme” anlamında kullanılmaktadır. Arapça “fücûr” kelimesine karşılık gelmektedir, Sözlük anlamı “kirlilik”, “iffetsizlik”; din ve hukuk dilindeki terim anlamı ise “evlenmeleri yasak kişiler arasında çiftleşme” olarak tanımlanmaktadır.³⁶⁵

Tacizin önemli bir kısmını “ensest” vakıalar oluşturmaktadır. Böyle bir durumda yaşanan travma çocuk tarafından çok daha zor dillendirilebileceği için anne-babanın çok dikkatli olması gerekmektedir. Ensestte temel kavramlardan biri “akraba” kavramıdır ve egzogamiden farklıdır. Egzogami ise kendi klan grubu dışından evlenmeyi ifade eden evlilik türüdür.³⁶⁶

Çocuklar taciz konusunda uyarılırken yabancı kişi tanımı ve vücudun dokunulmaması gereken bölgeleri konusunda detaylı bilgilendirilmeliler. Çocuk

³⁶³ Dinçer Akkuş, İslam Ceza Hukukunda Bilişim Suçları, (Yüksek Lisans Tezi), Eskişehir: Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2016, s. 90.

³⁶⁴ Alyanak, a.g.m., s. 86.

³⁶⁵ Merter Rahmi Telkenaroğlu, “Ensest ve İslam Hukukundaki İzdüşümü”, *Konya, S.Ü.İ.F.D.*, S. 31 (2011), s. 116.

³⁶⁶ Saffet Kartopu, Abdullah Dağcı, “Tarihsel Süreçte Ensest Yasakları ve Dinî Emirler: Mahremiyetin Psiko-Antropolojik Kökenleri Üzerine Bir Değerlendirme”, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S. 3 (2015), s. 146.

yabancı olarak hiç tanımadığı kişileri algılasa aile içerisindeki bireylerden kaynaklanan tacize karşı hazırlıksız, savunmasız yakalanabilecektir.

Çocuk için enest ilişki daha örseleyici olmaktadır. Genç ebeveynler, geniş aile, sosyalleşemeyen aile yapısı ve aile bireyleri arasındaki bağın zayıf olması bu duruma zemin hazırlamaktadır. Bu durumda çocuk psikolojik olarak yoğun baskı hisseder, ailenin zarar göreceğinden hatta parçalanacağından korkar ve gizlemeye çalışır. Bu nedenle enest ilişki ölüm veya hamilelik gibi bir durum ortaya çıkmadıkça adliyeğe yansımamaktadır. Bu durumda cinsel şiddet ve istismar aile içi şiddetle çok yakından bağlantılıdır.³⁶⁷

İslamiyet'te enest konusunda doğrudan naslar bulunmamakla beraber mahremiyetten bahsedilmektedir: Size şunlarla evlenmek haram kılındı: “Analarınız, kızlarınız, kız kardeşleriniz, halalarınız, teyzeleriniz, erkek kardeş kızları, kız kardeş kızları, sizi emziren sütanneleriniz, süt kız kardeşleriniz, karılarınızın anneleri, kendileriyle zifafa girdiğiniz karılarınızdan olup evlerinizde bulunan üvey kızlarınız, - Eğer anneleri ile zifafa girmemişseniz onlarla evlenmeniz size bir günah yoktur.- öz oğullarınızın karıları, iki kız kardeşi (nikâh altında) bir araya getirmeniz. Ancak geçenler (önceden yapılan bu tür evlilikler) başka. Şüphesiz Allah çok bağışlayıcıdır, çok merhamet edicidir.”³⁶⁸ “Geçmişte olanlar hariç, artık babalarınızın evlendiği kadınlarla evlenmeyin. Çünkü bu bir hayâsızlık, öfke ve nefret gerektiren bir iştir. Bu, ne kötü bir yoldur.”³⁶⁹ ayetleri ile evlenilmesi yasaklanan grup tek tek sayılmıştır.³⁷⁰

Evlenilmesi ebedi olarak yasaklanmış kadınlar ile cinsel ilişkiye giren kişiye “Zina yapan erkek ve zina yapan kadından her birine yüz değnek vurun!” ayeti delil gösterilerek had uygulanır.³⁷¹

Pozitif hukukumuz açısından ise TMK 129. madde'ye göre, üstsoy ile altsoy arasında, kayın hısımlığı meydana getirmiş olan evlilik sona ermiş olsa bile³⁷², eşlerden

---

³⁶⁷ Telkenaroğlu, a.g.m., s.117.

³⁶⁸ el-Nisâ 4/23.

³⁶⁹ el-Nisâ, 4/22.

³⁷⁰ Zuhayli, a.g.e., C. III, s. 313-314.

³⁷¹ Telkenaroğlu, a.g.m., s. 131.

³⁷² Bkz. TCK md. 103/3-c.

biri ile diğèrinin üstsoyu veya altsoyu arasında, evlat edinen ile evlatlığın veya bunlardan biri ile diğèrinin altsoyu ve eşi arasında cinsel birliktelik yasaklanmaktadır.³⁷³

Ensest suçluları genellikle edilgen (pasif) bağımlı kişilerdir. Empatiden yoksunlardır ve bu kişilerin %25- %30'u çocukluk çağında cinsel istismara uğramışlardır. Ensest kurbanları ileriki yaşamlarında pek çok ruhsal sorunla karşılaşmaktadır.³⁷⁴

Türk Ceza Kanunu'nun 102. maddesine göre 15 yaşından küçüklere karşı işlenmiş irza geçme suçunda, 103. madde gereği aile bireylerini korumak ve bu tür suçları azaltmak adına ceza yarıya kadar ağırlaştırılır.³⁷⁵

Suçun usûl, kan hısmı, üvey baba, evlat edinen, vasi, eğitici, öğretici, bakıcı, sağlık hizmeti veren veya koruma ve gözetim yükümlülüğü bulunan diğèr kişiler tarafından cinsel istismarda bulunmaları alacakları suç ağırlaştırır (TCK m.103/3).³⁷⁶

2.3. Çocuğun Nesebi

Nesep "sahih nikâh içerisinde doğan çocuk ile ana-babası arasındaki kan ve soy bağı" olarak tanımlanmışlardır.³⁷⁷ Çocuk anne rahmine düştüğü ilk andan itibaren hukuki hakları olan bir bireydir ve diğèr insanlar gibi saygınlığı vardır. Annesi bakımından çocuğun nesebi sabit olur.

"Çocuk (üzerinde doğduğu) firaş (sahibin) a aittir. Zina edene de ya mahrumiyet vardır ya Şevde! Sen bundan sonra bu çocuğa gözükme." hadisi ile çocuğun nikâhı olan eşe ait sayılacağı ve diğèr tarafın çocuktan mahrum edilerek cezalandırılacağı tespit edilmiştir. Bu durum çocuk için gerçek babasından uzak kalmasından dolayı her ne kadar bir mahrumiyet gibi görülse de aslında onun lehine bir durumdur. Nikâh akdi ile kurulu olan bir aile düzeni içerisinde yaşamını sürdürecektir.

Hanefiler caydırıcı olması sebebiyle nesebin nikâhı olan eşe ait olacağını söyler. Çünkü çocuğun nesebi sabit olsaydı kişi bu şekilde yolla da soyunu arttırabileceğinde zina yolunu seçebilirlerdi. Ancak kendi sulbünün zina sebebiyle elinden gideceğini ve

³⁷³ Kartopu, Dağcı, a.g.m., s. 155.

³⁷⁴ Telkenaroğlu, a.g.m., s. 121.

³⁷⁵ Kartopu, Dağcı, a.g.m., s. 155.

³⁷⁶ Öztürk, Erdem, a.g.e., s. 366.

³⁷⁷ İbrahim Yılmaz, "İslâm Aile Hukukunda Nesebin (Soybağının) Reddi", *Marife* (2014), s. 32.

soyunu bu yol ile arttırmasına imkân verilmediğini bilirse kişi zina fiilinden uzak durabilir. Bu durum her ne kadar erkeğin mağduriyeti gibi gözükse de burada en büyük mağduriyeti çocuk yaşamakta ve gerçek babasından ayrı yaşamaktadır. Baba zinadan dolayı suçlu iken nesebin kendisine verilmemesi bir ceza gibi görülürken bu çocuk için bir mağduriyet oluşturmaktadır.

2.4. Ceninin Düşmesi

Cezaların şahsiliği ilkesi gereğince zina fiilini işleyen kadının suçu cenine yüklenmez³⁷⁸ ve çocuğun yaşam hakkı her şeyden önce gelir.³⁷⁹

İslam hukukunda “... bir cana kıymamış, ya da yeryüzünde bozgunculuk yapmamış bir canı öldüren kimse, bütün insanları öldürmüş gibidir. Kim de onu yaşattırır, bütün insanları yaşattırır gibi olur...”³⁸⁰ ayetiyle cenin korunmuştur.

Mâlikîler, Şâfiîler, Hanbelîler sağ doğum için anneden canlı ayrılmayı gerekli görmüşlerdir.³⁸¹ Cenine karşı işlenen suçta, suçluya gurre, kısas, tam diyet, kefâret, mirastan mahrumiyet ve ta‘zîr cezaları verilir.³⁸² Cenin, annesinin rahminden ölü olarak ayrılırsa suçlunun cezası gurredir (beş deve kıymetinde bir köle veya cariye). Mâlikî ve Hanefîlere göre ceninin düşmesi esnasında gurre gerekmez iken; Hanbelî ve Şâfiîlere göre bu hallerde de gurre ödenmesi gerekir.³⁸³

Mâlikîlere göre cenin ya kasti ya da taksirli bir fiille öldürülmüştür. Hanefîlere, Şâfiîlere ve Hanbelîlere göre ise cenin kastın aşılması veya taksirle işlenmiş kabul edilir.³⁸⁴

Hanefîlere göre kastın aşılması suretiyle öldürmeler tekrarlanırsa ta‘zîren suç failine ölüm cezası verilebilir. Benzer şekilde mağdur tarafın diyet talebinde

³⁷⁸ Özkorkut, “İslam Ceza Hukukunda Kadın”, s. 90.

³⁷⁹ Arıkfıdan, a.g.e., s. 121.

³⁸⁰ el-Mâide, 5/32.

³⁸¹ Mehmet Dirik, “İslam Hukukunda Cenin Öldürme Suçunun Cezası”, *Bilimname*, S. 23 (2012), s. 190.

³⁸² Dirik, a.g.m., s. 189.

³⁸³ Belkıs Konan, “Osmanlı Devleti’nde Çocuk Düşürme Suçu”, *Ankara, A.Ü.H.F.D.*, C. LVII, S. 4 (2008), s. 326.

³⁸⁴ Dirik, a.g.m., s. 196.

bulunmadığı durumlarda da hâkim kamu yararını gözetmek için suçluyu ta'zîren cezalandırmalıdır.³⁸⁵

Erkeğin kadına vurması sonucu cenin düşse bu durumda diyeti babanın âkilesi öder. Burada olay sebebiyle zaten mağdur olan kadın daha da mağdur edilmemiş olur. Ancak baba bu paraya mirasçı olamaz.³⁸⁶ Cenin suçtan doğrudan zarar gören mağdur olmanın yanı sıra suçlu yakınıdır.

Suçun faili herkes olabilirken mağdur cenin, anne veya babadır. Suçta failin cezalandırılmasında korunan hukuki yarar; ceninin hayat hakkı, hamile kadının sağlığı ve hayat hakkı olduğu gibi nüfusun azalmaması şeklinde ortaya çıkan kamu yararı da olabilir.³⁸⁷

Nitekim TCK'nin 99. maddesinin 1. fıkrasında “Rızası olmaksızın bir kadının çocuğunu düşürten kişi, beş yıldan on yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.”, 2. fıkrasında da “Tıbbî bir zorunluluk bulunmadığı halde rızaya dayalı olsa bile gebelik süresi on haftadan fazla olan bir kadının çocuğunu düşüren kişi, iki yıldan dört yıla kadar hapisle cezalandırılır. Bu durumda çocuğun düşürülmesine rıza gösteren kadın hakkında bir yıla kadar hapis veya adlî para cezasına hükmedilir.”³⁸⁸ Hapis cezası çocuğun ölmesiyle menfaati kaybolan erkeğin mağduriyeti düşünülürken, erkeğin ve diğer aile bireylerinin daha fazla suçtan etkilenmemesi için para cezası ile çözümleme de getirilmektedir. Yine, kasten ve taksirle yaralama suçlarının gebe bir kadına karşı işlenmiş olması ve çocuğun da vaktinden önce doğmasına neden olması, söz konusu suçların nitelikli hali olarak TCK'de düzenlenmiş, böyle bir durumda basit yaralama suçundan farklı olarak suçu işleyen failin cezasının artırılacağı öngörülmüştür.³⁸⁹

2.5. Suça Sürüklenmek

Hiçbir çocuk suçlu doğmaz ya da hiçbir çocuğun aklından suç işlemek geçmez. Çocukta suç davranışını anlayabilmek için kişisel, ailesel ve çevresel özelliklerinin

---

³⁸⁵ a.g.m., s. 209.

³⁸⁶ el- Üsrüşeni, a.g.e., s. 363.

³⁸⁷ Konan, a.g.m., s. 323.

³⁸⁸ Bkz. [www. TBMM.gov.tr/kanunlar](http://www.tbmm.gov.tr/kanunlar).

³⁸⁹ Bkz. TCK md. 87, m. 89.

bilinmesi gerekir.³⁹⁰ Çocuklar belli yaşlara kadar işledikleri suçlardan dolayı mesul görülmezler. Hz. Peygamber (s.a.v.)'in "İhtilam oluncaya kadar çocuktan sorumluluk kaldırılmıştır." hadisi bulûğdan önce ceza ehliyetinin olmadığını göstermektedir.³⁹¹ Ebû Hanife de bu hadise dayanarak ceza ehliyeti için bulûğ şartı koşar. Ancak ihtilam veya adet görmenin gecikmesi halinde erkek için on sekiz, başka bir rivayette de on dokuz, kız için ise on yedi yaş, bulûğ için sınır kabul etmektedir. İmam Şâfî ise her ikisi için de on beş yaşını esas almıştır.³⁹²

Türk Hukuku'nda ise, fiili işlediği sırada 12 yaşını doldurmamış olan çocukların ceza sorumluluğu yoktur (TCK m.31/1). TCK'nin 31/2 maddesi gereğince fiili işlediği sırada 12 yaşını doldurmuş olup da 15 yaşını doldurmamış olanların işlediği fiilin hukuki anlam ve sonuçlarını algılayamaması veya davranışlarını yönlendirme yeteneğinin yeterince gelişmemiştir.³⁹³

Tarihin her döneminde çocuk suçlular görülmektedir. 17. yüzyıla kadar yetişkinlere uygulanan cezalar çocuklara da uygulanmaktayken sonrasında hümanizm akımının etkisiyle çocuklara ayrıcalık tanınmıştır. Türkiye'de "çocuk suçluluğu" olarak adlandırılan, bilimsel kaynaklarca "juvenile delinquency" kavramıyla ifade edilen ve "reşit olmayanın suçluluğu" anlamına gelen kavram çocukluk ve ergenlik döneminin büyük bir kısmını kapsamaktadır.³⁹⁴

Çocuğun yetişkinden farklı olarak ceza yaptırımı yerine eğitim tedbirlerinin ön planda olduğu ve çocuğun gelişimini göz ardı etmeyen ihtiyaçlarını gözeten kendine özgü bir çocuk ceza adaletini gerekli kılmaktadır.³⁹⁵ Kendi öz kimliğine kavuşmamış çocuğa "suçlu" gözüyle bakmak adil ve insancıl değildir. Zira çocuğu iyi ya da kötü olmaya iten etmen çevresi, eğitimi ve yaşantısıdır.

---

³⁹⁰ Rabia Afşin, Ayşe Dilek Öğretir Özçelik, "Suça Sürüklenen Çocuklar ile Suça Sürüklenmeyen Çocukların Algıladıkları Anne ve Baba Tutumları İle Ebeveyn Bağlanma Stillerinin Karşılaştırılarak İncelenmesi", *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, C. XVII, S. 66 (2018), s. 386.

³⁹¹ Ebû Dâvûd, Hudûd, 17.

³⁹² Mücahit Çolak, "İslâm Hukukunda Ceza Ehliyeti Açısından Yaş Küçüklüğü", *Erzurum, Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 35 (2011), s.118.

³⁹³ Tuğba Yüksel, "Bir Üniversite Hastanesi Çocuk Psikiyatrisi Polikliniğinde Değerlendirilen Suça Sürüklenen Çocuklar", *Dicle Tıp Dergisi*, C. III, S. 46 (2019), s. 561.

³⁹⁴ Afşin, Özçelik, a.g.m., s.385.

³⁹⁵ Akçay Püren, "Onarıcı Adalet Modeli Çerçevesinde Uzlaştırma ve Çocuk Mahkemelerinde Uygulanması", *Pamukkale, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 9 (2011), s.130.

Çocuk suçluluğu, yetişkinlik döneminde işlenen suçlardan farklı olarak insanın gelişim basamağı olarak hataların en çok yapıldığı zaman dilimine girmektedir. Çünkü bu evre adalet terazisinin tam iş görmediği insanın en zor “problemlı evre” ya da “geçiş evresi” olarak adlandırdığı ergenlik döneminin içinde yer alır.³⁹⁶

Ankara’da eğitim evinde bulunan yaşları 14-18 arasında değişen 124 erkek çocuk üzerinde yapılan araştırmada çocukların suça yönelmesinde, içinde yaşadığı “aile” ve “akran” çevresinin tetikleyici rol oynadığı tespit edilmiştir. Örneğin: yapılan araştırmada suçlu çocukların ebeveynlerin öfkelerini taklit ettiklerinden ve onlarla empati kurduğundan kaynaklandığı gözlemlenmiştir.³⁹⁷

Görülüyor ki çocuklar aileleri sebebiyle çoğu zaman istemsizce suça itilmekte ve bir daha suç batağından çıkamamaktadırlar. Suç işlemeyi yaşam standardı haline getiren ebeveynler çocuklarını suç işlerinde kullanmakta ve küçük yaştan itibaren bu işleri onlara öğretmektedir. Çocuk daha iyiyi-kötüyü ayırt edebilecek yaşa gelmeden örnek aldığı ebeveyniyle birlikte bir anda kendini suçun içerisinde bulmakta ve daha sonra da bu durumdan uzaklaşmamaktadır. Aileleri sebebiyle suça sürüklenen çocuklarda uyuşturucu, alkol gibi kötü alışkanlıkların da yaygın olduğu görülmektedir. Ebeveynler suçlu yakını olan çocuklarını mağdur ederken aynı zamanda kendilerine suç ortağı etmektedirler. Oysa İslam hukuku ebeveynlerin çocuklarına örnek teşkil ettiğini düşünür ve bu sebeple onlara itaat edilmesi gerektiğini söyler.

2.6. Özgürlüğünün Kısıtlanması

Ülkemizde suçlu yakını çocukların yaşadıkları en önemli mağduriyet anneleri sebebiyle hapis hane yaşamak zorunda kalmalarıdır. 0-6 yaş arası çocuklar anneleri sebebiyle bir şekilde hapse girmek ve çocukluk dönemini burada geçirmek zorunda kalmaktadırlar. Çocuğun hayatının bu devresinde annesine bağlı olarak yaşamak durumunda olmasından kaynaklanan bu durum, bu tür çocukların anneleri nedeniyle önemli bir mağduriyet yaşamalarına yol açmaktadır. Çünkü bu durumdaki çocuk hiçbir dâhili olmadığı halde sırf annesi sebebiyle suça sürüklenmiş ve hayatının en önemli dönemini hapiste geçirmek zorunda kalmıştır.

---

³⁹⁶ Gülüşan Göcen, “Kadirşinashık ve Öznel İyi Oluş: Suça Sürüklenen Çocuklar Üzerine Nicel Bir Araştırma”, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, C. V, S. 4 (2016), s. 971.

³⁹⁷ Göcen, a.g.m., s.985.

Suçluların çocuklarıyla birlikte hapsedilmeleri çocuklar üzerinde ileride aşılamayacak psikolojik sorunlara yol açabilmektedir. Bu gibi durumlarda bebeklik döneminde anneye muhtaç olan çocuğun anne ile kalması da ondan ayrılması da ayrı bir yoksunluk sebebidir.³⁹⁸

Türkiye’de 2015 yılı istatistik verilerine göre bu sebeple mağdur olan 510 çocuk bulunmaktayken³⁹⁹; 2019 yılı verilerine göre bu sayı 743’e yükselmiştir.⁴⁰⁰ Verilerden de anlaşıldığı üzere sayı her geçen yıl artmakta dolayısıyla haksız yere mağduriyet yaşayan çocuk sayısı da giderek artmaktadır.

Hapis hayatı yeterince zorken çocuğuyla birlikte bunu yaşamak zorunda kalmak⁴⁰¹ ve çocuğun ihtiyaçlarını giderememek kadın yani anne için ayrı bir zorluk teşkil etmektedir.⁴⁰² Çocuklar için ayrı koşullar bulunmamakta ve genellikle anne ile çocuk aynı yatağı kullanmak zorunda kalmaktadırlar.

Çocukluk döneminde bedensel gelişimin başladığı, taklit yeteneğinin olduğu bu dönemde hapisteki çocuk yanlış örneklerle muhatap olmaktadır. Arkadaşlarıyla oynayacağı, çevresini gözlemleyeceği zaman dilimini koğuştaki diğer suçlularla geçirmekte ve onları taklit etmektedir. Çocuğun hayatındaki ilk rol modelleri koğuşundaki suçlu kadınlar olacaktır. Ayrıca hapishane koşulları gereği merak duygusu oluşan çocuk hiçbir sorusuna cevap bulamamakta ve bilgiye ulaşma süreci engellenmektedir.⁴⁰³ Nitekim sosyal hizmet uzmanları da hapishane ortamın çocuklara uygun olmadığını ve bu konuda iyileştirme yapılması gerektiğini söylemektedirler.⁴⁰⁴

Altı yaşına kadar zorunlu olarak hapiste kalan çocuk 6 yaşı itibariyle hapisten ayrılmakta ve tüm dünyası bir anda değişmektedir. Bu yaşına kadar sadece annesini akraba olarak görürken artık hapishaneden ayrılan çocuk annesini demir parmaklıklar

---

³⁹⁸ Tekin Saadet, “Osmanlı’da Kadın ve Kadın Hapishaneleri”, *Ankara, Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. XXIX, S. 47 (2010), s. 97.

³⁹⁹ Alper Yalçın, “Türkiye’de Çocuk Mahpus Olmak”, *İstanbul, TCPS Kitaplığı-7*, 2016, s. 135.

⁴⁰⁰ Nuray Pehlivan, *Hapiste Çocuk*, 2019, <https://hapistecocuk.wordpress.com/2019/02/14/7-aylik-bebekler-anneleriyle-hapishanede-tutuluyor/> (09.07.2019).

⁴⁰¹ Feray Artar, “Mahkûmiyetin Mahrum Çocukları Ceza İnfaz Kurumlarında Anneleriyle Yaşayan Çocukların Yaşam Şartları ve İhtiyaçları”, *Uluslararası Çocuk İhtiyaçları Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, Ankara: Mutlu Çocuklar Derneği Yayınları, 2012, s. 3.

⁴⁰² Alper Yalçın, a.g.e., s. 136-142.

⁴⁰³ Zeynep Çukadar, *Yabancı Kadın Mahpuslar, Anneleriyle Kalan Çocuklar ve Bakırköy Hapishanesi’nden Bir İyi Örnek: Dans Ekibi, Hapiste Engelli, Yabancı LGBTİ Olmak*, İstanbul: TCPS Kitaplığı, 2015, s.151-152.

⁴⁰⁴ Alper Yalçın, a.g.e., s. 139-140.

ardından büyüklerin tabi olduğu şartlarla aynı şekilde görmektedir. Yani belirli zamanlarda ve kısıtlı sürede gerçekleşen bu ziyaretler çocuklarda derin etkiler bırakmaktadır. Bu durum babası hapisteki çocuklar için de geçerlidir.⁴⁰⁵

Altı yıl boyunca kapalı ortamda büyüyen ve kısıtlı insanla karşılaşan bu çocuklar dışarıya çıktıklarında çevrelerindeki pek çok şeyden korktukları görülmektedir.⁴⁰⁶ Çocukların çevrelerindeki nesnelere (ağaç, çimen, gökyüzü, bulut vs.) korktuğu ve insanlarla iletişim kurmada zorlandıkları gözlemlenmektedir.

Hapse giren çocuklarda kurallar yetişkinlere kıyasla biraz farklılık arz etmektedir. Çocukların düzenli olarak haftada veya ayda bir kez ailesi veya savunma avukatı tarafından ziyaret edilme hakkı mevcuttur. Bu ziyaretler sırasında çocuğun mahremiyetine, ziyaretçilerle temas kurma ve sınırsız olarak iletişimde bulunma ihtiyaçlarına saygı gösterilir.⁴⁰⁷

Risk altında olan korunmaya muhtaç çocuklar, fiziksel ve psikolojik gelişimleri ve kişisel güvenliği tehlikede olan; ana babasız, bakıcısı tarafından terk edilmiş; fuhuş, dilencilik, alkollü içkiler veya uyuşturucu madde kullanma gibi sosyal tehlikelerle ve kötü alışkanlıklara karşı savunmasız bırakılan ve başıboşluğa sürüklenen çocuk olarak tanımlanabilir. Genel olarak sosyoekonomik yetersizlikler, göç eden ailelerin çocukları⁴⁰⁸, alkol ve madde bağımlılığı, ağır koşullar altında çalıştırılma, ihmal ve istismar, suça sürüklenme gibi sorunlar risk altındaki çocukların karşı karşıya oldukları ya da içinde yaşadıkları tehlikeleri ifade etmektedir.⁴⁰⁹

İslam hukukuna göre bu yaştaki çocuk annesiyle hapiste bırakılmaz babasıyla ya da asabesinden biri ile kalır. Sütanne tutulur.⁴¹⁰ Böylece onun bakımı üstlenilir. Her ne kadar anneden uzak bir zaman geçirecekse de bu sürenin hapisanede geçirilecek altı yıldan uygun olacağı görüşündeyiz.

---

⁴⁰⁵ a.g.e., s. 140.

⁴⁰⁶ Artar, a.g.e., s. 9.

⁴⁰⁷ Alper Yalçın, a.g.e., s. 36.

⁴⁰⁸ Çopur, Ulutaşdemir, Balsak, a.g.e., s. 122.

⁴⁰⁹ Sevgi Çoban, "Türkiye'de Risk Altındaki Çocuklar ve Çocuk Suçluluğu Üzerine Bir Değerlendirme", *Sosyoloji Konferansları*, S. 52, 2015, s. 793.

⁴¹⁰ Kılıçarslan, a.g.e., s. 977.

3. AİLENİN MAĞDURİYETİ

Aile; kan bağı, evlilik veya kanunî haklar sebebiyle aralarında akrabalık ilişkisi bulunan kişiler olarak tanımlanır.⁴¹¹ Aile toplumun bir arada düzenli ve uyumlu bir şekilde yaşamasını sağlar.⁴¹²

Yüce Allah (c.c.) “Ey insanlar! Sizi bir tek nefisten yaratan ve ondan da eşini yaratan, ikisinden birçok erkek ve kadın üretip yayan Rabbimize itaatsizlikten sakının. Adını anarak birbirinizden dilek ve istekte bulunduğumuz Allah (c.c.)’a saygısızlıktan ve akrabalık haklarına riayetsizlikten de sakının. Şüphesiz Allah (c.c.) sizin üzerinizde gözetleyicidir.” ayeti ile ailenin tanımını yapmış, önemini vurgulamıştır.⁴¹³

Hız. Peygamber (s.a.v.)’in aile kavramından bahseden hadisi şeriflerine bakacak olursak dünya hayatında cennet veya cehennemi bize yaşatacak yegâne unsurun aile olduğunu görürüz.⁴¹⁴

“Onlara ısınıp kaynaşasınız diye size kendi türünüzden eşler yaratıp aranızda sevgi ve şefkat duyguları yerleştirmesi de O’nun kanıtlarındandır. Doğrusu bunda iyi düşünen kimseler için dersler vardır.”⁴¹⁵ ayeti ile aile ortamının insanın ruh ve beden sağlığı için ne kadar gerekli olduğu açıkça ifade edilmektedir.⁴¹⁶

Aile içi şiddet, hem aileye hem de fertlerin hepsine ayrı ayrı zarar vermektedir. Ailenin zarar görmesi ise tüm topluma zarar verir. Ailede şiddet, öncelikle kadın ve çocuklara yönelik olarak ortaya çıkmaktadır. Şiddete uğrayan bir kadın hem bedeni hem de psikolojik olarak zarar görmekte aynı zamanda çocukları ve çevresi karşısında rencide olmakta, bunun sonucunda çocuklarıyla sağlıklı bir iletişim kuramamaktadır. Şiddet olan bir ailede büyüyen çocuklar ileride şiddete meyilli olmaktadır.⁴¹⁷

Ülkemizde suç mağdurlarının en büyük kısmını şiddet suçu mağdurları oluşturmaktadır. Aile içi şiddet ise bunların başında yer almakta ve süreklilik arz

---

⁴¹¹ Necla Yasdıman, *Kur’an Sünnet ve Fıkıh Bağlamında Kadının Evlilikteki Hakları*, İzmir: Kanyılmaz Matbaası, 2003, s. 2.

⁴¹² Ağca, a.g.e., s. 2; Eryarsoy, a.g.e., s. 86.

⁴¹³ el-Nisâ, 4/1.

⁴¹⁴ Bekir Sağlam, “Ailede Huzurun Esasları”, *Aile Sempozyumu*, ed. M. Beşir Eryarsoy, Ankara, Medeniyet Vakfı Yayınları 3, 2015, s.151.

⁴¹⁵ el-Rûm, 30/21

⁴¹⁶ Yılmaz Çelik, “Asr-ı Saâdet’te Aile Kurumuna Yönelik Sosyal Hizmetler”, *İstem*, S. 27 (2016), ss.123-144, s.127.

⁴¹⁷ Çelik, a.g.m., s.139.

etmektedir.⁴¹⁸ Bu sorunun özeldeki muhatabı kadın (anne) olmakla birlikte suçtan zarar gören çocuklar ve ebeveynleridir. Yani mağdur suçlunun tüm yakınlarıdır. Burada aile üyeleri hem mağdur hem de suçlu yakındır. Şiddet sebebiyle kadın veya çocuk kısmen bazı durumlarda erkek mağdurken suç sebebiyle aynı zamanda suçlu yakını olarak da mağdur olmaktadır. Bu tarz olaylarda kişilere verilecek cezalarda hâkim bu boyutu da düşünmeli ve aile üyelerinin daha da mağdur olması engellenmelidir. Aile içi devam eden durdurulamayan ve herkesi etkileyen durumlarda evlilikle bağına sona erdirmek daha iyi olabilir.

Esasen kadına şiddet dünyada “nefret suçu” olarak da nitelendirilmektedir. Kendini sözlü olarak ifade edemeyen kişiler sorunları çözme metodu olarak şiddete başvurmaktadır. Şiddet vakıaları Müslüman camia arasında Nisâ Sûresi'nin 34. âyeti delil gösterilerek haklı hale getirilmeye çalışılmaktadır. Oysa âyet bağlamından koparılıp indiği toplumun şartları dikkate alınmadan konuya dair diğer âyet ve hadislerle birlikte değerlendirilmeden yorumlanmakta ve bu çirkin davranış İslam'a atfedilmektedir.⁴¹⁹ Ayrıca Nisâ Sûresi'nin 34. âyetinde geçen nüşûz kavramı, başkaldırma, itaatsizlik, kötü davranış, sadakatsizlik ve iffetsizlik gibi anlamlara gelmektedir.⁴²⁰

Bazı müfessirler bu âyette geçen “idribûhünne” kelimesine “dövünüz” anlamı verseler de kelimenin ibâha içerdiğini söyleyerek eşini dövmeyi ağır şartlara bağlamışlardır.⁴²¹

Bu noktada “Ailede huzursuzluk sırf kadından mı kaynaklanır ya da erkeğin de nüşûzü olamaz mı?” sorusu düşünülebilir. Ancak Nisâ Sûresi'nin 128. âyetinde “erkeğin nüşûzü”ndan da bahsedilmektedir. Bu kavram kocanın eşinden yüz çevirmesi, nafakasını vermemesi, sevgi ve merhameti ondan esirgemesi, eziyet etmesi, hastalık veya yaşlılık sebebiyle ondan yüz çevirmesi şeklinde yorumlanmıştır.⁴²²

---

⁴¹⁸ Dinler, a.g.m., s. 51.

⁴¹⁹ İbrahim Kutluay, “Kadına Şiddeti Meşrûlaştırdığına Delil Olarak Kullanılan Bazı Âyet ve Hadislerin Değerlendirilmesi”, *Marife*, C. XVIII, S. 2 (2018), s. 442.

⁴²⁰ Kutluay, a.g.m., s. 446.

⁴²¹ a.g.m., s. 449.

⁴²² a.g.m., s. 452.

Eşin dövmesi durumunda, evliliğin sona ereceğini vaat etmesi mümkündür. Böyle durumlarda bu vaade rağmen dayak yiyen kadın, mahkemeye başvurarak evliliğin sona ermesini sağlayabilir. Örneğin: 1662 tarihli bir olayda, Veli Beşe, içki içtiği, iki yıldır nafakasını sağlamayı ihmal ettiği ve eziyet ettiği karısına, bir daha içki içmeyeceğine dair şartlı talâk taahhüdünde bulunmuştur.⁴²³ Bu olayda hâkim erkeği sözleşmeye tabi tutarak kadının hakkını korurken, erkeği de uyararak hapsetmeyip suçlu yakını olarak aileyi mağdur etmeden olayı çözmeyi amaçlamıştır.

Şiddetin bir diğer türü de, kadının ekonomik açıdan mağdur edilmesidir. İslam hukukunda, kadının ekonomik durumu çok iyi olsa dahi geçiminden kocası sorumludur. Koca, karısının yaşamını sürdürebilmesi için gerekli şeyleri sağlamak zorundadır. Kocanın ekonomik gücü iyi olmasına rağmen karısının nafakasını temin etmekten kaçınması bir tür şiddettir. Hanefilere göre bu durumda kadın boşanmayı talep edemez. Osmanlı Devleti'nde 16. yüzyıla kadar nafakasız terk edilen kadınların sorunlarının çözümüne yönelik olarak kadılar tarafından, Şafiî hukukçular arasından naip tayin edilerek, kadınların bu mezhep içtihadı doğrultusunda boşanabilmesi sağlanmıştır ve 16. yüzyılda bu uygulama yasaklanmıştır. Ancak kadının nafaka vermeyen kocayı mahkemeye verme hakkı vardır. Hâkim, tarafların ekonomik ve sosyal durumlarını gözeterek nafaka miktarını belirler. Nafaka vermeye gücü yetmeyen koca borçlandırılır.⁴²⁴ Hanefilerin görüşü nafaka vermemek sebebiyle suçlu olan erkeğin yakını olarak aile birliği korunmuştur. Şafiîlerin ise olayı araştırıp duruma göre boşanmaya izin vermesi kadının mağduriyetini engelleyen bir durumdur. Her iki görüşe göre de suçlu yakınları korunmaya çalışılmaktadır.

Eşlerinden biri dinden irtidat ederse Ebû Hanife ve Ebû Yusuf'a göre boşanma kendiliğinden gerçekleşir. Böyle bir konumda aile birliği dağılır eş ve çocuklar bu suçtan dolayı mağdur olurlar.⁴²⁵

Hz. Âişe (r.a.)'ye iftira atılması sürecinde Hz. Ebubekir (r.a.), Mıstah isimli akrabasına olaydaki tavrından dolayı kızıyor. Bu sırada Hz. Ebubekir (r.a.) fakir olduğu için ona maddi destekte bulunmaktaydı. Hz. Ebubekir (r.a.), kızı Hz. Âişe (r.a.)'ye

⁴²³ Nevin Ünal Özkorkut, "İslam Hukukunda ve Osmanlı Uygulamasında Koca Şiddetine Karşı Kadının Başvurabileceği Hukuk Yolları", *Ankara, A.Ü.H.F.D.*, S. 65 (2016), s. 237.

⁴²⁴ Özkorkut, a.g.m., s. 242.

⁴²⁵ Zuhayli, a.g.e., C. III, s. 311.

yapılan iftira olayında Mistah'ın da yer almasından sonra ona karşı öfkelenmiş ve bir daha ona yardım etmeyeceğine dair yemin etmiştir. Yardımın kesilmesi ile Mistah ve ailesi zor durumda kalmıştır. Bunun üzerine bağışlanmasıyla ilgili ayet nazil olmuş ve Hz. Ebubekir (r.a.) onu affetmiş ve yardımlarına devam etmiştir.⁴²⁶

Hz. Ebubekir (r.a.) hadisesinde suçlu Mistah'tır. Failin birinci derece etkilediği mağdur ise Hz. Âişe (r.a.) ve yakınlarıdır. Mistah'ın hareketinin karşılığında Hz. Ebubekir (r.a.)'in Mistah'ı cezalandırması yani ondan yardımını kesmesi Mistah'ın ailesini zor durumda bırakmaktadır. Bu sebeple Allah (c.c.) gelen ayet ile Hz. Ebubekir (r.a.)'in Mistah'ı affetmesini istemiştir.

Kazf haddinde Mâlikîler hariç diğer mezheplere göre, baba ve diğer usûllere kısas suçundakine benzer olarak böyle bir durumda ceza gerekmez. Kazf haddi dava ile gerçekleşen bir ceza türüdür ki aile içi olaylarda bu tür durumlarda dava süreci olmaz.⁴²⁷ Aile bireyleri kazf sebebiyle birbirlerini çoğu zaman davadan uzak tutacaklardır ki kazfte ceza uygulamasındaki şart davanın başlamasıdır.

İslam hukukunda dinler arasındaki ilişkileri düzenlemede hep Müslümanların maslahatını gözetme vardır. Bunun en temel örneğini Müslüman erkeğin ehl-i kitap hanımla evliliğinde görüyoruz. Hanefîler irtidat edenin malında mirasçı olunabileceği görüşünü savunurlar.⁴²⁸ Buradaki görüş irtidat sebebiyle suçlu olan kişinin ailesinin mirasta mağdur olmasını engellemektir.

Kadınların suç oranları incelendiğinde; boşanmış kadınların diğerlerine göre suç oranının daha fazla olduğu görülmektedir. Radzinowicz, yaptığı araştırmalarda 30 yaşa kadar olan boşanmış veya eşi ölmüş kadınlarda suç oranının bekârlardan daha yüksek olduğunu, evli kadınlardaki suç oranının ise bekârlara oranla daha hızlı bir şekilde düştüğünü göstermiştir. Araştırmacı, bunun sebebi olarak evli kadınların aile hayatına

---

⁴²⁶ Abdurrahman Kasapoğlu, "Kur'an'da Affetme Olgusu, İnsanların Birbirlerini Affetmeleri", *Ankara, Diyanet İlmî Dergi*, C. XLIII, S. 4 (2007), s. 22.

⁴²⁷ el- Kâsânî, a.g.e., C. X, s. 241; Udeh, a.g.e., C. II, s. 528.

⁴²⁸ Serahsî, a.g.e., C. X, s. 188; Kaşif Hamdi Okur, "İslam Hukukunda İrtidat Fiili İçin Öngörülen Asli Yaptırım Üzerine Bazı Düşünceler", *Çorum, Gazi Üniversitesi Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 1 (2002), s. 109.

olan bağılılıklarını göstermektedir.⁴²⁹ Aile kurumunun varlığı kadını suç işlemekten alıkoymakta ve başta erkek olmak üzere tüm ailenin mağduriyetini engellemektedir.

Evlilik koca üzerinde bir mülkiyet hakkı doğurmaz. Yani kadın ve kocadan herhangi biri diğerini öldürse onlara kısas uygulanır. Çünkü bu durumdaki mağduriyeti aynıdır. Bu sebeple eşlerin kısas konusunda eşit olduğu konusunda mezheplerce ittifak vardır.⁴³⁰

Usûlün fūrûu kasten öldürmesi suçunda kısas cezası amacına ulaşamaz. Çünkü öldürülen altsoyun yakınları aynı zamanda suçlu üstsoyun da yakınlarıdır. Suçlunun alacağı cezadan mağdurun ailesi direkt etkilenecektir.⁴³¹

İslâm hukuku maslahatı korumayı amaçlarken, modern hukuk ise bireysel mağduriyetleri gidermeyi ön plana alır. Kasten öldürme suçunun cezası müebbet hapistir (TCK m.81). Usûl tarafından altsoyuna karşı işlendiğinde nitelikli öldürmeye girdiği için ceza ağırlaştırılmış müebbette dönüşmektedir (TCK m.81). Çünkü bu durum aile içinde gerçekleştiği için kötülüğün ve acımasızlığın en büyük halidir.⁴³²

Baba, anne ve bunların çocukları ile birbirlerine nikâhı düşmeyen yakın akraba ve kardeşler arasında vuku bulan hırsızlık suçlarında hadd uygulanmaz.⁴³³ Kur'an-ı Kerim'de "Sizin için, gerek kendi evlerinizden, gerek babalarınızın evlerinden, gerek annelerinizin evlerinden, erkek kardeşlerinizin evlerinden, kız kardeşlerinizin evlerinden, halalarınızın evlerinden, dayılarınızın evlerinden, teyzelerinizin evlerinden veya anahtarlarını yanınızda bulundurduğunuz yerlerde yahut yakın dostlarınızın evlerinden yemenizde sakınca yoktur."⁴³⁴ Aile içinde vukuu bulan hırsızlık cezalarında suç sebebiyle oluşan mağduriyetin yanı sıra, had cezası verilmeyerek suçlu yakınlarının mağdur olmaması sağlanmıştır.

Bir hırsızlık vakiasında suçlular arasında çocuk bulunuyorsa bu olayda kimsenin eli kesilmez. Burada fiile iştirak eden tüm üyelere aynı ceza verilir. Çocuk sebebiyle ceza düşer. Çünkü çocuk bu durumu anlayabilecek yapıda ve büyüklükte değildir,

---

⁴²⁹ İçli, Öğün, a.g.m., s. 23.

⁴³⁰ Özkorkut, "İslam Ceza Hukukunda Kadın", s. 85.

⁴³¹ İçli, Öğün, a.g.m., s. 22.

⁴³² a.g.m., s.17.

⁴³³ Serahsî, a.g.e., C. IX, s. 255; Bilmen, a.g.e., C. III, s. 264.

⁴³⁴ Udeh, a.g.e., C. II, s. 662.

çocuğa verilecek böyle bir zarar onu ve ailesini hayatı boyunca mağdur edecektir.⁴³⁵ Aile birliğinin ve huzurunun devamı için suç vakıasında suçlu ve yakınlarının çocuk sebebiyle mağdur olması engellenmektedir.

“Ebû Hureyre (r.a.) ve Zeyd b. Halid el-Cüheni (r.a.)’nin ” rivayetine göre; Bir bedevi Rasulullah (s.a.v.)’e geldi ve dedi ki: “Ancak Allah (c.c.)’ın kitabıyla hükmetmen için Allah (c.c.)’ı şahit koşarım, yemin veririm.” Ondan daha anlayışlı olan diğer hasım: “Evet, aramızda Allah (c.c.)’ın kitabıyla hükmet ve bana da müsaade buyur (olayı anlatayım)” dedi. Rasulullah (s.a.v.), “öyleyse buyur” dedi. O adam da: “Oğlum şu adamın işçisiydi. Onun karısıyla zina yaptı. Oğlumun cezasının taşlanarak öldürme olduğunu öğrendim ve hemen oğlumun namına yüz koyunla bir cariyeyi fidye olarak verdim. Sonra da meseleyi ilim ehline sordum. Oğlumun cezasının yüz değnek ve bir yıl da sürgün; bu adamın karısının cezasının ise, recm olduğunu söylediler.” Rasulullah, (s.a.v.) “Nefsimi kudret elinde tutan Allah’a yemin olsun, ikinizin arasında Allah’ın kitabıyla hükmedeceğim; cariyeye ve koyunlar sana geri verilecek. Oğluna yüz sopa ve bir yıl sürgün tatbik edilecek” buyurdu. Sonra da: “Ey Üneys! Bunun hanımına git, eğer zinayı itiraf ederse recmet”, dedi ve kadın recmedildi.”⁴³⁶

Bu olayda bedevinin oğlu ve efendinin eşi suçludur. Mağdur ise efendi ve işçinin babası olmak üzere tüm toplumdur. İşçi bekâr efendinin hanımı ise evli olduğu için ikisine farklı ceza uygun görülmüştür. Çünkü bekârın zina suçunun etkisi ile evlinin zina suçunun etkisi birbirinden farklıdır.

4. KAMUNUN MAĞDURİYETİ

İslam ceza hukukunda hakların Allah hakkı ve kul hakkı olarak ikiye ayrıldığından bahsetmiştik. Bu bağlamda kul hakkı olan suçlarda kadın, erkek, çocuk bireysel olarak zarar görürken, Allah hakkı olan suçlarda aile ve tüm toplum zarar görmektedir.

Allah (c.c.) bu duruma Hucurat Sûresi’ndeki şu ayeti kerimeyle işaret etmiştir: “Ey insanlar! Şüphesiz ki, sizi bir erkek ve bir kadından yarattık ve birbirinizi tanımanız

⁴³⁵ el- Üsrüşeni, a.g.e., s. 146-147.

⁴³⁶ Müslim, “Hudud”, 25; Tirmizi, “Hudud”,8; Demir, a.g.m., s. 126-127.

için sizi boylara ve kabilelere ayırdık. Allah (c.c.) katında en değerli olanınız, yanlılık yapmaktan en çok sakınmanızdır.”⁴³⁷ Yaratılıştan sonra insanlar birbirilerini tanımaları kaynamaları için kabilelere ayırmışlardır. Tek tip bir toplum değil, içerisinde farklılıklar barındıran ve bu farklılıklar sayesinde tanışma, anlaşma zemini sağlayan bir çeşitlilik öngörülmüştür.⁴³⁸

Hz. Peygamber (s.a.v.) Medine’ye hicretten sonra ilk işi toplumun mutluluğunu sağlamak için Ensar-Muhacir kardeşliğini ilan etmiş, Müslümanlar ile Medineliler Yahudiler arasında Medine Vesikası imzalamıştır. Buna göre Müslüman, her şeyden önce bulunduğu toplumun huzuru için toplumun ahengini bozacak her türlü eylemden uzak durmalıdır. Çünkü toplumda gerçekleşecek herhangi bir eylemden en büyük zararı görecektir olan kamunun kendisidir.⁴³⁹

İslamiyet insanlara zarar veren meşru düzeni bozucu her türlü terör eylemini yasaklamıştır ve bu tür eylemleri asla uygun bulmaz. Her terör eylemi sonucu mutlak mağdur kamu yani toplumdur. Çünkü devlet bu durumda maddi manevi hasarlar alır. Devlet terörle mücadele kapsamında terörden zarar görenlerin tüm zararlarını tazmin eder.⁴⁴⁰ Burada devlet suçlu yakınıdır. Zira devlet ile vatandaş arasındaki bağ bir nevi akrabalık gibidir. Vatandaşın işlediği her suçtan devlet suçlu sayılır. Çünkü bu suçların sebep olduğu zararların tazmini nihai olarak devlete aittir. Devlet hem toplum düzeninden, hem de vatandaşın birliğinden sorumludur.

Suçluyu cezalandırmak mağdurun haklarını korumak kamu vicdanını rahatlatmak devletin sorumluluğudur. Suçtan zarar gören mağdur ve mağdurun yakınları cezanın uygulandığını görmedikçe öfkeleri dinmeyecektir. Devletin mağdurun rızası olmadan suçluyu bağışlaması mağdurun tekrar mağdur edildiği hissine kapılmasına neden olur ve kendi adaleti için intikam yolu (ihkak-ı hak) aramaya başlar. Bu süreyle

---

⁴³⁷ el- Hucurât, 49/13.

⁴³⁸ Enver Arpa, “İslam’da Birlikte Yaşama Kültürü ve Günümüzde Müslüman Toplumlarında Zuhur Eden Şiddet”, *Eskiye*, S. 34 (2017), s. 47.

⁴³⁹ Arpa, a.g.m., s. 51.

⁴⁴⁰ Turanlı, a.g.e., s. 126.

birlikte öç alma ve kan davaları başlar ve toplumda huzursuzluk ortamı oluşur.⁴⁴¹ Ancak infâz esnasında mağdur veya yakınlarının olması kamu vicdanını rahatlatır.⁴⁴²

Ceza hukukunun kamusalılığı öncelikle kamu menfaatlerini korumasından ziyade toplumun ceza hukukunu hukuk olarak tanınması ile ilgilidir.⁴⁴³ Devlet merkezli ceza hukuku anlayışında her bir suçun nihai mağduru devlettir. Bu anlayışa göre en ciddi suçlar doğrudan devlete karşı işlenir. Ceza hukukunun kamusalılığı suçlunun daima devletle karşı karşıya gelmesindedir.⁴⁴⁴ Her suç aslında toplumu huzursuz eder. Suç, devletin koyduğu bir kuralın ihlali olup devlet her suçun pasif öznesi olarak kabul edilmekte⁴⁴⁵ ve suçtan dolayı hakkı zarara uğramaktadır.⁴⁴⁶

Devletin, vatandaşı koruma yükümlülüğü bulunmakta ve mağduriyet mutlaka giderilmeye çalışılmalıdır.⁴⁴⁷ Buna örnek olarak kökleri Arapların eski kabile dayanışmasına kadar uzanan Muvalat (velâ) kurumu verilebilir. İslam'dan önce Araplar arasında yabancıların topluma katılımını ve intibakını sağlayan akrabalık veya dostluk sözleşmesi, hilf, birinin himayesine sığınma, evlât edinme ve muvâlâttan doğan velâ gibi çeşitli yardımlaşma, dayanışma ve himaye kurumları vardı.⁴⁴⁸ İslam'daki âkileyi, sigortayı bu kâbiliden düşünebiliriz.

Mağdurun yakınları caniyi affetseler bile devlet kâtili hemen bırakmaz. Ortada bir suç vardır ve suçlunun serbest bırakılmasının kamu güvenliğini tehdit ettiğine kanaat getirilirse devlet iyi hali anlaşılana kadar caniyi gözetiminde tutabilir. Böylece, düşmanlığın büyümesi engellenir. Hâkim, mağdur yakınları tarafından affedilen kâtile ta'zîr olarak yüz değnek vurup bir sene müddetle hapsedebilir.⁴⁴⁹

---

⁴⁴¹ Nazım Büyükbaş, "İslam Ceza Hukukunda Mağdurun ve Kamu Vicdanının Teskini", *İslam Ceza Hukuku Tebliğler Kitabı*, ed. Refik Korkusuz, Abdurrahman Eren, İstanbul: Lale Yayıncılık, C.I, 2017, s.466.

⁴⁴² Büyükbaş, a.g.e., s. 468.

⁴⁴³ Midilli, a.g.m., s. 68.

⁴⁴⁴ a.g.e., s .69.

⁴⁴⁵ Ferhat, Uslu, a.g.m., s. 246.

⁴⁴⁶ Fatma Karakaş Doğan, "Suçtan Doğan Mağduriyetin Devlet Tarafından Giderilmesi ve Suç Mağdurlarına Yardım", *Ankara, TBB Dergisi*, S. 95 (2011), s. 203.

⁴⁴⁷ Mustafa Avcı, "Suç Mağdurlarına Tazminat Ödenmesi Anlayışının Tarihi Gelişimi", s. 11.

⁴⁴⁸ a.g.m., s. 15.

⁴⁴⁹ Büyükbaş, a.g.e., s. 470.

İçki akli idrake, sosyal ve ailevi huzura, ekonomiye ve sağlığa zarar verir.⁴⁵⁰ Suç, tüm toplumu etkiler. Peygamberimiz (s.a.v.) “ İçki bütün kötülüklerin anasıdır.”⁴⁵¹ buyurmaktadır. İçki bütün suçların başlangıcıdır. Bu yüzden kamu hakkının ihlali sayılmakta ve had cezası kapsamında değerlendirilmektedir. Suç birçok suçu da peşine sürüklediği için cezasında hiçbir mezhebe göre bir değişiklik söz konusu değildir. İçki içme suçu başta bireylerin kendisi olmak üzere tüm ailesini zarara uğratar. Suç sebebiyle kendisi yakınları ve tüm ülke zarar görür.

İftira suçunda mağdurun manevî şahsiyeti, sosyal itibarını korumaktadır. İftira toplumlarda uğruna kavgalar edilen, hatta cinayete ulaşan bir suç olduğundan, toplum açısından da bu suçun cezalandırılması mağdurun iade-i itibarı ve toplum nezdinde önünde aklanması önemlidir.⁴⁵²

Mâlikîler, Şafiîler ve Hanbelîlere göre livata isnadı da kazf suçu olarak kabul edilip, had cezası uygulamaktadırlar. Ebû Hanife ise livata ve zina suçunu ayrı görmekte ve had değil ta'zîr cezasını uygun bulmaktadır.⁴⁵³ Ebû Hanife'nin livatayı zina ile bir tutmamasının sebebi ikisinin sonuçlarının farklı olmasındandır. Zina, neslin devamını bozan bir eylem iken; livata, kötü bir eylem olmakla birlikte sonuçları zina kadar tehlikeli değildir. Aileye zarar vermekle beraber topluma verdiği zarar zina ile aynı değildir.

Yargılama sürecinde had suçlarında asıl sorumlu devlettir. Kamu hakkını ihlal eden suçlar olduğundan takibi devlet yapar. Ancak hırsızlık ve kazf bunun dışındadır.⁴⁵⁴ Kıyas cezası; sulh, diyet, af gibi sebeplerle ortadan kaldırılmışsa kıyas cezası iptal olur fakat devlet maslahatı düşünerek ta'zîr verebilir.⁴⁵⁵

Yol kesme suçu toplum düzenini ciddi düzeyde tehlikeye sokar. Kamuyu ilgilendiren bir suç unsuru olduğu için had suçudur. Hırabe suçu örgütlü bir eylem olduğundan hırsızlık suçundan farklıdır. Sadece malı kabzetmeyi değil doğal düzeni bozmayı ve siyasal düzene karşı gelmeyi de amaçlar. Mağduriyet alanı daha geniş

---

⁴⁵⁰ Avcı, a.g.e., s. 267.

⁴⁵¹ Nesaî, “Eşribe”, 44.

⁴⁵² Büyükbaş, a.g.e., s. 471.

⁴⁵³ Udeh, a.g.e., C. II, s. 527.

⁴⁵⁴ Akman, a.g.e., s. 26.

⁴⁵⁵ Mustafa Avcı, “Osmanlı Hukukunda Suçlar ve Cezalar”, s. 95.

olduğundan cezası ağırdır. Çünkü mağduriyet alanı çok geniştir. Hanefiler ve Hanbelîler suçun oluşabilmesi için failin silahlı olması gerektiğini savunurken Şafî ve Mâlikîler silahsız da olabileceğini söylerler.⁴⁵⁶ Buna göre Hanefî ve Hanbelîler silahsız olan eylemi hırabe olarak tanımlamaz suçlu af edilebilir. Ancak Şafî ve Mâlikîler için bu alanı daraltmak mümkün değildir. Cezanın düşürülmesi söz konusu değildir. Çünkü buradaki toplum menfaati daha ağır basar. Bu durum için caydırıcı ceza kullanılmazsa önü alınamaz sorunlarla karşılaşılabilir.

İslam, sessizce irtidat etmiş kimseyi ölümle cezalandırmamış, inkârının cezasını ahirete bırakmıştır. Nitekim yüce Allah (c.c.) şöyle buyurmuştur: “Sizden her kim dininden geri döner de inkârcı olarak ölürse, işte onların yaptıkları, bu dünya ve öteki dünyada boşa gitmiştir. Onlar, ateşin arkadaşlarıdır, orada temelli kalacaklardır.”⁴⁵⁷ Onu, uygun bir ta’zir cezasıyla cezalandırır.⁴⁵⁸ Sessizlikten maksat dinden çıkışını topluma duyurmaması vesvese ve fitneye sebebiyet vermemesi yanı kamuyu mağdur etmemesi sebebiyle ceza verilmez.

Siyasal suçlar, devletin bütünlüğüne ve çıkarlarına karşı işlenen suçlardır.⁴⁵⁹ Örgütlenmiş grup, Hanefilere göre silahlanmışsa henüz kullanmamış ancak bir yerde toplanmışsa yine de bağı sayılır ve müdahale edilir. Mâlikî, Şafî ve Hanbelîlere göre bağiler saldırmadıkça idarecilerin saldırma hakkı yoktur. Hanefiler ise tedbir almak için idareci karşı taraf saldırmadan da müdahalede bulunabilir.⁴⁶⁰ Böylece oluşabilecek mağduriyetlerin bir kısmı engellenmiş olur, grup tövbeye davet edilir ve daha büyük zararlar önlenir. Devletin buradaki asli görevi isyanı bastırıp vatandaşını korumaktır. Bu yüzden saldırma gerçekleşmeden müdahale doğru bulunmaz, çünkü kendi vatandaşının kanının dökülmesi yine devleti mağdur edecektir.

---

⁴⁵⁶ Avcı, a.g.e., s. 309.

⁴⁵⁷ el-Bakara, 2/217.

⁴⁵⁸ el-Kardavî, a.g.m., s. 265.

⁴⁵⁹ Ercan, a.g.e., s. 58.

⁴⁶⁰ Avcı, “*Osmanlı Hukukunda Suçlar ve Cezalar*”, s. 354.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM:
SUÇLU YAKINLARININ MAĞDURİYETİNİN GİDERİLME YÖNTEMLERİ

1. ONARICI ADALET

Onarıcı adalet son yıllarda cezalandırıcı adalet sistemine karşılık olarak çıkmış, hasarı hasarla dengelemekten ziyade hasarı düzeltmeyi, onarmayı ve telafi etmeyi amaçlamaktadır. Onarıcı adalet, meseleyi çözerken suçtan etkilenen tarafların tamamını bir araya getirir ve çözüm yolları oluşturur.⁴⁶¹ Bir suçta pay sahibi olanların tamamının, suçun kötü sonuçlarıyla ve geleceğe etkileriyle nasıl başa çıkabileceklerini müşterek olarak çözüme kavuşturmayı amaçlayan bir süreçtir. Onarıcı adalet suçun sebep olduğu zararı onararak adaleti yerine getirmeye çalışmak şeklinde de tanımlanmaktadır.⁴⁶²

Bu anlayışa göre suçun sebebi ile ilgili antropoloji, sosyoloji ve istatistiğin yeni verileri sayesinde, ceza artık ızdırıp veren bir kefaret olmayacak; önleyici sosyal tedbirler olarak toplumu suçtan koruyacaktır.⁴⁶³

Onarıcı süreçte mağdur, fail ve suçtan etkilenen kişiler genellikle bir uzlaşmacı yardımı ile meselede aktif rol alır.⁴⁶⁴ Onarıcı adalet, mağdurun ihtiyaçlarını karşılarken aynı zamanda suçun tekrarını önlemeyi hedeflemekte ve her iki tarafın aktif olarak bu işlemde yer almasını sağlamaktadır.⁴⁶⁵ Fail- mağdur arasında gerçekleşecek işlemler sırasında iki tarafın da birbirini anlayacağı bir ortam oluşturulur ve durum müzakere edilir. Mağdur kendi zararından bahsederken suçlu bu fiilden dolayı pişmanlık duyar ki aslında ceza hukukunun amaçlarından biri budur.⁴⁶⁶ Bu müzakereler sonucu suçlunun pişman olmasının cezaya etkisini İslam hukukundaki tövbe sonucu cezaların düşmesine benzetmek yanlış olmayacaktır.

Toplumsal kınama veya utandırma şeklinde cezalandırma metodu dine ve ahlâka önem veren toplumlarda çok iyi sonuçlar vermektedir. Günümüzde suç oranlarındaki büyük artış cezalandırmada alternatif metot arayışlarının artık kaçınılmaz olduğunu bizlere göstermektedir.⁴⁶⁷

---

⁴⁶¹ Sercan, Tokdemir, “Ceza Adaleti Sistemine Yeni Bir Yaklaşım: Tamamlayıcı Bir Sistem Olarak “Onarıcı Adalet” Mekanizması”, *Erzurum, E.Ü.H.F.D.*, C. XXI, S. 1 (2017), s. 79.

⁴⁶² Akçay, a.g.m., s. 13.

⁴⁶³ Dövençi, a.g.m., s. 4.

⁴⁶⁴ Akçay, a.g.m., s. 129.

⁴⁶⁵ a.g.m., s. 134.

⁴⁶⁶ Adem Yıldırım, “Mağdur Haklarına Yönelik Kurumsal Yapılar (Sulh ve Uzlaştırma)”, *Konya, İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi*, S. 23 (2014), s. 262.

⁴⁶⁷ Suat Doğan, *Ceza Adalet Sistemine Holistik Yaklaşım, Onarıcı Adalet Modeli*, (Yüksek Lisans Tezi), Polis Akademisi Güvenlik Bilimleri Enstitüsü, Ankara: 2005, s.100.

İslam hukuku, kendine özgü bir hukuk sistemi olsa da, onarıcı adalet sisteminde olduğu gibi, bireyin onuru hususuna vurgu yapan ve işlenen suçun etkilediği herkesin ıslah edilmesi imkânlarının olmasını destekleyen bir hukuk sistemidir. İslam hukukunda özellikle kısas suçlarında ailelerin karşılıklı sulhu sonucunda verilen diyet cezası onarıcı adalet çalışmalarının örneklerinden biri olmuştur. Mağdurlar, sanığı affedebileceği gibi diyet isteme imkânına sahiptirler.⁴⁶⁸ Nihayetinde bazı farklılıklar olsa da kısas suçlarında öngörülen diyet veya sulh/af gibi yöntemler onarıcı adaletin bazı amaçlarını yerine getirmektedir. Belirtelim ki İslam hukukunda kısas yerine suçluyu affetme teşvik edilmiştir. Mirasçılardan birinin suçluyu affetmesi diğerlerinin kısas isteme hakkını da düşürür.⁴⁶⁹

Onarıcı adalet uygulamalarında onarıcı süreçte üç temel aktör vardır. Bunlar fail, mağdur ve toplumdur. Bu üç aktörün de aktif olarak sürece katılmaları esastır. Geleneksel cezalandırıcı adalet anlayışında olduğu gibi süreci devlet yönetmez. Burada amaç cezalandırma değil, suçun sebep olduğu mağduriyetlerin giderilmesidir. Modern hukukta, onarıcı adalet sisteminde kullanılan başlıca modelleri şu şekilde sıralayabiliriz: Mağdur-fail arabuluculuğu, aile grup konferansları, topluluk grup konferansları, cezalandırıcı halka, denetimli serbestlik ve toplum heyetleri.⁴⁷⁰ Bu tür uygulamalarla suçlu cezalandırılmaktan ziyade rehabilite edilecek, böylece fail topluma geri kazandırılabilir ve bu işten failin yakınlarının en az zarar ile kurtulması sağlanacaktır.

Ceza adaletinin temel gayesi, suçlu insanı değil, insandaki suç dürtüsünü cezalandırmaktır.⁴⁷¹ Onarıcı adalette cezalandırılan kişi, topluma lekelenmiş bir suçlu olarak değil, temizlenmiş biri olarak dönmelidir.⁴⁷² Adalet sisteminde cezalandırma olayı hızlı bir şekilde çözüme kavuşturulurken onarıcı adaletin yararı daha uzun vadede görülür. Zararların telafisinden çok, faili esas alan bir sistemde, suçun yol açtığı çok boyutlu zararları bertaraf etmek ve suç mağdurlarını aktif hale getirmek ceza adaleti anlayışına yeni bir yaklaşımın getirilmesini gerekli kılmıştır.⁴⁷³ Örneğin: İslam

---

⁴⁶⁸ Tokdemir, a.g.m., s. 84.

⁴⁶⁹ a.g.m., s. 84.

⁴⁷⁰ a.g.m., s. 95.

⁴⁷¹ a.g.m., s. 78.

⁴⁷² a.g.m., s. 80.

⁴⁷³ a.g.m., s. 76.

hukukunda bu husus kısas cezası çerçevesinde değerlendirebilir. Katil, birini öldürerek onun yaşam hakkını elinden almış ve ailesini mağdur etmiştir. Ancak failin kısas edilmesi, her ne kadar maktulün ailesinin içini rahatlatırsa da failin ailesinin mağduriyet yaşamasına sebep olacaktır. Bu durumda suçlu cezalandırılırken, birden fazla mağduriyet ortaya çıkacaktır ki bu, zararın daha da büyümesine yol açacaktır. Bu durumda onarıcı adalet mantığına göre failin pişmanlığı göz önünde bulundurularak aileler arası diyaloglar oluşturulur ve olay en zararlı çözüme kavuşturulur. Aksi halde, fail ile ceza sistemi, ayrı ayrı mağduriyetler ortaya çıkaracaktır.⁴⁷⁴

Özellikle suça sürüklenmiş çocukların cezalandırılması yerine eğitim tedbirleri alınmalıdır. Çocuğun gelişimi ve toplumla bütünleşme ihtiyacı dikkate alınarak kendine özgü bir çocuk ceza adaletinin gerekli olduğu savunulmaktadır.⁴⁷⁵ Çocuğun içerisinde bulunduğu bir suçta cezalandırıcı değil, onarıcı adalet sistemi kullanılmalıdır. “Suçlu çocuk yoktur, suça sürüklenmiş çocuk vardır.” düşüncesinden hareketle yeniden topluma kazandırılması sağlanmalıdır.⁴⁷⁶ Her çocuk toplumun geleceğidir ve çocuk suçlarını önlemeye yönelik tedbirler alınırca gelecekte suç oranında önemli azalmalar görülecektir. Küçük yaşta rehabilite edilemeyen çocuk suçluluğu ileriki yaşlarda felaketlere sebebiyet verecektir. Bu yüzden ceza hukukunun en çok üzerinde durması gereken konu suça sürüklenmiş çocuklardır.

Sonuç olarak; cezalandırmaya alternatif onarıcı adalet sistemi, taraflar arasında sağlanacak sulh ile davanın ortadan kalmasını amaçlar. Onarıcı adalet, suçtan doğrudan etkilenen kişiler ve toplum gibi, suçlu yakınlarının da yaşayacağı mağduriyeti giderici veya azaltıcı bir fonksiyon icra edebilir.

1.1. Cezayı Geciktirici Sebepler

Onarıcı adaletin en önemli çeşitlerinden biri, cezanın geciktirilmesidir. Zira bazı durumlarda cezanın tehir edilmesi, suçlu yakınlarının mağduriyetini azaltabilecektir. Örneğin zina suçunda kadın hamileyse, bu süreç bitene kadar hapsedilir. Çocuk doğarsa

⁴⁷⁴ Mümin Güngör, “Mağduriyetin Giderilmesi Açısından Uzlaştırma Kurumu İle Mağdur Hakları Tasarısının İncelenmesi”, *Ankara, YBHD*, S. 2 (2019), s. 191.

⁴⁷⁵ Akçay, a.g.m., s. 130.

⁴⁷⁶ Abdulfez Süleymanov, “Orta Asya Türk Cumhuriyetleri’nde Çocuk Suçluluğu ve Suça Sürüklenen Çocuklara Yönelik Onarıcı Adalet Programları”, *Türkiye’de Denetimli Serbestlik 10. Yıl Uluslararası Sempozyumu*, İstanbul, 2015, s. 239.

emzirme dönemi bitene kadar recm cezası ertelenir.⁴⁷⁷ Burada günahsız olan çocuğa zarar vermemek amaçlanır.⁴⁷⁸ Bu anlayış sadece zina suçu ile ilgili de değildir. Diğer had ve kısas suçlarında da suçlu hamile ise cezası ertelenir. Çünkü suçlunun ölümüne yol açmayacak olsa bile bedene uygulanacak celde vb. cezaların cenine zarar verme riski söz konusudur.⁴⁷⁹

Bir kişi hasta olduğu halde zina yapmış ise eğer recm cezası uygulanacaksa bunda bir mâni yoktur ki kişi zaten işlediği suçla bunu hak etmiştir. Ancak işlediği suç kırbaçlanmayı gerektiriyorsa hastalığı sebebiyle bu durumda kırbaçlanması halinde öleceğinden korkulursa ceza ertelenir.⁴⁸⁰ Suçlu eğer yaralı ise kısas cezası yaralar iyileşinceye kadar uygulanmaz, çok şiddetli sıcak veya soğuk havalarda uygulanmaz. Bu durumda beklemek vaciptir.⁴⁸¹ Zira suçlunun ölmesi, yakınlarının mağduriyetini arttıracaktır.

Hırsızlık suçunda İmameyn'e göre suçlu suçunu ikrar etmelidir, aksi takdirde had uygulanmaz.⁴⁸² Çünkü hırsızın ikrar etmemesi şüpheye sebebiyet verir ki şüphelerle hadler düşer. Bu sebeple hırsızın ikrarı gerçekleşene kadar ceza ertelenir.

1.2. Af

Bilindiği üzere ilk suç-ceza, pişmanlık-af kavramları Hz. Âdem'e kadar dayanmaktadır.⁴⁸³ İlk insanla birlikte başlayan bu suç-ceza, pişmanlık-af serüveni tarihin her döneminde bütün toplumlarda tartışılmıştır. "Kötülüğün cezası, ona denk bir kötülüktür. Kim kendine yapılan kötülüğü affedip barışırsa onun mükâfatı Allah'a aittir. Şüphesiz ki Allah, zalimleri sevmez."⁴⁸⁴ şeklindeki pek çok ayet ile Allah (c.c.) affi

⁴⁷⁷ Halebî, a.g.e., C. II, s. 263.

⁴⁷⁸ Serahsî, a.g.e., C. IX, s. 124; Esad Muhammed Sâid es-Sâğircî, Hanefî Fıkhı, çev. Halil Akdemir, Savaş Kocabaş, Soner Duman, İstanbul: Polen Yayınları, 2009, s. 748.

⁴⁷⁹ Cezîrî, a.g.e., C. VI, s. 2817.

⁴⁸⁰ Zuhayli, a.g.e., C. IV, s. 326; eş-Şerbetçi, a.g.e., C. IV, s.159.

⁴⁸¹ eş-Şerbetçi, a.g.e., C. IV, s. 285.

⁴⁸² et-Tahavî, a.g.e., C. V, s. 95.

⁴⁸³ "Biz ey Adem sen ve eşin beraberce cennette yerleşin; orada kolaylıkla istediğiniz zaman her yerde cennet nimetlerinden yiyin; sadece şu ağaca yaklaşmayın. Eğer bu ağaçtan yerseniz her ikiniz de kendine kötülük eden zalimlerden olursunuz dedik." el-Bakara, 2/35; "Rabbimiz kendimize yazık ettik; bizi bağışlamaz ve bize merhamet etmezsen biz kaybedenlerden oluruz dediler." el-A'raf, 7/23.

⁴⁸⁴ el-Şuarâ, 26/40.

teşvik etmiştir.⁴⁸⁵, Peygamberler davranışlarıyla bizi affa yönlendirmektedir. Örneğin: Hz. Yusuf'un (a.s.) kardeşlerini, Hz. Muhammed (s.a.v.)'in Hz. Vahşi (r.a.)'yi affetmesi bu türdendir.⁴⁸⁶

Hz. Peygamber (s.a.v.)'in “Elinizden geldiği ölçüde Müslümanlardan cezaları kaldırın. Eğer onun için bir çıkar yol varsa hemen salıveriniz. Devlet başkanının affetmede hata etmesi cezalandırmada hata etmesinden daha hayırlıdır”⁴⁸⁷; hadisleri ile de af tavsiye edilmiştir.

Af, ideal ve doğru bir davranış olmakla beraber herkesten böyle bir davranışın sâdir olması mümkün değildir. Çünkü insan fitrat gereği çoğunlukla kendisine zarar verenin cezalandırılmasını ister.⁴⁸⁸

İslam hukukunda af yetkisi şahsi davalarda mağdura ve ailesine veya yakınlarına verilmiştir.⁴⁸⁹ Ebû Hanîfe ve İmâmeyn'e göre yaralama suçlarında mağdur suçluyu affettikten sonra ölüm gerçekleşse kısas ve diyet gerekmez.⁴⁹⁰ Pozitif ceza hukukunda ise suçluyu affetme yetkisi TBMM'ye aittir (Anayasa m.87). İslam ceza hukukunda Allah hakkının olduğu kamuyu ilgilendiren suçlarda bireylerin af yetkisi yoktur.⁴⁹¹

Kasten öldürme, hataen öldürme ve yaralanmalarda af caizdir.⁴⁹² Hatta mağdur veya yakınlarının suçluyu affetmesi Kur'an'da tavsiye edilen⁴⁹³ ve mezheplerce üzerinde ittifak edilen bir husustur.⁴⁹⁴ Şâfiîler ve Hanbelîlere göre, af diyet almak suretiyle de gerçekleşebilir. Burada önemli olan tarafların rızasıdır.⁴⁹⁵ Hanefî ve Mâlikîler ise affın karşılıksız yapılması gerektiğini söylemektedirler.⁴⁹⁶

---

⁴⁸⁵ Yiğit Yaşar, “İslâm Ceza Hukuku'nda Af ve Pişmanlığın (Tövbe) Cezalara Etkisi”, Ankara, DİB Yayınları, 1971, s. 63.

⁴⁸⁶ Ayten, a.g.e., s. 116.

⁴⁸⁷ Ebu Dâvûd, “Salât”, 14; Tirmizî, “Hudud”, 2.

⁴⁸⁸ Tarhan Nevzat, *Mutluluk Psikolojisi*, İstanbul: Timaş Yayınları, 2004, s. 93; Ahmed Hamdi Akseki, *Ahlâk Dersleri*, İstanbul: Üçdal Neşriyat, 1968, s. 267.

⁴⁸⁹ el-Kâsânî, a.g.e., C. X, s. 286-287.

⁴⁹⁰ a.g.e., C. X, s. 292.

⁴⁹¹ a.g.e., C. IX, s. 248.

⁴⁹² Zuhayli, a.g.e., C. II, s. 468.

⁴⁹³ Bkz. el-Bakara, 2/178; el-Mâide, 5/45; el-Şuarâ, 42/40.

⁴⁹⁴ Şamil, Dağcı, *İslam Ceza Hukukunda Şahıslara Karşı Müessir Fiiller*, Ankara: DİB Yayınları, 1996, s. 123.

⁴⁹⁵ Mustafa Çağrıncı “Af”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi (İSAM), 2013, s. 123.

⁴⁹⁶ Yaşar, a.g.m., s. 67.

Yargı sürecinden sonra had cezalarında eksiklik ve şüphe durumu hariç devletin değişiklik yapma ihtimali yoktur. Kamu hakkı gereği uygulanan had cezalarında af hiçbir şekilde mümkün değildir.⁴⁹⁷ Kul haklarında af sadece mağduru ve yakınlarını bağlar. Devlet gerekli gördüğü takdirde aftan sonra ancak tazir cezası verebilir.⁴⁹⁸

Birinci bölümde bahsettiğimiz üzere zina suçunda Maiz ve Gâmidiiyye de olduğu gibi suçun ikrarından sonra af söz konusu değildir, had uygulanır.⁴⁹⁹

Ta'zîr cezalarında ceza başta af edilebileceği gibi infaz sonrası sonra iyi halden dolayı da geri kalan cezası affedilebilir. İmam Şafî'ye göre tazir cezalarının affi hususunda maslahatı göz önüne alarak karar verme yetkisi devlet başkanıdır.⁵⁰⁰

Kıyas ve diyet cezalarında, mağdur veya mağdurun varisleri cezayı bağışlayabilir. Devlet başkanı, mağdur ve mağdurun mirasçıları mevcut iken, suçluyu devletin otoritesine dayanarak re'sen affedemez. Affetme yetkisi sadece mağdurun yakınlarına aittir. Ancak mağdurun mirasçısı yoksa devlet başkanına af yetkisi düşer.⁵⁰¹

Kazf suçunda Şâfiî ve Hanbelîlere göre kişi af yetkisine sahiptir. Mâlikîlere göre hâkimin karşısına çıkana kadar af yetkisi vardır.⁵⁰² Hanefîlere göre Ebû Yusuf hariç, kazf Allah hakkıdır bu sebeple affi mümkün değildir ve had uygulanır.⁵⁰³ Ancak bu suçların sabit olabilmesi için mağdurunu dava açması gerekmektedir.⁵⁰⁴

Hırsızlık suçunda hâkim önüne gelinceye kadar af mümkündür. Bu konuda ittifak vardır. Ancak sonrasında Mâlikîler ve Şâfiîler af olmadığını savunurken Hanefîlerden bir grup affin mümkün olacağını savunurlar.⁵⁰⁵

Hırsızlık suçunda ise çetede çocuk veya yolu kesilenin yakın akrabaları varsa had düşer. Had düşünce velilerin isteği devreye girer.⁵⁰⁶ Bağı suçunda ise devlet

---

⁴⁹⁷ Akşit, a.g.m., s. 60; Yaşar, a.g.m., s. 64.

⁴⁹⁸ Yaşar, a.g.m., s. 68-69.

⁴⁹⁹ Sahip Beroje, *Günümüz ve İslam Ceza Hukukunda Af*, Ankara: Fecr Yayınları, 2013, s. 143.

⁵⁰⁰ Ahmet Reçber, "Kur'an'da Cezaların Affi, Sulh Ve Tövbe", *Şanlıurfa, Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 38 (2017), s.70; Beroje, a.g.e., s. 235.

⁵⁰¹ Reçber, a.g.m., s. 67.

⁵⁰² Cezîrî, a.g.e., C. VII, s. 3191; Beroje, a.g.e., s. 157.

⁵⁰³ Cezîrî, a.g.e., C. VII, s. 3192; İbn. Rüşd, a.g.e., C. III, s. 579; Reçber, a.g.m., s. 69.

⁵⁰⁴ el-Kâsânî, a.g.e., C. IX, s. 248.

⁵⁰⁵ İbn. Rüşd, a.g.e., C. III, s. 604-605.

⁵⁰⁶ es-Sâğircî, a.g.e., s. 770.

başkanının, pişmanlık duymaları ve ayaklanmadan vazgeçmeleri halinde, bağıyleri affedebileceği kabul edilmektedir.⁵⁰⁷

Türk Ceza Kanunun'da af, genel af (TCK md. 65/1) ve özel af (TCK md. 65/2) olmak üzere iki çeşittir. Genel af kamu davalarında; özel af ise ceza indirimi veya cezanın para cezasına dönüşümü ile gerçekleşir.

1.3. Sulh

Sözlükte 'barışma, barış, uzlaşma' anlamlarına gelen sulh kelimesi fıkhi bir terim olarak birey ve toplumların aralarındaki geçen çekişmelerin anlaşma ile son bulmasıdır. Fıkıh literatüründe "fertler arasında mevcut bir anlaşmazlığın karşılıklı rıza ile ortadan kaldırılmasını konu alan akid" şeklinde tanımlanır.⁵⁰⁸

Mecelle'ye göre, "Sulh, bitterazi nizamı ref' eden bir akiddir ki icab ve kabul ile mün'akid olur."⁵⁰⁹ Yani sulh icab ve kabul ile kurulan ve taraflar arasındaki anlaşmazlığı ortadan kaldıran sözleşme demektir.

İslam hukukunda, "Sulh hükümlerin efendisidir." sözü adeta darb-ı mesel olmuştur. Sulh hakların korunmasını sağlayan bir müessesedir.⁵¹⁰ Hz. Ömer (r.a.), "tarafları sulha yönlendirin çünkü davaların mahkeme ile hükme bağlanması taraflar arasında düşmanlık meydana getireceğini" belirten sözü sulha teşvik edicidir.

Nisa Sûresi 128. ayette geçen "Sulh daha hayırlıdır." buyruğu mutlak bir lafızdır. Bu ayet gereği sulh yapılması olayların çözümünde kullanılan en güzel uygulamadır.

Hz. Peygamber "Helali haram kılan yahut haramı helal kılan sulh dışında, Müslümanlar arasında sulh câizdir." hadisiyle sulha teşvik etmektedir.⁵¹¹

⁵⁰⁷ Beroje, a.g.e., s. 217.

⁵⁰⁸ Fahrettin Atar, "Sulh", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi (İSAM), 2013, C. 37, s. 481; Beroje, a.g.e., s. 203.

⁵⁰⁹ Mecelle, mad. 1531. "Sulh iki tarafın razı olmasıyla kavga ve çekişmeyi kaldırıp gideren bir akittir ki icab ve kabul ile neticeye bağlanır."

⁵¹⁰ Adem Yıldırım, "Mağdur Haklarına Yönelik Kurumsal Yapılar (Sulh ve Uzlaştırma)", *Konya, İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, S. 23 (2014), s. 252.

⁵¹¹ Tirmizî, "Ahkâm", 17.

Fail ve mağdura önce karşılıklı sulh yapmaları tavsiye edilir. Nitekim Hz. Ömer (r.a.) valisi Ebû Mûsa'l-Eş'arî (r.a.)'ye yazdığı mektupta, sulhu tavsiye etmiş ve düşmanlığın ortadan kalkmasını amaçlamasını öğütlemiştir.

Hanefiler hâkim telkininde hâkimin sulha davet etmesini caiz görürken; Şâfiîler bunu iddiayı inkârdan sonra sulhun caiz olmadığını savunurlar.⁵¹² Ancak sulhta ısrar edilmez. Bu konuda çok fazla ısrar olayı şüpheli hale getirir bu yüzden hâkim tavsiyeden sonra olayı daha fazla uzatmaz.⁵¹³

Sulh anlaşması “İkrar, inkâr ve sükût” ile olabilir. Şâfiîler ve Zâhirîler sadece ikrar olduğu görüşünderken; Hanefiler inkârı daha uygun bulur.⁵¹⁴

Allah hakkı olan ve kamuyu ilgilendiren suçlarda sulh yapılmaz. Ancak kazfde mezhepler arasında farklılıklar bulunmaktadır.⁵¹⁵ Kazf cezası, Hanefî, Mâlikî ve Hanbelîlerce Allah hakkı ağır bastığı için sulha konu olmazken bu cezada kul hakkının galip olduğunu öne süren Şâfiîlere göre ise bu ceza sulha uygundur.⁵¹⁶

“Öldürülen kimse, kardeşi (öldürülenin vârisi) tarafından affedilirse, aklın ve dinin gereklerine uygun yol izlemesi ve güzellikle diyeti vermesi gerekir.”⁵¹⁷

“Taammüden adam öldüren kimse öldürülenin velilerinin hükmüne bırakılır; dilerse kısas olarak onu öldürürler, dilerse diyet alırlar. Diyetin miktarı otuz hikka (dört yaşında deve), otuz cezea' (beş yaşındaki deve) ve kırk gebe devedir. Diyet dışında sulh oldukları bir bedel varsa bu onların hakkıdır.”⁵¹⁸ Diyette sulh ve anlaşma Hanefî ve Şâfiîler öldürülenin velileri ile anlaşma söz konusu ise olur.⁵¹⁹ Hanefiler ve Mâlikîlere göre kısas suçunda asıl ceza sulh yolu ile diyete dönüştürülebilir.⁵²⁰

Batı hukuklarında sulhtan söz edebilmek için tarafların karşılıklı fedakârlık etmeleri şart koşulurken İslam hukukunda böyle bir şart aranmamaktadır. Batı

⁵¹² Serahsî, a.g.e., C. XVI, s. 89.

⁵¹³ Hasan Ellek, “İslâm Hukukunda Malla İlgili Sulh Anlaşması”, *Gümüştane, Gümüştane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. II, S. 3 (2013), s. 195.

⁵¹⁴ Ellek, a.g.m., s. 216.

⁵¹⁵ a.g.m., s. 207.

⁵¹⁶ Ertuğrul Boynukalın, *İslâm Hukukunda Sulh*, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1992, s. 53.

⁵¹⁷ el-Bakara, 2/178.

⁵¹⁸ Tirmizî, “Diyât”, 1.

⁵¹⁹ Serahsî, a.g.e., C. XXVI, s. 94-95.

⁵²⁰ el-Kâsânî, a.g.e., C. X, s. 295.

hukuklarınca sulh tam iki taraflı sözleşme gibi görülürken İslam hukukunda tek taraflı veya iki taraflı olabilir. Bu yüzden İslam hukukunda sulh işleminin sahası daha geniştir.⁵²¹

“Kötülüğün (işlenen suçun) karşılığı onun dengi bir kötülüktür. Her kim kötülüğü bağışlar ve barıştan, sulhtan yana olursa onun mükâfatı Allah’a aittir... Mağdur bağışlamaz ve gereken karşılığı verirse (haklarını kullanırsa) böyle yapmasından dolayı kınanmaz... Her kim (haksızlığa uğradığı halde) sabreder ve kendisine yapılan kötülüğü bağışlarsa hiç şüphesiz bu takdire şayan ve sahibini faziletli kılan bir davranış olur.”⁵²²

İslam hukukçularının bazılarının görüşüne göre affetmek karşılıksızdır. Mirasçı, katil ile diyet üzerinde anlaşmadan evvel katili affederse diyet alamaz. Mirasçı diyet karşılığı affetmişse bu af değil sulh olur. Yani taraflar arasında maddi bir beklenti söz konusuysa bu ancak sulhtur. Bu durumda, diyetin failin mirasçısı tarafından kabulü gerekir. Başka bir görüşe göre affetmek cezanın doğrudan diyete dönüşmesidir. Bu durum failin isteğine bağlı değildir. Çünkü kısas cezasının düşmesine sebep olan sulh, diyet üzerinde karşılıklı anlaşmanın olması demektir. Görülüyor ki İslam hukukunda da af ve sulh gibi onarıcı adaletin amaçlarını yerine getiren bazı kurumların varlığına rastlamaktayız. Bu kurumların, aşağıda görüleceği üzere, onarıcı adalet mekanizmasının bel kemiği hükmünde olduğunu ve hatta onarıcı adalet sürecinden asıl beklenenin de mağdurun faili affetmesi ve aralarında sulhun sağlanması olduğunu söyleyebiliriz.⁵²³

Türk Ceza Hukuku’nda (TCK m.73/8) ise sulh, şahsi davalarda karşılıklı rıza ile gerçekleşen bir anlaşmadır. Sulh ile dava düşer.

Modern hukukta onarıcı adalet türlerinden olan “arabuluculuk” , “uzlaşma” , “hisbe” ve “tahkîm” mahiyeti ve yapısı açısından İslâm hukukundaki sulhe benzemektedir. Bu bağlamda arabuluculuk, uzlaşma, hisbe ve tahkîm sulhe konu olmaları bakımından şu şekilde ele alabilir.

---

⁵²¹ Boynukalın, a.g.e., s. 65-66.

⁵²² el-Şuarâ, 42/40-43.

⁵²³ Tokdemir, a.g.m., s. 85.

1.3.1. Arabuluculuk

Sulh taraflar arasındaki süreçte bir sonuç akdi olarak değerlendirirsek bu sürecin başındaki sulh kolaylaştırıcı yöntem arabuluculuk yöntemidir. Arabuluculuk, uyuşmazlıkların tarafların dışında başka bir kişinin yardımı ile çözülmesidir. Fıkıhta “muslih” kavramıyla kullanılmaktadır. Arabuluculuk, sürecin başlangıcında yer alır. Hâkimin kararı tarafları memnun etmezse sulha yönlendirilir.⁵²⁴

Hz. Peygamber (s.a.v.) olumsuzlukları karşılıklı rıza ile çözmeyi tavsiye etmiştir. Arabulucu, suç karşısında suçlu ve mağdur arasındaki dengeyi sağlamaya çalışır ve mahkeme sürecinde de devam eder.⁵²⁵

Arabulucuların Müslüman, edâ ehliyetine sahip, adil, bedenen sağlam ve sıhhatli, hukuk bilgisi olan, güvenilir ve objektif, ikna kabiliyetine sahip, sabırlı ve dikkatli kişiler olması gerekir. Arabuluculuk bir sözleşme ve bedelinin olmaması durumdan daha esnektir. Mahkeme ile bağı yoktur. Öncesinde veya sonrasında yapılabilir. İçeriği ve kapsamı çok daha geniştir.⁵²⁶

Yavuz Sultan Selim zamanında Zenbilli Ali Efendi'nin muhafızlar için arabulucu olup, onlara verilen cezanın dine uygun olmadığını ifade etmesi üzerine hazine amire muhafızlarından 150 kişi, affedilmiştir ve görevlerine iade edilmiştir.⁵²⁷

Günümüzde mağdur-fail arabuluculuğu, onarıcı adalet modelinin en yaygın türlerinden biri olup mağdurun ve failin güvenli ve denetimli bir ortamda eğitilmiş bir arabulucunun yardımı ile bir araya getirilmesi sürecini ifade eder.⁵²⁸

Türk Ceza Hukuku'nda arabuluculuk, alternatif uyuşmazlık çözüm yolları arasında yer alan ve bu yöntemler içerisinde en çok başvurulan temel çözüm

---

⁵²⁴ Yusuf Şen, “İslâm Hukukunda Arabuluculuk”, *Çorum, Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. XI, S. 22 (2012), s. 110.

⁵²⁵ Şen, “İslâm Hukukunda Arabuluculuk”, s. 106; Hayreddin Karaman, *Bağlayıcılık Bakımından Resûlullah'ın Davranışları (Hz. Peygamber ve Aile Hayatı)*, İlmî Neşriyat, İstanbul: 1989, s. 142.

⁵²⁶ a.g.m., s. 113.

⁵²⁷ Mustafa Avcı, “Osmanlı İnfaz Hukukundaki Gelişmelere Genel Bir Bakış”, *Konya, Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. XII, S. 3-4 (2004), s.150.

⁵²⁸ Tokdemir, a.g.m., s. 96.

yollarındandır. Arabuluculuk, uyuşmazlığın tarafsız bir üçüncü kişi yardımıyla çözümlenmeye çalışıldığı gönüllü bir usuldür.⁵²⁹

Arabuluculukta, arabulucu olan üçüncü kişinin tahkim ya da yargılamada olduğu gibi karar verme yetkisi yoktur.⁵³⁰ Yani, arabulucu hâkim veya hakem gibi karar veren değil, tarafların vereceği karara yardımcı olan kişidir. Arabulucunun görevi görüşmeler için uygun ortamı sağlamak, tarafları ortak bir noktada buluşturmak yani uzlaştırmaktır.⁵³¹ Fail ve mağdur bu görüşmelerde birbirini anlar. Oluşan suç sonucu zarar gören yakınlarının mağduriyetleri konuşulur ve çözüme kavuşturulmaya çalışılır. Örneğin, katl suçunda suçlunun kısas edilmesi ile ailesi de zarar görecektir. Arabuluculuk yöntemi ile cezanın diyete dönüşmesi suçlu yakınlarının mağduriyetini azaltacaktır.

Türkiye uluslararası sahada da arabuluculuk faaliyetlerini BM, AGİT ve İİT ile yönetmektedir. Son olarak 1 Kasım 2019 tarihinde İstanbul'da İslam İşbirliği Teşkilât'ı üye ülkeleri III. Arabuluculuk Konferansı'na ülkemiz ev sahipliği etmiştir.⁵³²

1.3.2. Uzlaşma

Fıkıh kaynaklarında “Kitabu’s-Sulh” başlığı yer alırken Osmanlı'da uygulama “Musâlaha” şeklinde geçmektedir.

Onarıcı adalet, suçtan doğrudan veya dolaylı mağdur olan kişiler ile birlikte failin de adalet sisteminde rol almasını sağlamaktır. Uzlaşma kurumuna başvurulması aslen hem faili hem de mağdurun koruması ve bunun yanında muhakeme dışı bir çözüm getirmesi itibariyle yenilikçi bir bakış açısı kazandırmaktadır. Bu çözüm, mağdurların ceza adalet sistemine başvurmadan caydırılması anlamını taşımaktadır. Mağdura suç sonucunda yapılan yardım ve verilen destekler her ne kadar cezai olma özelliğini taşımaktan uzak olsa da mağduru tatmin bakımından oldukça yerinde olmaktadır.

---

⁵²⁹ Kürşad, Demirbaş, *Arabuluculuk ve Uzlaştırma*, (Yüksek Lisans Tezi), Konya, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1973, s. 10.

⁵³⁰ Şen, “*İslâm Hukukunda Arabuluculuk*”, s. 110.

⁵³¹ Kürşad Demirbaş, a.g.e., s. 10.

⁵³² Bkz. <https://www.iletisim.gov.tr>.

Uzlaşma neticesinde, hem suç kontrolü ile uyumlu olmakta hem de mağdurun çıkarları daha fazla korunmuş olmaktadır.⁵³³

Mağdur-fail uzlaştırması gönüllülük esasıyla, gizlice ve her iki taraftan da bağımsız kişilerce gerçekleşmesi gerekir.⁵³⁴ Taraflar uzlaşma başında, uzlaşmada üst limitin suçun mislini aşmaması gerektiği bilmelidirler. Olumsuzluk halinde olay mahkemeye götürülür ve mağduriyet çözülür.⁵³⁵

Hataen adam öldürme ve yaralamalarda uzlaşma söz konusudur.⁵³⁶ Bedel diyet miktarından fazla olamaz.⁵³⁷ Taksirle yaralanmada ölüm gerçekleşirse mirasçıları diyetin en fazla üçte ikisini alır.⁵³⁸ Türk Ceza Hukuku'nda ise katl suçları uzlaşmaya tabi olmamakla birlikte, ancak yaralama suçlarında uzlaşma söz konusudur. Devlete ve insanlara karşı işlenen suçlarda uzlaşma mümkün değildir.⁵³⁹ İslam hukukunda uzlaşmanın en çok kısas cezasında yapıldığını görüyoruz. bazen bir bedel karşılığında, bazen de bedel olmaksızın tarafların iletişim süreci sonucu af gerçekleşebiliyor.

Hırabe suçu kamuyu ilgilendirdiği için uzlaşma yapılamaz.⁵⁴⁰ Ta'zîr suçunda ise uygun görüldüğü takdirde uzlaşma söz konusudur.⁵⁴¹

1980'lerin başlarından itibaren İngiltere ve Galler'de mağdur-fail uzlaşması ceza adalet sürecinde kullanılmaya başlanmış ve başarılı olduğu gözlenmiştir. Uzlaşmanın gerçekleşebilmesi için failin suçunu kabul etmesi ve pişman olması gerekmektedir. Fakat fail suçu kabul etmek istemiyorsa bu durumda uzlaşma gerçekleşemez. Her ikisi arasında uzlaştırma yapacak bireyin tarafsız bir konumda bulunması gerekir.⁵⁴² Uzlaşmada iletişim ve tazmin olmak üzere iki temel prensip vardır. İletişim sonucu ileriki süreçte ikincil mağduriyeti yaşama önemli ölçüde azalacak, mağdurlar açısından önemli bir tecrübe sağlayacaktır. Tazminat ile ilgili mağdurların sıklıkla parasal ve

---

⁵³³ Turanlı, a.g.e., s. 107.

⁵³⁴ Akçay, a.g.e., s. 136.

⁵³⁵ Adem Yıldırım, "Mağdur Haklarına Yönelik Kurumsal Yapılar (Sulh ve Uzlaştırma)", s. 270.

⁵³⁶ Avcı, "Osmanlı Ceza Muhakemesinde Sulh (Uzlaştırma)", *Konya, S.Ü.H.F.D., C. XXV, S. 1* (2017), s. 42.

⁵³⁷ Avcı, "Osmanlı Ceza Muhakemesinde Sulh (Uzlaştırma)", s. 45.

⁵³⁸ a.g.m., s. 46.

⁵³⁹ Bkz. TCK m. 257.

⁵⁴⁰ Avcı, "Osmanlı Ceza Muhakemesinde Sulh (Uzlaştırma)", s. 50.

⁵⁴¹ a.g.m., s. 64.

⁵⁴² Kürşad Demirbaş, a.g.e., s. 18.

pratik onarımlardan ziyade kurulan diyalogun onları tatmin ettiğini belirtmekte fayda vardır.⁵⁴³

Uzlaşma sayesinde yüz yüze görüşebilme imkânı bulan taraflar birbirlerini daha iyi anlarlar. Mağdur, uğradığı maddi ve manevi kayıpları ve kendisine karşı işlenen suçun hayatında yol açtığı yaralar hakkında konuşma şansı bulur. Fail, işlediği fiille mağdura ve topluma verdiği zararı görür ve pişmanlık hisseder. Fail, işlemiş olduğu fiille vermiş olduğu zararlara rağmen “mağdur-fail uzlaşması” zemininde insan olarak saygı gördüğünü fark eder. Böyle bir atmosfere giren fail, pişmanlık ve özür duyguları içinde mağdura vermiş olduğu zararları telafi edebilme hususunda kendi çapında öneriler sunma imkânına da sahip olmuş olur. Bu süreçte tarafsız olarak sürece katılan uzlaşmacı çözüm önermez ama çözüme giden yolda taraflara destek olur. Nihayetinde sürecin sonucunda mağdur ile fail suçun meydana getirdiği zararların onarılması yaraların sarılması hususunda bir anlaşmaya varırlar. Burada mağdur failin yol açtığı maddi zararların tazminini isteyebilir. Hatta mağdur failin bir kamu hizmetini yerine getirmesini dahi isteyebilir. Dahası mağdur faili affedebilir.⁵⁴⁴

Örneğin; hırsızlık suçunun yargılamasında mağdur, hırsızın neden kendisinin evini seçtiğini, neden kendisinin evine zarar verildiğini, eve nasıl girdiğini faile soramamaktadır. Mağdur böylece içindeki öfke ve üzüntü gibi menfi duyguları faile aktaramamaktadır. Dava süreci başladığında ise mağdur pasif kalmakta ve hırsızla irtibatsızlık onu cezada tatmin etmemektedir. Ama dava öncesi yapılacak bir uzlaşma tarafların birbirlerini anlamalarını ve orta noktada buluşmalarını sağlar ki böylece hırsızın eli kesilmesi durumunda geride kalan yakınlarının uğrayacağı zararlar önlenmiş olur. Tazmin mağdurun arzusuna göre şekillenir. Bu esnada tarafların rızası ve gönüllülüğü esastır.⁵⁴⁵

Modern hukukta arabuluculuk ve uzlaştırma terimleri çoğunlukla aynı anlamda kullanılmaktaysa da birkaç husus dışında aralarında benzerlik bulunmamaktadır. İkisi arasındaki farkları şu şekilde sıralayabiliriz: Uzlaştırıcı davaya çözüm odaklı bakarken arabulucu sorun odaklı bakar. Arabuluculuk geleceği gözetirken uzlaşma geçmiş

---

⁵⁴³ Suat Doğan, a.g.m., s. 86.

⁵⁴⁴ a.g.m., s. 97.

⁵⁴⁵ a.g.m., s. 98.

gözetir. Arabuluculuk daha esnek ve ılımlıdır, uzlaştırma daha katıdır, inisiyatif kullanmaya fazla imkan vermez; arabuluculukta pek çok çözüm geliştirilebilirken uzlaştırmada varılacak çözüm daha sınırlıdır. Bilgi sahibi herkes uzlaştırıcı olabilirken arabulucu, hukukçu olmak zorundadır.⁵⁴⁶ Uzlaştırıcı çözüm sürecinde arabulucuya nazaran daha aktif bir rol üstlenir. Arabulucu ise uzlaştırıcıya göre daha bağımsız olup önceden tarafları tanımadan uyuşmazlığın çözümüne katkıda bulunarak tarafların kendi kendilerine çözüm bulmalarına yardımcı olur.⁵⁴⁷

Uzlaşma ve arabuluculuğun ortak yönleri ise; anlaşmazlığın giderilmesi için çaba harcanması, uzlaştırıcı ve arabulucunun çözüm konusunda tarafları zorlama yetkisine sahip olmamaları, çözümün tarafları bağlamaması ve çözümün yalnızca tarafların anlaşmasıyla mümkün olması olarak belirtilebilir.⁵⁴⁸

1.3.3. Hisbe

Hisbe, “hesap etmek, saymak; yeterli olmak” manasında ‘hasb’ kökünden türeyen ihtisâb mastarından isimdir. Fıkıhta “emir bi’l-ma‘rûf nehiy ani’l-münker prensibi” iyiliği emredip kötülükten uzak durmayı tavsiye etmeyi ihtiva eder. Konusu birey, toplum ve devlet hakları ile genel ahlak ve kamu düzeninin korunması olan hisbe faaliyeti Müslümanlar için farz-ı kifâye sayılmıştır.⁵⁴⁹

İhtisab, sevabını umarak bir işi yapmak, akıllı ve basiretli bir şekilde yönetmek, çirkin bir iş yapmanı kınamak, hesaba çekmek manasına gelmektedir. Kur’ân’da geçen Hz. Süleyman ve ordusunun bir sefer sırasında karıncaları ezmeme çabası içinde olması bu ahlâkî duruşa bir örnek olarak verilebilir.⁵⁵⁰ Hisbe faaliyeti toplum düzenini korumayı, insanları iyiliğe yönlendirip olumsuzluktan uzaklaştırmayı amaçlar. Muhtesib, sulh yaptırma işlevi bakımından arabulucuya benzer.⁵⁵¹ Muhtesib kadılarının

---

⁵⁴⁶ Bkz. TCK m. 257.

⁵⁴⁷ Kürşad Demirbaş, a.g.e., s. 20.

⁵⁴⁸ a.g.e., s. 21.

⁵⁴⁹ Mustafa Hizmetli, “Abbasilerde Hisbe ve Muhtesib: Bağdat Örneği”, *Karabük, Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi*, C. VI, S. 6 (2017), s. 428.

⁵⁵⁰ el-Neml 27, 18-19.

⁵⁵¹ Cengiz Kallek, “Hisbe” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi (İSAM), 2013, C. 18, s. 133.

az olduğu yerlerde davalara bakar.⁵⁵² Böylece adalet sürecinin zaman aşımına uğramadan hızlı bir şekilde yerine gelmesini sağlar.

“Sizden öyle bir cemaat bulunmalıdır ki hayra çağırınsınlar, iyiliği emretsinler, kötülükten sakındırınsınlar. İşte onlar kurtuluşa erenlerin ta kendileridir.”⁵⁵³

“Siz, insanlar için çıkarılmış hayırlı bir ümmetsiniz; marufu emreder, münker olandan sakındırır ve Allah’a iman edersiniz...”⁵⁵⁴ şeklindeki ayetler ile Müslümanlar iyiliği emredip kötülükten sakındırılmaya teşvik edilmiştir. Muhtesiblik, Hamîdullah’a göre şehirleşen toplum hayatında amme örf ve adetlerinin takibini sağlayan, hâkimliğe en yakın bir vazifedir.”

Hisbe faaliyetleri genel olarak kamu hukuku alanına girmekte, hisbe teşkilatının idare hukukundaki yeri ise muhtesibin yetki ve sorumluluklarına göre değişmektedir. Eski hukukumuzda hisbe görevi, adlî yargı ile idarî yargı arasında bir görevdir. Yani sınırlı olsa da muhtesibin de bir yargı görevi mevcuttur. Hz. Peygamber (s.a.v.) ve Halife Ömer (r.a.), kadın sahâbîleri hisbe faaliyetleriyle görevlendirdikleri için kadınların da muhtesib tayin edilmesi câiz görülmüştür.⁵⁵⁵

Muhtesib, cinayetler ve haddi gerektiren suçlarda hüküm veremezken kişi hakları ile ilgili davalara bakar. Muhtesib, münkeri kaldırmak için sınırlı da olsa cebir ile müdahalede bulunabilir. Muhtesib, kendisine dava gelmediği halde şüphelendiği konularla ilgili inceleme yapabilirken kadı dava gelmeden böyle bir konuyla ilgilenmez. Muhtesib, toplumsal suçlarda caydırıcı bir rol oynar, bürokrasiyi ortadan kaldırır ve meselelerin çözümünü hızlandırır.

Osmanlılarda “ihtisab ağası veya ihtisab emini” isimleriyle anılan muhtesib devletin kuruluşuyla birlikte ortaya çıkmıştır. Bu dönemde kadının yanında yardımcı olarak bir muhtesib bulunuyordu.

---

⁵⁵² Kallek, a.g.e., s. 134.

⁵⁵³ Al-i İmran, 104.

⁵⁵⁴ Al-i İmran, 110.

⁵⁵⁵ Hizmetli, a.g.m., s. 428; Alpaslan Alkış, “Tüketicinin Korunması Açısından Hisbe Teşkilatı İle 4077 Sayılı Tüketici Kanunundaki Kurum Ve Kuruluşların Karşılaştırılması”, *Kahramanmaraş, K.S.Ü.İ.F.D.*, S. 17 (2011), s.142; Kallek, a.g.m., s. 133.

Osmanlı Devleti'ndeki İhtisab Kanunnameleri'nden anlaşıldığı kadarıyla muhtesibin vazifeleri üç grupta toplanmaktadır: 1. Ekonomik ve sosyal hayatla ilgili olanlar, 2. Dini hayatla ilgili olanlar, 3. Adli hayatla ilgili olanlar.

Devlet muhtesibe üstlendiği görevleri yerine getirirken uygulayacakları sözle uyarma ve azarlama, had cezasından az olmak kaydıyla dövme, şehirde dolaştırarak teşhir etme ve şehirden sürgün gibi bazı tazir cezalarına izin verilmiştir.⁵⁵⁶

Muhtesip, Allah hakkının ihlali halinde affetme yetkisini kullanabilirken kul haklarının ihlali durumunda böyle bir yetkiye sahip değildir.⁵⁵⁷ Muhtesib kadıların bir alt derecesindedir. Muhtesibin yetkisi ise belli konularda ve sınırlıdır.⁵⁵⁸ Muhtesib bazen kadılık makamına vekâlet edebilir.⁵⁵⁹

Hisbe teşkilatı ile insanlar arasındaki anlaşmazlıkların hızlı bir şekilde çözüme kavuşması amaçlanır. Adalet Bakanlığı istatistiklerine göre 2018 yılında Türkiye geneli Cumhuriyet başsavcılıklarına gelen ihbar dosyalarının %10'u geçen yıldan devren gelen dosyalardan, % 90'ı ise yıl içinde gelen dosyalardan oluşmaktadır. Bu dosyalardan %65,5'i yıl içinde çıkarken %34,5'i bir sonraki yıla devretmiştir.⁵⁶⁰ Oysa İslam devletlerinde bu tür sorunlar hisbe ile çözüme kavuşmaktadır. Hisbe adaletin yerinde ve hızlı bir şekilde sonuçlanmasını sağlar. İnsanlar da cezanın daha hızlı vuku bulduğunu bildiklerinde suçtan daha da uzak durmaya çalışacaklardır. Hisbe toplum içerisinde bir güvelik sistemi oluşturur. Bireyler her ana onları takip eden bir müsteshib olabileceğini düşünerek daha dikkatli olurlar.

1.3.4. Tahkim

Hâkim telkini sözlükte “hüküm vermek, men etmek” anlamına gelirken hukukta “aralarındaki uyuşmazlığı çözmesi için tarafların kendi istekleri ile başvurdukları şahıs

---

⁵⁵⁶ Hizmetli, a.g.m., s. 438.

⁵⁵⁷ Ahmet Duran, “İslâm Hukukunda Sosyal Terbiye ve Kontrol Kurumu Olarak Hisbe Müessesesi”, *Erzurum, Ekev Akademi Dergisi*, S. 64 (2015), s. 35.

⁵⁵⁸ Duran, a.g.m., s. 36.

⁵⁵⁹ Alkış, a.g.m., s. 141.

⁵⁶⁰ Bkz. <http://www.adlisicil.adalet.gov.tr>.

veya mercii” ifade eder.⁵⁶¹ Tahkim, terim olarak davacı ile davalının aralarındaki davayı çözüme bağlaması için kendi rızalarıyla bir zatı hakem kabul etmeleri demektir.⁵⁶²

Mecelle’de tahkîm, “hasmeynin (tarafların) husumet (uyuşmazlıkları) ve davalarını fasl (çözmek) için rızaları ile diğer kimseyi hâkim ittihaz etmelerinden ibarettir.”(m.1790) şeklinde ifade edilmiş ve taraflarca tayin edilen kişinin taraflar arasındaki uyuşmazlığı yine tarafların iradesine istinaden yargı dışında çözmeye çalışacağı anlayışı benimsenmiştir.⁵⁶³

Hakem, mahkeme tarafından tayin edildiğinde hakem-bilirkişi arasındaki fark azalmaktadır; ancak bilirkişiden özel ve teknik bilgi gerektiren konularda durum tespiti ve takdiri istenirken hakemden yargıda bulunması beklenilir.⁵⁶⁴

“Allah, size emanetleri mutlaka ehline vermenizi ve insanlar arasında hükmettiğiniz zaman adaletle hükmetmenizi emrediyor. Doğrusu Allah, bununla size ne güzel öğüt veriyor. Şüphesiz ki Allah, hakkıyla işitendir, hakkıyla görendir.”⁵⁶⁵ ayeti tahkim için delil niteliğindedir. Tahkimin uygulama alanı sulh ile aynıdır.⁵⁶⁶

İslam öncesi dönemde kabile içi ve kabileler arası anlaşmazlıkların çözümünde karar veren meşhur hakemler olmuştur. Bunların en meşhurları Temîm kabilesi hakemleridir.⁵⁶⁷

Hz. Peygamber (s.a.v.) devlet başkanı, kadı ve hakem olarak Müslümanlar arasında veya gayrimüslim topluluklar arasında uyuşmazlıkları adaletle çözüme kavuşturmuştur.⁵⁶⁸

Modern hukukta ise “tahkim”, “tahkim sözleşmesi” ve “ hakem anlaşması” terimlerinin farklı tanımlanmasından dolayı kişilere göre farklılık göstermektedir.⁵⁶⁹

---

⁵⁶¹ Ahmet Akgündüz, “Hakem”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi (İSAM), 2013, C. 15, s. 171.

⁵⁶² Muteber Gülsefa Uygur, *İslâm Aile Hukuku’nda Hakemlik Kurumu*, (Yüksek Lisans Tezi) İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015, s. 8.

⁵⁶³ Ensari Yücel, “İslam Hukukunda Tahkim ve Katılım Bankalarında Uyuşmazlıkların Tahkim Yoluyla Çözümü”. *İslam Ekonomisi ve Finansı Dergisi*, C. III, S. 2 (2017), s. 140.

⁵⁶⁴ Akgündüz, “Hakem”, s. 172.

⁵⁶⁵ el-Nisâ/58.

⁵⁶⁶ Şen, “*İslâm Hukukunda Arabuluculuk*”, s. 108.

⁵⁶⁷ Akgündüz, “Hakem”, a.g.e., s. 171.

⁵⁶⁸ a.g.e., s. 172.

⁵⁶⁹ Uygur, a.g.e., s. 9.

Tarafların sulhu kabul etmeleri halinde nasslara uygunluk durumu hariç karara uymak zorundadırlar.⁵⁷⁰ Tahkim, uyuşmazlık çözümünde kullanılmakla birlikte etkinliğini artırmak amacıyla çoğu zaman tahkim ve arabuluculuğun birlikte kullanımı öne çıkmıştır.

Tahkim özellikle uluslararası ticarî uyuşmazlıkların çözümünde kullanılan en etkin yoldur. Tahkimin yanında 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren modern anlamda arabuluculuk, ulusal ve yüzyılın sonundan itibaren uluslararası uyuşmazlıkların çözümünde kullanılmaya başlamıştır. Zira her iki uyuşmazlık çözüm yolunun birlikte kullanılması uyuşmazlık çözümünü daha etkin hale getirmektedir. Gerçekten de özellikle Uzakdoğu'da uluslar arası ticari uyuşmazlıkların çözümünde arabuluculuk-tahkim (mediation-arbitration; med-arb) sık bir şekilde kullanılmaktadır.⁵⁷¹

Arabulucu ile hakemin aynı kişi olması sorunu, arabuluculuk-tahkim sürecinde *med-arb* sürecinde hem değerlendirici hem de kolaylaştırıcı olması itibariyle, durumu bazı zorluklara sebep olabilmektedir. Zira taraf, özellikle değerlendirici arabuluculuk açısından pozisyonunun zayıf noktalarını arabulucu ile paylaşmaktan çekinecektir. Çünkü arabuluculuk-tahkimde arabulucu, daha sonra hakem olarak dava hakkında yargılama yapıp karar verecektir.⁵⁷² Arabulucu karar veren değil, tarafları ortak bir noktada buluşturmaya çalışandır. Hakem ise süreç sonucunda bir karara varır.

Görülüyor ki arabuluculuk, uzlaşma, hisbe ve tahkimin amacı anlaşmazlıkların sulh ile ortadan kalkmasını sağlamak ve böylece oluşabilecek yeni mağduriyetleri önlemektir. Sulh ile suçluya verilen cezanın düşürülmesi veya para cezasına çevrilmesi sayesinde suçlu yakınlarının zararları bertaraf edilmiş olmaktadır.

1.4. Diyet, Âkile ve Divan Uygulamaları

Diyet, onarıcı adaletin bir yansıması olarak değerlendirilebilir. Diyet, suçlu yakınlarının kısas ile yaşayacakları mağduriyetleri azaltacak bir fonksiyon icra

⁵⁷⁰ Muharrem Balcı, *İhtilafların Çözüm Yolları ve Tahkim*, İstanbul: Danışman Yayınları, 1999, s. 92.

⁵⁷¹ Ali Yeşilirmak, "Uyuşmazlıkların Arabuluculuk ve Tahkim Yollarının Birlikte Kullanılarak Çözümü (Med-Arb)", *Arabuluculuğun Geliştirilmesi Uluslararası Sempozyumu*, ed. Ersin Erdoğan, Ankara: Pozitif Matbaacılık, 2019, s.182.

⁵⁷² Yeşilirmak, a.g.e., s.184.

etmektedir. Bunun yanında diyet de ekonomik olarak ağır bir yükümlülük oluşturarak bir başka mağduriyete yol açabileceği göz ardı edilmemelidir. Bu aşama ise İslam hukuku, suçlu ve suçlu yakınlarının mağduriyetini azaltmak için akile ve divan uygulamaları ile ikinci bir mağduriyetin önüne geçmeye çalışmıştır.

Âkile⁵⁷³ kasıtlı veya hataen işlenen ve kısas gerektiren suçlarda diyet cezasını ödemeyi üstlenen topluluğu ifade etmektedir.⁵⁷⁴ Bazı fakihler Kur'an'da muhtelif ayetlerde geçen cezaların şahsiliği ilkesi sebebiyle bu kuruma karşı çıksalar da âkilenin meşruluğu sünnete dayanır ve bütün fıkıh mezheplerince kabul edilmiştir.⁵⁷⁵

Hayatın içerisinde her an birey kendini bir suçun içinde bulabilir. Âkile sistemi de İslam hukukunda böyle bir olay için tedbir alma mantığından hareketle ortaya çıkmıştır. Âkile hem bir sigorta hem de bir otokontrol mekanizması olarak çalışır. Böylece suçlunun bulunduğu durumdan kurtulması sağlanır ve suçlu yakınlarının yaşayacağı mağduriyetler engellenmiştir.⁵⁷⁶

Âkile, Arap kabile geleneğinin İslam hukukuna yansıyan bir parçasıdır. İslam hukukuna göre kastın dışındaki öldürme ve yaralamalarda suçlu adına yakınlarının bunu üstlenmesine “âkile” denilmektedir. Bu yolla aile içerisinde bir otokontrol mekanizması oluşması sağlanmaktadır. Aile üyeleri suçun oluşmasını engellemede ve toplum düzenini korumada öncü rol almaktadırlar.⁵⁷⁷

Âkilede asabeye mirasçı olması açısından suçluyla arasında menfaat ilişkisi vardır. “Külfet nimete ve nimet külfete göredir”(Mecelle, m.88) maddesine göre âkilenin bu işte sorumluluğu ispatlanır.

Hanefilere göre âkilede diyeti ödeme yükümlüsü divan ehlinde bulunan erkeklerdir. Diyet divanda yazılan asli mallardan değil maaşlardan ödenir.⁵⁷⁸ Şâfiîler ise

---

⁵⁷³ Bkz. Âkile “bağlamak, engellemek, anlamak” anlamına gelir. Diyet sebebiyle ödeme yapacak kişilerin âkile olarak isimlendirilmesi diyet olarak devenin “bağlanması” veya ödeme ile öç alma duygusuna “engel olunması” gibi anlamları içerir; Hamza Aktan, “Âkile”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi (İSAM), 2013, C. 2, s. 248.

⁵⁷⁴ el-Kâsânî, C. X, s. 311.

⁵⁷⁵ Bkz. İbn Mâce, “Diyât”, 15; Nesâî, “Kasâme”, 37.

⁵⁷⁶ Yusuf Şen, *İslâm Hukukunda Tehlike Sorumluluğu ve Uygulama Alanları*, (Doktora Tezi), Konya, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007, s. 152.

⁵⁷⁷ Mustafa Avcı, “Suç Mağdurlarına Tazminat Ödenmesi Anlayışının Tarihi Gelişimi”, s. 23.

⁵⁷⁸ Alaüddin es-Semerikandi, *Tuhfetü'l-Fukaha*, C. III, s. 121.

sorumluluğun öldürenin aşiretine ait olduğunu söylerler. Çünkü Şâfî mezhebi ekonomik yardımın ancak miras ve nafakayla ilişkili olarak kan bağı ile olacağını savunur.⁵⁷⁹ Mâlikîlere göre ise âkilede sorumluları sırası ile asabe, ehli divan, mevalisi, beytûlmaldır.⁵⁸⁰

Kasten öldürmede mirasçılarının hepsi, diyetten pay alır. Mâlikîlere göre eş alamaz. Çünkü ölümle nikâh son bulur ve diyet ölümden sonra gerçekleşir. Hanefiler ise bu duruma Hz. Peygamber (s.a.v.)'in bazı uygulamalarını delil göstererek kadının mirasçı olacağını savunurlar.⁵⁸¹ Yanlışlıkla öldürmede ve kasta benzer öldürmede diyeti âkile öder buna delil Hamr b. Mâlik hadisidir.⁵⁸²

Hanefiler diyeti aralarında bölüşerek her bir ferde üç veya dört dirhem düşecek şeklinde hemen öderlerken Şâfî ve Mâlikîlere göre ise katilin akrabaları diyeti ödeme güçleri oranında vadeli olarak öder.⁵⁸³ Öldürülenin ailesi ve fail diyet dışında bir şey üzere sulh etseler bu durumda kısas düşer.⁵⁸⁴

Hz. Ömer (r.a.) devrinde kabileler “Mensubu Ehli Divan” ismiyle bilinen deftere kaydolmak zorunluluğu getirdi. Bununla beraber âkile sistemi bir sosyal yardımlaşma mekanizması haline geldi.⁵⁸⁵ Ehli Divan, failin âkilesi, divan, kabile, beytû'l maldır.⁵⁸⁶

Günümüz açısından âkileyi değerlendirecek olursak, o dönemin Arapları soy bağına önem veren bir toplulukt iken şimdi ise yakın akrabaların bile birbirini görmediği, problemlerini önemsemediği bir dönemde yaşıyoruz. Bu sebeple âkilenin asabe ile kurulması pek mümkün gözükmemektedir. Son dönemlerde geniş aile yapısının yok olmasıyla birlikte insanlar arası dayanışma için kurulan lonca, esnaf teşkilatı vb. teşkilatları ve sigorta kurumu âkile gibi değerlendirilmiştir. Örneğin, ülkemizde çalışan insanlar Sosyal Güvenlik Kurumu'na, esnaf Esnaf ve Sanaatkarlar Odası'na üye olmaktadır. Bu kurumların ayrıca bir âkile sistemi gibi çalışması

⁵⁷⁹ Serahsî, a.g.e., C. XVII, s. 167; Aktan, “Âkile”, a.g.e., s. 248.

⁵⁸⁰ Bilmen, a.g.e., C. III, s. 55.

⁵⁸¹ Serahsî, a.g.e., C. XXVI, s. 228.

⁵⁸² a.g.e., C. XXVI, s. 166.

⁵⁸³ Cezîrî, a.g.e., C. VIII, s. 3401.

⁵⁸⁴ eş-Şirbînî, a.g.e., C. XV, s. 237.

⁵⁸⁵ Akdemir, a.g.e., s. 76.

⁵⁸⁶ a.g.e., s. 77-78

sağlanabilir böylece hataen gerçekleşen suçlarla ilgili güvenli tedbiri alınmış olacaktır. Günümüzde bu uygulamalar için asabenin âkile olması daha uygun görülmektedir.⁵⁸⁷

Abdülkâdir Udeh'e göre günümüzde âkile sisteminin uygulanma imkânı kalmamıştır. Diyeti ya fail, ya da devlet ödemelidir. Bu amaçla devlet diyet fonuna gelir olmak üzere yeni vergiler koyabilir, örneğin yargı harçlarından bir kısmını bu fona aktarabilir.⁵⁸⁸

1.5. Tövbe

Tövbe, kişinin yaptığı kötülüklerin ve işlediği fiillerin günah oluşundan dolayı pişmanlık duyarak bir daha yapmamaya kesin olarak karar vermesidir. Nitekim Hz. Muhammed (s.a.v.) "Pişmanlık tövbedir." sözüyle bu gerçeğe işarette bulunmuşlardır. Tövbede esas olan, Allah için ve O'ndan korktuğu için yapılmış olmasıdır. Zira kişi, içtiği şarabın baş ağrısı oluşturduğu, sağlığının bozulduğu, bütçesinin zarar gördüğü veya ortamın elverişli olmadığından dolayı bırakmağa karar verse bu durum tövbe olarak kabul edilmez.

Suçlu olan kişinin gerçekten tövbe edip etmediğinin kesin olarak bilinmesi zor olduğu için bu konuda makul olan yolun, cezanın tehir edilmesi tekrarı halinde pişmanlığına itibar edilmemesi gerekir.⁵⁸⁹

Hız. Peygamber (s.a.v.) zamanında kendisine isnad edilen suç kabul etmeyen bir kişi bir kadına tecavüz ettiği gerekçesiyle cezalandırılmak istenir. Bu esnada asıl suçlu, suçunu itiraf eder. Hız. Peygamber (s.a.v.) de bu kişi tövbe ettiği için ona ceza uygulamaz.⁵⁹⁰ Hiç şüphe yok ki suçunu itiraf eden kişi içinden gelerek, Allah'tan korkarak Müslüman kardeşinin hayatını kendi hayatına tercih etmiştir. Maiz ile Gâmidîyye adındaki kadının da zina suçundan had yoluyla temizlenmeyi tercih ettiklerini zikretmektedir. Bu sebeple tövbe ettikten sonra had cezası uygulanmaz.⁵⁹¹

---

⁵⁸⁷ Ahmet Saban, *İslam Ceza Hukukunda Diyet ve Âkile Sistemi*, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2016, s.109.

⁵⁸⁸ Mustafa Avcı, "Suç Mağdurlarına Tazminat Ödenmesi Anlayışının Tarihi Gelişimi", s. 22.

⁵⁸⁹ Mustafa Yıldırım, "İslâm Hukukunda İçki İçme Suçu ve Cezası", s. 47-48.

⁵⁹⁰ Tirmîzî, "Hudud", 22.

⁵⁹¹ Özer, a.g.m., s. 101.

Bu konuda mezhepler arasındaki ihtilaf, “Ancak yakalanmadan önce tövbe edenler olursa bilin ki Allah çok bağışlayan ve çok merhamet edendir.”⁵⁹² âyeti kerimesinden kaynaklanmaktadır. Şâfiîler bütün had cezalarına çarptırılanları hirâbe suçunu işleyenlere kıyas ederek cezaları düşür. Buna göre, had cezası işleyen kişi yakalanmadan önce tövbe ederse Allah’la ilgili had suçları affedilir, ancak kul haklarını ise ödemek zorundadır.⁵⁹³

Hanefîler ve Şâfiîlerde tercih edilen görüşe göre, dava başlamadan önce, hırsızın malı tazmin etmesi ile cezası düşer.⁵⁹⁴ Çünkü asıl amaç ıslah etmektir. Malikîler, Hanbelîler ile Şâfiîlere ait diğer görüşe göre, çalınan malın dava açılmadan önce iadesi, haddin tatbikine engel değildir. Çünkü malın konulduğu yerden alınmasıyla birlikte suç, el kesme cezasını gerektirir. Malın iadesi artık cezayı düşürmez.⁵⁹⁵

Mürtedin tövbe etmesi konusunda, dört mezhebe göre de mürtedde tövbe teklifinde bulunulur ve üç gün beklenir. Bu süreçte tövbe ederse affedilir, etmezse öldürülür.⁵⁹⁶ İrtidat eden kadın Hanefîlere göre öldürülmez, tövbeye davet edilir ve hapsedilir.⁵⁹⁷ Cumhura göre ise erkek gibi kadında öldürülür.⁵⁹⁸ Hanefîlere göre mürted tövbe ettiği sürece öldürülmez. Ancak dördüncü irtidadından sonra tevbe ederse had cezasını geçmeyecek kadar dayak atılır. Mâlikî ve Hanbelîlere sürekli irtidat edenin tövbesini kabul etmez, öldürülmesine hükmeder. Şâfiîler ise ne kadar çok irtidat ederse etsin tövbe ettiği sürece mürtedi öldürmezler.⁵⁹⁹

2. TOPLUMA YENİDEN KAZANDIRMA

Suçlu yakınlarını en fazla mağdur eden hususlardan biri de suçlu damgası yemiş, uzun süre hapis hayatı yaşamış mahkûmların daha sonra yaşadıkları sosyo-psikolojik sorunların yol açtığı mağduriyetlerdir. Bundan dolayı İslam hukuku, prensip olarak hapis cezasını istisnai bir ceza türü olarak görür. Hapis cezasına çarptırılanların da,

---

⁵⁹² el- Mâide, 5/34.

⁵⁹³ el- Kâsânî, C. IX, s. 374; Özer, a.g.m., s. 102.

⁵⁹⁴ Beroje, a.g.e., s. 150.

⁵⁹⁵ el- Kâsânî, C. IX, s. 248; Udeh, a.g.e., C. IV, s. 280.

⁵⁹⁶ Cezîrî, a.g.e., C. VIII, s. 3479-3481.

⁵⁹⁷ Reçber, a.g.m., s. 73.

⁵⁹⁸ a.g.e., C. VIII, s. 3481-3482.

⁵⁹⁹ a.g.e., C. VIII, s. 3497-3498.

cezanın akabinde birçok temel insani duygu ve davranışlarını kaybedecek şekilde hapsedilmesini doğru bulmaz. Zira hapis cezası sadece bir ceza değil, aynı zamanda bir ıslah yöntemi olmalıdır. Bunun için günümüzdeki hapishanelerle ilgili ciddi düzenlemelerin yapılması gerekmektedir.

2.1. Hapishanelerde İnsani Değerlerin Kazandırılması

Suç tarihin en eski çağlarından beri bütün insanlığı ilgilendirmektedir. Kişi suç işlemiş veya suçtan dolayı mağdur olmuş veya ileriki zamanda suçtan kaynaklanan olumsuz durumlardan dolayı zarar görecektir.⁶⁰⁰ Hayatın her anında bireylerin suça bulaşma ve hapishaneye düşme ihtimali vardır. Suçluların hapishane süreci ile özgürlük alanı kısıtlanmaktaysa da bu kısıtlama onun yaşam hakkına veya dini yaşantısına müdehale edecek düzeyde olmamalıdır. Bu sebeple hapishane koşulları düzenlenirken suçlunun temel ihtiyaçları ve insani değerleri göz ardı edilmemelidir.

2.1.1. Hapishane Kavramı ve Hapishane Şartları

“Hapis” dilimize Arapçadaki “habs” kelimesinden türetilmiş, sözlükte “alıkoymak, engellemek” anlamına gelirken örfte “bir şahsı, bir canlıyı veya eşyayı bir yere kapatmak, bir süre alıkoymak”, hukuk terimi olarak “sanık veya suçluyu belli bir mekânda zorla alıkoyarak şahsî hürriyetini kısıtlamak” demektir. Özgürlüğü kısıtlayıcı cezalardan biridir ve bu ceza verilen kişiye “mahbûs” denilir.⁶⁰¹

Kur'an-ı Kerim'de hapis cezasına örnek olarak Hz. Yusuf (a.s.)'un zindan hayatından bahsedilmektedir.⁶⁰² Ayrıca, hayâsızlık “fuhuş” sebebiyle sürgün ve hapis cezası verilen kadınlar⁶⁰³ ve haydutluk yaparak düzeni bozanlarla ilgili ayette, “Yahut yeryüzünden nefyedilmeleri”⁶⁰⁴ ifadesi geçmektedir. Buradaki "nefy" sözcüğü Hanefiler tarafından hapsedilmek olarak nitelendirilmektedir.

Mekke döneminde müşrikler tarafından Müslümanların bazıları hapse de atılıyorlardı. Hz. Peygamber (s.a.v.), hicretinden sonra, Mekkeli müşrikler tarafından

⁶⁰⁰ Saadettin Özdemir, “Cezaevlerinde Verilen Din Eğitiminin Yeterliliği Üzerine Bir Araştırma: Isparta-Burdur Örneği”, *Isparta, Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 21 (2018), s. 2.

⁶⁰¹ Ali Bardakoğlu, “Hapis”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi (İSAM), 2013, C. 16, s. 54.

⁶⁰² el-Yusûf, 12/33-42.

⁶⁰³ el-Nisâ, 4 /15-16.

⁶⁰⁴ el-Mâide, 5/33.

hapsedilen Müslümanları kurtarmak üzere Mekke'ye Velid b. Muğire (r.a.)'yi gönderdi. Velid, Mekke'ye gizlice gitti ve tavansız bir hapisaneden, elleri ve ayakları bağlı olarak hapsedilmiş iki Müslüman'ı kurtardı.⁶⁰⁵

Peygamber döneminde ise hapsin ceza olarak değil de suçun araştırması yapılırken uygulandığını görmekteyiz. Uygulamada az da olsa Hz. Peygamber (s.a.v.)'in dehliz ve mescitte hapis cezası uyguladığını biliyoruz.⁶⁰⁶ Hz. Peygamber (s.a.v.) zamanında bugünkü anlamda hapis uygulamasından tam manasıyla söz edilemez. Ancak rivayetlerde hapis cezası uyguladığına dair birkaç örnek görüyoruz. Örneğin, Tay kabilesinden Hatem'in kızı Surname b. Üsale'nin, mescidin yan tarafında bulunan özel kısımda hapsedildiği bilinmektedir.⁶⁰⁷

Hz. Ömer (r.a.)'in uygulamayı gerçekleştirebilmek adına Mekke'de özel bir mekân tahsis ettiği ve hapis cezası uyguladığı⁶⁰⁸ aynı şekilde Hz. Ali (r.a.)'nin de hapis cezası için husûsi bir mekân belirlediğini görüyoruz.⁶⁰⁹

Avrupa'nın ilk cezaevlerinde toplu hapis sistemi uygulanmıştır. İnsanların birbirilerinden etkilenmeleri olumsuz olmuş, bu da pişmanlığı değil, aksine topluma karşı intikam taşıyan duygu ve düşüncelerin daha da artmasına neden olmuştur. Ayrıca çocuk hükümlü ve tutukluların yetişkinlerle bir arada tutuluyor olması da pek çok sorunu ortaya çıkarmıştır.⁶¹⁰

Suçlular sağlık hakkından mahrum bırakılmamalı, mutlaka tedavi edilmelidir. Aksi takdirde bir insanın bile bile acı çektilmesi dinen caiz olmaz. İslam hukukçularına göre hapisanede bir doktor bulunmalı ve mümkün oldukça tedavi içeride sürdürülmelidir ancak aksi bir durum olursa dışarıda tedavi edilebilir.

2.1.2. Mahpusların İslahında Manevi Değerlerin Yeri

Suçlular için hapisane sadece bir ceza mekânı olarak düşünülmemeli ve orada bazı ıslah çalışmaları yapılmalıdır. Toplumdan uzak kalınan bu süreçte suçlular iyi bir

⁶⁰⁵ Uyanık Mehmet Zeki, “ Batı ve Doğu Kültüründe Hapishane”, *İstanbul, Mîzanü'l-Hak İslamî İlimler Dergisi*, S. 4 (2017), s. 104.

⁶⁰⁶ Buhârî, “Salât”, 76; Tirmizî, “Diyât”, 20.

⁶⁰⁷ Mehmet Günay, “İslâm Hukuk Doktrininde Hapis Müessesesi ve Mahpuslara Yapılacak Muamele”, *Sakarya, Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 2 (2000), s. 36-37.

⁶⁰⁸ Bardakoğlu, “Hapis”, s. 55.

⁶⁰⁹ a.g.e., s. 61.

⁶¹⁰ Uyanık, a.g.m., s. 94.

şekilde yönlendirilerek ileriki dönemlerde suçun tekrar yaşanmaması temin edilebilir. Din, hayatın her anlamında insanı etkileyen bir düşünce sistemidir. Hapishane ıslahında din faktörü önemli bir yer tutar.⁶¹¹ Bu sebeple hapis sürecinde din faktörü kullanılmalı ve mahkûmlar için yönlendirici sohbetler yapılmalıdır.

Hapis sırasında mahkûmlara kötü davranılması, bedeni zararlar verilmesi, günlük ihtiyaçlarını engelleme, ibadet etme olanağı vermeme gibi durumlar zulüm niteliğindedir ve uygun görülmez. Hapisteki amaç suçlunun vicdani sorumluluklarını fark ettirip pişman olmasını sağlamak olmalıdır.⁶¹² İslam tarihi ilk dönem uygulamalarına baktığımızda mahkûma zarar verici davranışlardan kaçınıldığını görüyoruz.

Yüce Allah, “Ben insanları ve cinleri bana ibadet etsinler diye yarattım.”⁶¹³ Bu ayet ışığında mahkûmlar öncelikli olarak ibadet hakkına sahip olmalıdırlar. İnsan hiçbir koşulda ibadet görevinden mahrum bırakılmamalıdır. Bu konuyla ilgili zaman ve mekân düzenlemesinden yetkililer sorumludur.

Hapishaneler hüküm giymiş olan kişileri toplumdan alıkoymak, ıslah etmek amacıyla belli bir süre, gözetim ve denetim altında tutmaktadır. Son dönemlerde hapishaneler suçluların sadece cezalandırması değil, aynı zamanda iyileştirilmesi ve sosyalleştirilmesi de amaçlanmıştır.⁶¹⁴

Hapishanelerde suçluların ıslahı ve topluma kazandırılması için gerekenler suçluların görüşleri alınarak değerlendirilmelidir. Bunun için biz, konunun hapishane koşullarında iyileştirme, suçluların rehabilitasyonu ve din eğitimi açısından ele alınmasının yararlı olacağını düşünmekteyiz. Din eğitimi ile insanları suç işlemekten alıkoyması sağlanmakta ve rehabilitasyon çalışması ile de buna destek verilmektedir.

---

⁶¹¹ Erhan Tecim, “Cezaevlerinde Dini Yaşantı ve Din Algısı”, *Konya, Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, S. 22 (2009), s. 79.

⁶¹² Bardakoğlu, “Hapis”, a.g.e., s. 62.

⁶¹³ el-Zâriyât, 51/56.

⁶¹⁴ Saadettin Özdemir, “Cezaevlerinde Verilen Din Eğitiminin Yeterliliği Üzerine Bir Araştırma: Isparta-Burdur Örneği”, *Isparta, Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 21 (2018), s. 26.

2.2. İyileştirme

İyileştirme, suçluların hapis hayatı boyunca yaşayacakları durumlarla ilgili uygulanacak çeşitli düzenlemeleri kapsar. Özellikle suçlunun toplumdan tamamen soyutlanmamasını amaçlayan bu sistemde eğitim, sağlık başta olmak üzere pek çok programı ihtiva etmektedir.⁶¹⁵

Adaletin sağlanması, caydırmak, ıslah, engellemek ve onarmak cezalandırmanın temel amaçlarındandır. Cezalandırmada davranışsal yaklaşım, bireylerin rasyonel olduğu ve eylemlerinden sorumlu olduğunu ve işlediği suç oranında cezalandırma olacaktır. Islah yaklaşımında ise bilişsel, davranış programlarıyla beceri eğitimi verilmesini ve ıslah edilmesini sağlayacaktır.⁶¹⁶

İslam hukukçuları cinsiyet durumlarına göre (kadın- erkek) ve suç türlerine uygun farklı hapishane tipi uygulamalarının olması gerektiğini söylemektedirler. Aksi durumda hapishaneden beklenen fayda sağlanamaz. Örneğin, kadın-erkeğin aynı yerde hapsedilmesi mahremiyete zarar vereceği gibi, farklı ceza ağırlığındaki mahkûmları bir arada bulundurmamak hafif suçlardan yatan kişilerin bu işi meslek hâline getirmiş kişilerle kalması nedeniyle maddi ve manevi zarar görmesine yol açabilir.

Ömer b. Abdülaziz (r.a.) içeriğinde “Zindanları araştırın, suçu sabit olanları orada tutun. Suçu olmayanları hapsedmeyin. Kim içinden çıkılmaz, karışık bir durumla karşılaşarsa o hususta bana yazsın. Mahkûmlar hakkında bilgi toplayın. Muhakkak ki hapis onlar için felakettir. Cezalarını arttırmayın. Malı mülkü olmayan, yalnız yaşayan insanlarla anlaşma yoluna gidiniz. Borcu nedeni ile hapsedilenlerle diğer mahkûmları bir arada tutmayın. Kadın mahkûmlarla erkek mahkûmları ayrı koşullara yerleştirin. Rüşvet alan kimseleri, hapisanelere görevli tayin etmeyin.” şeklindeki mektubu ile valilerini uyarmıştır.⁶¹⁷

Ebû Yusuf kadılık döneminde hapis uygulamaları ile ilgili, fakir suçluların ihtiyaçları için zekât mallarından veya beytülmalından yararlanılmasını söylemiştir. Ayrıca Hz. Ali (r.a.) ve Hz. Muaviye (r.a.)’nin hapistekilere ihtiyaçlarına göre kıyafet

⁶¹⁵ Pınar Bacaksız, “Cezalandırma ve Toplum Yeniden Kazandırma”, *İzmir, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. XVI, S. 2014 (2015), s. 4929.

⁶¹⁶ Halil İbrahim Bahar, “Hapishaneler, Sorunlar ve Çözüm Arayışları”, *Hapishane Kitabı*, İstanbul: Simurg Kitapevi, 2010, s. 48.

⁶¹⁷ Uyanık, a.g.m., s. 332.

dağıttırıldığı bilinmektedir. Hapis mekânının ibadete uygun büyüklükte olması ve hücrelerin tek kişilik olması da tavsiyelerindendir. Ebû Yusuf mahkûmlara iyi davranılması onlara hakaret edici davranışlarda bulunulmamasından ve bedeni cezalar verilerek acı çektirilmemesinden bahsetmektedir. Suçluların hapse konu olan ceza ağırlıkları dikkate alınmalı ve hapis cezasının infazı şekli doğru bir şekilde tasnif edilmelidir. Ayrıca, suçlu aileleri ziyaret hakkından mahrum edilmemelidir. Ebu Yusuf mahkûmlara bazı hakların tanınması gerektiğini vurgulamaktadır. Mahkûma uygun giyecek tahsisi, mahkûmlara bedeni zararlar verilmemesi, suç türlerine göre ayrışma, mahkûmların sokak sokak gezdirilip teşhir edilmemesi, aileleri tarafından ziyaret edilmelerine izin verilmeli ve ibadet özgürlüğü tanınmalıdır.⁶¹⁸

Özgürlüğü kısıtlanmış çocuklar anneleri sebebiyle hapisane koşullarında büyüdükleri için hayata geriden başlamaktalar. Özellikle hayatlarının ilk altı senelerini hapiste geçirmek zorunda kalan çocukların hapisten çıktıklarında uyum problemi yaşamamaları için tedbir olarak üç yaş itibariyle çocuklar belli saatlerde kreşe gidebilirler.⁶¹⁹ Kreş içeride olabildiği gibi dışarıda özel bir alanda da olabilir. Hapishane dışında olması çocuk açısından çok daha iyi olmaktadır.⁶²⁰ Topluma kazanımını sağlayıcı tedbirler alınmazsa hayatlarının geri kalanını da suç işlemeye devam ederek geçireceklerdir.⁶²¹ Alınan tedbirler ile suçlu yakını olan çocuk korunacaktır.

2.2.1.Rehabilitasyon

Mahkûmun hapis hayatından sonra yaşamına zorlanmadan devam edebilmesi için cezaevlerinde uygulanan sisteme “rehabilitasyon” veya “treatment” denilir.⁶²² Hapis süresince gerçekleştirilen program pek çok farklı dalı kapsayacak şekilde gerçekleşir.⁶²³ Rehabilitasyon sürecinin en hızlı aktivasyon sağladığı şekli dindir. Din istenilen değişimi sağlar.

---

⁶¹⁸ Ebu Yusuf, a.g.e., s. 463-470.

⁶¹⁹ Yalçın, a.g.e., s. 136.

⁶²⁰ a.g.e., s. 137.

⁶²¹ Cuma Karan, “Cezaevlerindeki Din Hizmetleri ve Mahkûmların İletişim Dili (Nevşehir E Tipi Kapalı Cezaevi Örneği)”, *Ankara, Diyanet İlmî Dergi*, C. XLIX, S. 1 (2013), s. 121.

⁶²² Şükrü Bilgiç, *Hapsedilme, İyileştirme ve Yeniden Suç İşleme*, Ankara: Vadi Yayınları, 2012, s. 115.

⁶²³ a.g.e., s. 116.

Hanefilere göre, aile bağları önemli görülüp suçluların usul ve fûrûnun cenazesine katılmasına izin verilir. Zira aksi durumda suçlu cezalandırıldığı gibi suçlu yakınları da cezalandırılmış olmaktadır. Bu ise suçlu olmayan insanların cezalandırılması anlamına gelir. Nitekim mevcut ceza infaz hukukumuzda bu anlayışın benimsendiği ve bu gibi hallerde ilgili mahkûmlara belirli sınırlar dâhilinde hapis hane dışına çıkılmalarına izin verilmektedir.⁶²⁴

Ayrıca anti sosyal kişilik bozukluğu olan kişiler doğruyu yanlış ayırt edebilme yetisine sahip olsalar da başkalarına karşı merhamet duymazlar ve yıkıcı, kötü niyetli davranışların muhakemesini yapamazlar.⁶²⁵ Hapishanedeki bu tür psikolojik vakıalar belirlenmeli ve diğer mahkûmlardan ayrı yerlerde tutulmalıdır.

Hapishaneden çıkan suçlu, dışarıda birçok sorunla karşılaşmakta ve bazen asıl ceza, tahliyeden sonra açığa çıkmaktadır. Suçlu tahliye sonrasında barınacak yer, çalışacak iş, ailenin bakımı vs. gibi pek çok sorunla karşılaşmaktadır. Hatta bazı suçluların alkol, uyuşturucu, kumar, kötü çevre gibi üstesinden gelmeleri gereken pek çok problemleri vardır.

Suçlular hapis sırasında eğitim hakkından mahrum bırakılmamalıdır. Bu durum günümüzde (Anayasa m.42) “Kimse, eğitim ve öğretim hakkından yoksun bırakılmaz. Öğretim hakkının kapsamı kanunla tespit edilir ve düzenlenir.” şeklinde yer almaktadır.⁶²⁶

Günümüzde hapishaneler ne yazık ki suç okulu gibi faaliyet görmektedirler. Özellikle çocuk ve gençler cezaevlerinde geçirdikleri zamanın sonrasında suça daha meyilli olarak çıkmaktadırlar.

Çocuğun sosyalleşmesi ile ergenin ve yetişkinlerin sosyalleşmeleri veya yeniden sosyalleşmeleri arasında bazı farklar vardır Ceza infaz kurumlarında yapılan ıslah

---

⁶²⁴ Bkz. 5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfaz Hakkında Kanunu'nun 116. maddesinde detayları açıklanmaktadır.

⁶²⁵ Gökhan Oral, Ece H. Cömert, *Hapishaneler ve Antisosyal Kişilik Bozukluğu*, Hapishane Kitabı, İstanbul: Kitapevi, 2010, s. 264.

⁶²⁶ Bilgiç, a.g.e., s. 125.

faaliyetlerinin en önemli amacı: yetişkin hükümlü ve tutukluların toplumla uyumlu hale gelmelerini; yani yeniden sosyalleşmelerini sağlamaktır.⁶²⁷

Açık Ceza İnfaz Kurumu'nda yapılan eğitim faaliyetlerini ve bu faaliyetlere katılan mahkûmları okuma-yazma kursları, ortaokul-lise-üniversite düzeyinde Açık Öğretim faaliyetlerine katılmaktadırlar.⁶²⁸ Ceza İnfaz Kurumları'nda yürütülen eğitim faaliyetlerinin ıslaha etkisinin göz ardı edilemeyeceğini, onların okuma-yazma ve diğer açık öğretim faaliyetleri sonucunda sadece okuryazar veya bir okul mezunu olmadıklarını görülmektedir. Mahkûmların bu tür faaliyetler ile kültür ve bilgi birikimlerinin arttığını, hayata bakışlarının değiştiğini ve daha donanımlı hale geldikleri gözlemlenmektedir. Bu faaliyetler ile kötü alışkanlıklardan kurtulmaları hedeflenmektedir.⁶²⁹

Hapishanelerde suçluların bilgi ve becerilerini artırmak, boş zamanlarını faydalı bir işle değerlendirmelerine sağlamak ve meslek edinimi amacıyla halk eğitim merkezleri, üniversiteler, gönüllü kuruluşlar, meslek odaları vb. kurum ve kuruluşlar ile işbirliği yapılarak meslek kursları açılmaktadır. Kurumlarda meslekî faaliyetler kapsamında mahkûmların, yaparak ve yaşayarak öğrenmeleri sağlanmalı ve böylece hapishane sürecinde ve sonrasında ailesiyle birlikte hayatına kaldığı yerden ve zararlı davranışlarından arınmış bir şekilde dönmesi sağlanmaktadır.⁶³⁰

Hapishanelerde, suçluların okuma alışkanlığı kazanmaları amacıyla kütüphaneler ve kitaplıklar oluşturulmuştur. Suçluların kütüphaneden kitap alarak okumalarının takibi ve kütüphane hizmetlerini yürütmek üzere bir personel görevlendirilmektedir. İmkânlar elverdiği ölçüde mahkûmların kütüphaneden faydalanmaları ve bizzat ziyaret ederek o havayı teneffüs etmeleri sağlanmaktadır.⁶³¹ Hapishane sürecinde uzun yıllar kişi hayattan güncel durumlardan uzak kalmakta cahilliği daha da artmaktadır ki bu da hapisten çıktığında hayata uyum sağlayamamasına sebep olmakta ve dışarıdaki ailesiyle arasında iletişim sorunlarına yol

---

⁶²⁷ Adem Çimen, "Ceza İnfaz Kurumlarında Sosyalleşme ve Islah İlişkisi", *Çorum, Ç.Ü.İ.F.D.*, C. XV, S. 2, 2015, s. 163.

⁶²⁸ Çimen, a.g.m., s. 168.

⁶²⁹ a.g.m., s. 171.

⁶³⁰ a.g.m., s. 171.

⁶³¹ a.g.m., s. 176

açmaktadır. Kitap okuma aktiviteleri çoğaltılarak bütün bu durumlar aza indirgenilebilir.

Rehabilitasyon sürecinde suçluların beden sağlığını korumaları için spor yapmaları teşvik edilmektedir. Hapishanede bunun için amacına uygun (futbol, masa tenisi, satranç vs.) alanlar düzenlenmelidir. Ülkemizde hapishanede spor faaliyetleri kapalı ceza infaz kurumlarında bir program çerçevesinde ve sınırlı sayıda yapılırken, açık ceza infaz kurumlarında bireysel veya bir araya gelerek serbest zamanlarında yapabilmektedir.⁶³²

Suçluların cezası sırasında ıslahtaki amacımız bireyin ileride sonu gelmez başka hatalardan uzaklaşmasını sağlamak olmalı ve bunun için zarar verici, yıkıcı değil tedavi edici, onarıcı bir düzen oluşturulmalıdır.⁶³³

2.2.2. Mahrem Hak

Suçlu yakınlarının yaşadıkları en önemli mağduriyetlerden biri de eşlerin yaşamış oldukları cinsel ihtiyaçlardır. Bilindiği gibi fiziksel ihtiyaçlar arasında en önde gelenlerden biri de cinsel ihtiyaçtır. Psikolog Sigmund Freud bütün dürtülerin altında cinsellik ve saldırganlığın yattığını söyler. Bu duyguların bastırılması sonucu bireyin gerçekçi davranamayacağını belirtir.⁶³⁴ Bu amaçla Hindistan, Pakistan, Meksika ve Filipin’de bazı hükümlülerin eşleri davet edilerek cezaevinde uygun görülen bir alanda görüşmelerinin sağlandığı bilinmektedir.⁶³⁵

“Mahkûmun sosyal hakları sakıt olmalı mı yoksa hapiste cezasını çekmeye uygun bir tarzda bu haklar korunmalı mıdır?” gibi sorular son zamanlarda tartışma konusu olmaktadır. Bu konuda fukahânın mahkûmun insan olmaktan kaynaklanan haklarından yoksun bırakılmayacağı, hatta riayet edilmesi gereken haklarının olduğu hususunda neredeyse ittifak ettiklerini görüyoruz. Çünkü İslam nazarında ceza infaz kurumu, sadece mahkûmun işlediği suça yönelik bir ta’zîr mekanizması olmayıp aynı

---

⁶³² a.g.m., s. 183.

⁶³³ Fatih Çınar, “Ceza İnfaz Kurumlarında Din Eğitimi”, *Çorum, Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. XV, S. 29 (2016), s. 132.

⁶³⁴ Bilgiç, a.g.e., s. 174.

⁶³⁵ a.g.e., s. 179.

zamanda tekrar topluma kazandırılması ve ıslah edilmesi noktasında bir hazırlık mekânıdır.⁶³⁶

Fukahânın mahkûm yakınlarının mağduriyetini azaltmaya yönelik zikrettiği haklardan bazıları şunlardır:

1. Hükümlünün insanlık, onur ve şerefi ile ilgili haklarının korunması. Bu nedenle, o dövülemez, zincire ve bukağıya vurulamaz.

2. Hapishane dâhilinde ibadetle ilgili ritüellerini yapabilme hakkı.

3. Aile ve arkadaşlarıyla görüş hakkı.

4. Ceza infaz kurumunda veya gerektiğinde hastanede sağlık hizmetlerinden (muayene/tedavi/ilaç) yararlanma hakkıdır.

Çağdaş âlimlerce “şer’î halvet hakkı” olarak tanımlanan “mahrem görüşme hakkı” da fukahânın güvence altına alınmasını istediği mahkûm haklarından biri olarak öne çıkmaktadır. Bu görüşe göre klasik dönemde fukaha tarafından da günümüzde de ceza infaz kurumu koşullarını tanzim eden kanun koyucular tarafından dile getirilen bazı itirazlar ileri sürülmektedir. Ancak modern ceza kanunlarının ilk etapta hapis cezasını öngörmesi ve bu hapsin çoğu zaman uzun yıllar sürmesi mahkûmun bu hakkının yeniden gözden geçirilmesini gerektirmektedir. Bu hakka itiraz eden fukahânın büyük çoğunluğunun yaşadığı zamanlarda uzun yıllar süren hapis cezaları örneğin ömür boyu hapis cezaları yoktu. Bu nedenle söz konusu fukahânın zamanlarında bu tür uzun hapis cezaları ile karşılaşmış olsalardı söz konusu fetvayı değiştirebilecekleri belirtilmiştir.⁶³⁷

Mahrem hak sadece mahpusu değil onu dışarıda bekleyen eşini de ilgilendirmekte ve biri yüzünden diğeri de zarar görmektedir. Mahkûmun eşiyile mahrem görüşmesine izin verilmediği takdirde mahkûmun eşinin de cezalandırılmış olacağı aşikârdır. Çünkü kadının cinsel ve duygusal ihtiyacının eşiyile bir arada bulunmak suretiyle giderilmesi gerekmektedir. Sonuç olarak bu olaydan tüm aile etkilenmektedir.

---

⁶³⁶ Yusuf Ulyân Abdülhâfiz Ebû Hamide, “Hükümlünün “Mahrem Görüşme” Hakkı -İslam Hukuku ve Ürdün Kanunu Arasında Mukayeseli Bir İnceleme”, çev. Mustafa Hayta ve Ömer Korkmaz, *Konya, Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 37 (2014), s. 29.

⁶³⁷ Ebû Hamide, a.g.m., s. 209.

İslam hukuku ve Ürdün kanunu, 28 kadına hapis sebebiyle tefrik talebi hakkını vermiştir. Karısıyla cimâ etmesi erkeğin aynı zamanda bir görevdir. Bu yaklaşım ise Hanefî, Malikî, Hanbelî fakihlere aittir. Bu da mahkûm ve eşinden her birinin meşru cinsel ihtiyaçlarının olduğu gerçeğidir. Bunu kabul ettiğimizde aile kurumunun devamlılığını sağlayan şer'î çözümün araştırılması gerekmektedir. Çünkü ailenin talak ile dağılmasına sebep olacak bir çözüm, problemi başka bir problem haline götürmektedir ki bu da toplumsal çözülme ve sosyal güvenliğe karşı bir tehlike oluşturacaktır. Bir hukuk ilkesi olan “Zarar misliyle izale olunamaz.” ifadesine göre zarar kendi dengi bir zararla giderilemiyorken daha şiddetli bir zararla giderilmesi mümkün değildir.⁶³⁸

Cinsel ilişki iki taraf içinde ihtiyaç olarak görülmekte olduğundan bu hak hapisanede de sağlanmalıdır. Cinsel ihtiyacı sağlayamamak bazı sapkınlıklara yol açabilir ki böyle bir durumu engellemek gerekir. Hapishane ortamı buna uygun hale getirilmeli ve belli zamanlarda buna müsaade edilmelidir.⁶³⁹

Suçlu ve ailesi bir arada olmak istediğinde üçüncü bir şahsın göremeyeceği şekilde uygun bir ortam da müsait olduğunda mahkûm bu hakkından alıkonulamaz. Bu Hanefiler, Hanbelîler ve bazı Şâfiîlerin görüşüdür.⁶⁴⁰

Hz. Ömer, kızı Hafsa'ya (r.a.) “Bir kadın kocasının ayrılığına en fazla ne kadar sabredebilir?” diye sorduğunda Hafsa, dört-altı ay arası demesi üzerine Halife “Askerlerden hiç biri bundan daha uzun süre tutulmayacaktır.” emrini verir.⁶⁴¹ Hz. Ömer (r.a.)'in bu uygulamasından hareketle cinsel ilişkinin bir görev olduğunu ve mutlaka uygun şartlar oluşturulması gerektiğini anlıyoruz.

2.2.3. Meslek Edindirme

Hapis konusuyla ilgili son husus da kocanın hapsolünmesi sonucu başta karısı olmak üzere, nafaka hakkı olan kişilerin karşılaşacakları mağduriyetlerdir. Bir erkeğin hapse düşmüş olması onun, nikâhı altındakilerin veya velayetinde bulunanların üzerindeki nafaka sorumluluğunu düşürmez. Dolayısıyla erkeğin hapis sürecinde de

---

⁶³⁸ a.g.m., s. 215.

⁶³⁹ Uyanık, a.g.m., s. 360.

⁶⁴⁰ Ebû Hamide, a.g.m., s. 213.

⁶⁴¹ a.g.m., s. 224-225.

nafaka sorumluluğunu yerine getirmesi gerekmektedir. Bu sebeple konunun daha iyi anlaşılabilmesi adına önce nafaka sorumluluğundan bahsetmek gerektiğini düşünüyoruz.

İslâm hukukuna göre kocanın karısı, çocukları, anne-babası gibi bazı kişilere karşı nafaka yükümlülüğü vardır.⁶⁴² Nafaka ıstılahta “Geçimini üstlendiği kişilere yiyecek, giyecek ve mesken teminidir.”⁶⁴³ Örfte de bu şekilde uygulanır. Kadın nafaka alamazsa bu durumla ilgili hâkime başvurabilir. Başvuru sonucu hâkim Hanefîlere göre bundan sonraki dönemin nafakasını almasına hükmederken Şâfiîlere göre geçmiş dönemin nafakası da alınır.⁶⁴⁴

Mâlikîlere göre kadın nafaka istediğinde erkek geçmiş nafakaları da vermekle yükümlüdür. Sadece yoksulluk durumunda erkekte nafaka düşer. Hanbelîlere göre zifafı birlikte kocaya nafaka vacip olur. Hanefîlere göre nafaka ancak eşlerden birinin ölümü ile düşer.⁶⁴⁵ Şâfiîlere ve Hanbelîlere göre nafaka ayrıca kadında nüşuz bulunduğu durumlarda da düşer.⁶⁴⁶

Kocanın hapsedilmesi kadının nafakasını sakıt etmez, bu konuda görüş birliği vardır. Kocanın hapse girmesine kadın sebep olsa bile kadının nafaka hakkı düşmez. Ancak herhangi bir haklı gerekçe olmaksızın kocanın hapsolünmesini talep ederse böyle bir durumda nafakası sakıt olur.⁶⁴⁷ İslam hukukçularına göre suçlu hapiste olsa dahi nafaka mükellefiyeti düşmez.⁶⁴⁸ Hanefîlere göre hapse girdiği için kocanın nafaka ödeyememe durumunda kadın mahkemeye başvurursa kocasını borçlandırma imkanı elde edebilir.⁶⁴⁹

Mahkûm hapis süresinin uzunluğu sebebiyle eşi ve çocuklarını mağdur etmemek adına boşanabilir. Mâlikîler böyle bir durumda kadının boşanma hakkı olacağını

---

⁶⁴² Serahsî, a.g.e., C. V, s. 283.

⁶⁴³ Lütfiye Akgül, “İslâm Hukuku’nda Evli Kadının Nafakası ve Kapsamı”, *Erzurum, Ekev Akademi Dergisi*, S. 62 (2015), s. 22.

⁶⁴⁴ Serahsî, a.g.m., C. V, s. 288.

⁶⁴⁵ Cezîrî, a.g.e., C. VI, s. 2806.

⁶⁴⁶ a.g.e., C. VI, s. 2808.

⁶⁴⁷ Hamiyet Ayık, *Eşin Nafakasını Düşüren Haller*, (Yüksek Lisans Tezi), Konya, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010, s. 36.

⁶⁴⁸ Bardakoğlu, “Hapis” a.g.e., s. 62.

⁶⁴⁹ Serahsî, a.g.e., C. V, s. 293.

söylerken; Cumhuriyet, böyle bir hakkının olmadığını söyler. Mâlikî mezhebinin görüşü bu durumda kadının mağduriyetini gidermek bakımından en güzel görüştür.⁶⁵⁰

Çalışma, çalışmak isteyen mahkûm için haktır. Dolayısıyla mahkûmların çalışması teşvik edilir ve isteyenlere imkân hazırlanır.⁶⁵¹ Mahkûmlara meslek edinimi teşvik edilir zorla çalıştırılmazlar. Mahkûmun kişiliğini göz önüne alan hâkim onun çalışıp çalışmayacağını takdir eder.⁶⁵² Suçlunun hapis sonrası hayatı da düşünülerek meslek edindirme çalışmaları yapılmalıdır. Çünkü hapisten çıkan ve geçimini sağlayabilecek bir mesleği olmayan suçlu her an bir hata yaparak hapse geri girebilir.⁶⁵³ Hapishane eğitimi olan mahkûmlar için yabancı dil kursları gibi alternatifler düşünülmeli, diğer mahpuslar için ise elişi vb. meslek kurslarıyla meslek edinmeleri sağlanmalıdır.⁶⁵⁴

Mahkûmlar, hapishane ortamında çalışabilecekleri gibi dışarıda çalışma izni şeklinde, yani gündüz dışarıda çalışıp geceleri cezaevine dönme şeklinde de çalışabilirler.⁶⁵⁵ İyileştirmenin başarılı olabilmesi için cezaevinde meslek ve el becerileri kazandırma faaliyetleri artırılmalıdır.⁶⁵⁶ Böylece suçlular cezalarını çektikleri esnada ailelerine maddi olarak yük olmaz hatta dışarıdaki ailelerine az da olsa nafaka temininde de bulunurlar. Hapishanedan ayrıldıklarında ise yeni işleriyle birlikte kendilerine güzel bir yol çizebilirler.

2.3. Din Eğitimi

Şüphesiz hapishaneler insanı bedenene olduğu kadar ruhen de ıslah etmelidir. Ruhen ıslah etmek ise ancak din ve maneviyat ile gerçekleşir. Günümüzde bunu yeterince iyi yapmadığımız için mahpuslar hemen çıktıkları gün tekrar suç

⁶⁵⁰ Cezîrî, a.g.e., C. VI, s. 2817; Uyanık, a.g.e., s. 354.

⁶⁵¹ Avcı, "Osmanlı İnfaz Hukukundaki Gelişmelere Genel Bir Bakış", s. 143.

⁶⁵² Avcı, a.g.e., s. 144.

⁶⁵³ Tecim, a.g.m., s. 83.

⁶⁵⁴ a.g.e., s. 4924.

⁶⁵⁵ Ülkemizde mahkûmlar, "halıcılık, seracılık, tekstil, mobilya, kartuş dolumu, matbaa, zeytincilik, narenciye, ayakkabı, ranza yapımı, hayvan yetiştirme, balıkçılık, restoran işletmeciliği, ekmek üretimi" gibi 40 iş türünde çalışmaktalar. Yılda ortalama 8.000 hükümlü sürekli çalışmaktadır. Bunların bir kısmı kazandıklarıyla aile geçimini buradan sağlamaktadırlar. Bu durumu devletin kullandığını söyleyen kişiler bulunsa da mahkûmların hak ettikleri bedel verilmekte ayrıca sigorta da yapılmaktadır. Mustafa Saldırım, *Cezaevleri Eğitim Kurumları Haline Nasıl Gelebilir*, Hapishane Kitabı, İstanbul: Kitapevi, 2010, s. 277; Bilgiç, a.g.e., s. 163; Uyanık, a.g.e., s. 364.

⁶⁵⁶ Ayşe, Duvarcı, *Ankara Cezaevlerinde El Sanatları*, Hapishane Kitabı, İstanbul: Kitapevi, 2010, s. 276.

işlemektedirler. Avrupa devletlerinde olduğu gibi her hapishaneye psikoloji, psikiyatri, pedagoji ve sosyoloji gibi alanlarda da kendilerini yetiştirmiş din adamları tayin edilmelidir. Bunların hapishanelerden başka bir vazifeleri de olmamalıdır. Günümüzde bu tarz uygulamalar pek çok Avrupa ülkesinde mevcuttur. Avrupa’da hapishane için görevlendirilen din adamları kiliseler tarafından tayin edilmekte fakat maaşları adalet bakanlığı tarafından verilmektedir ve maaşları hâkimlerle aynı seviyededir.

Avrupa devletlerinde papazlar her sabah 07.00-17.00 saatlerinde hapishanede bulunurlar. Hapishane kilisesinde her sabah toplu dini ayin icra yapılır. Sonrasında mahkûmlarla özel olarak da konuşur, onları teselli, teskin ve ıslah etmeğe çalışırlar. Suç işleyip de mahkemede ikrar edemeyen ve vicdan azabı çekenler bu suçlarını rahiplere hiç çekinmeden ikrar edilmektedir.⁶⁵⁷

Rahipler onların affedilmesi için Allah (c.c.)’a dua edeceklerini söylerler ve suçlularını onlara anlattıklarını resmi makamlara haber vermezler ve mahkûmların aleyhinde ikrarda bulunmazlar. Şayet mahkûmlardan kendilerini ıslah edenler olur ve böyle olduğuna papaz tamamen kanaat getirecek olursa onun mahkûmiyetinin bir kısmı veya tamamı affedilir. Bu sebeple din adamlarının hapishanelerde mahkûmlarla teker teker meşgul olmalarının ehemmiyeti büyüktür. Rahipler bu manevi ve dini hizmetlerinin dışında, mahkûmlara veya mahkûm ailelerine maddi yardımlarda da bulunmaktadır. Bu maddi yardımlar Katolik kilisesinin Caritas Teşkilatı veya devlet tarafından karşılanır. Böylece suçluların düzenin bozulmaması ve pişmanlıkları halinde topluma tekrar kazandırılmaları sağlanır.⁶⁵⁸ Birmingham Hapishanesi Vaizlik Birimi adı altında Avrupa’da kurulan ve dini rehabilitasyon anlamında çok da aktif olan bu birimin çalışmaları bizler için örnek teşkil etmektedir. Hapishanede dördü tam gün, on dördü ek ders karşılığı ve yaklaşık kırkı da gönüllü olmak üzere her dine mensup altmışa yakın din görevlisi bulunmaktadır.⁶⁵⁹ Cezaevindeki dikkat çeken en önemli unsurlardan biri de vaizlerin Müslüman mahkûmlar için özellikle helal yiyecek sağlama, Ramazan ayı ve cuma namazı gibi konulara dikkat etmeleri ve ibadetlerini kolaylıkla yapmaları

---

⁶⁵⁷ Hakkı Maviş, “Avrupa Hapishanelerinde Din”, *Ankara, Diyanet İşleri Başkanlığı Dergisi*, C. XII, S. 1 (1973), s. 47-48.

⁶⁵⁸ Maviş, a.g.m., s. 51.

⁶⁵⁹ Harun Işık, *Cezaevlerinde Din*, Kayseri: Laçın Yayınları, 2009, s. 96.

sağlanmaktadır.⁶⁶⁰ Bu ceza evinde 4 Müslüman din görevlisi bulunmaktadır. Cezaevinde tam gün çalışan vaiz din âlimidir ve hafızdır. Diğer Müslüman vaiz İslam hukuku alanında doktora yapmış kişidir. Diğer ikisi de ilahiyat mezunudur.⁶⁶¹

Ülkemizde Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlı olarak 1959 yılından bu yana din hizmetleri verilmektedir. Dönemin adalet bakanının girişimi sonucu Yargıtay'ın 28.1.1974 tarih ve 5/1 sayılı kararı ile din hizmetine başlanmıştır.⁶⁶²

2001 yılında kitapların içeriğinde değişikliğe gidilmiş ve Adalet Bakanlığı 26.09.2002 tarihinde “Adalet Bakanlığına Bağlı Ceza ve Tutukevlerinde Tutuklu ve Hükümlülere Verilecek Din ve Ahlak Bilgisi Müfredat Programı” şeklinde onaylamış ve uygulamaya başlanmıştır.⁶⁶³ 2002 tarihinden itibaren program “Din ve Ahlak Bilgisi Ders Defteri”ne kaydedilmektedir.⁶⁶⁴

Ülkemizde giderek yaygınlaşan cezaevi vaizliği uygulaması çok faydalı sonuçlar vermektedir. Ancak yine de her vaizin göreve başlamadan önce eğitime tabi tutulmaları, öğretim sırasında kullanacağı teknikleri belirlemeleri ve mahkûmlar hakkında ayrıntılı bilgi sahibi olmaları çok faydalı olacaktır.⁶⁶⁵ Cezaevlerinde din eğitiminde temel dini bilgileri içeren konular ve Kur'an-ı Kerim öğretimi yapılmaktadır.⁶⁶⁶ Dini hizmetler zorunlu değil gönüllülük esasına dayanır. Ayrıca vaizler fiziki imkân el verdiğince dini öğretim sırasında çeşitli materyaller kullanarak olayı daha etkili hale getirmeye çalışırlar.⁶⁶⁷

Vaiz-suçlu iletişimi eğitim açısından oldukça önemlidir. Bu sebeple vaizler suçlular hakkında önceden bilgilendirilmelidir⁶⁶⁸ ki sağlıklı bir iletişim kurulabilsin aksi takdirde mahkûm kendini iletişime kapatabilir.⁶⁶⁹

---

⁶⁶⁰ Işık, a.g.e., s. 100.

⁶⁶¹ a.g.e., s. 104.

⁶⁶² Karan, a.g.m., s. 109.

⁶⁶³ Çınar, a.g.m., s. 132.

⁶⁶⁴ Harun Işık, Abdullah Demir, *Ceza İnfaz Kurumları Din Hizmetleri Rehberi*, 1. b, Ankara: DİB Yayınları, 2012, s. 41.

⁶⁶⁵ Şuayip Özdemir, “Ceza Evlerinde Din Eğitiminin Temel Problemlerine Genel Bir Bakış”, *İstanbul, Değerler Eğitimi Dergisi*, S. 9 (2005), s. 165.

⁶⁶⁶ Karan, a.g.m., s. 110.

⁶⁶⁷ Çınar, a.g.e., s. 141.

⁶⁶⁸ Karan, a.g.e., s. 117.

⁶⁶⁹ a.g.m., s.114.

Son yıllarda Diyanet İşleri Başkanlığı, manevi rehberlik hizmeti de sunmaktadır. Mahkûmların ruhsal bakımdan rahatlaması hedeflenen program, dini içerikli problemleri de ortadan kaldırmaya çalışmakta, örneğin, hapishanelerde uygun ibadet koşulları oluşturmak gibi hususlarla ilgilenmektedir.⁶⁷⁰ Mesela, Konya'da bir cezaevinde 12 yıl 6 ay hapis cezası bulunan Abdülkadir Geylani Tekgöz isimli kişi cezaevindeki dini faaliyetlerden etkilenecek hafız olmaya karar veriyor. Bu konuda cezaevi vaizlerinden yardım alarak 15 ayda Kur'an-ı Kerim'i ezberleyerek hafız oluyor. Bu olaydan sonra 13 mahkûm daha hafızlığa başlıyor.⁶⁷¹

Suçluların dinî konularda bilgi sahibi olarak dindarlık durumlarının artması, dinin gereklerini içten gelerek ve isteyerek uygulaması nedeniyle ceza infaz kurumlarında yürütülen dinî faaliyetlerin önemli bir ıslah yöntemi olduğu söylenebilir. Nitekim hapishanede yapılan dini faaliyetlerde suçluların arkadaşlık ilişkilerinin iyileştiği ve dini hassasiyetlerinin geliştiği gözlenmektedir. Suçluların hapishanedeki ilk günlerinde yaşadıkları suçluluk psikolojisi ve bir yerlere sığınma ihtiyaçları mahkûmların dine yöneltmektedir.⁶⁷² Bu esnada yapılan dini çalışmalar suçluları ıslah eder ve topluma kazandırır.

Görülüyor ki bazen aile bazen arkadaş çevresi sebebiyle pek çok kişi suça sürüklenmektedir. Birçoğu hapishaneden sonra kendini kurtaramamakta hatta daha da suç batağına batmaktadır. Hapishane döneminde de sürecin iyi yönetilmesi özellikle dini eğitimlerin arttırılması toplumdaki suç oranını büyük ölçüde azaltacaktır.

---

⁶⁷⁰ Işık, Demir, a.g.e., s. 53.

⁶⁷¹ Bkz.<https://www.diyanehaber.com.tr/diyanet-haber/cezaevinde-kur-an-aski-13-mahkum-hafizliga-basladi-h7658.html>.

⁶⁷² Adem Çimen, Ceza İnfaz Kurumlarında Sosyalleşme ve Islah İlişkisi, *ÇÜİFD*, 2015, C. 15, S. 2, s. 183.

SONUÇ

Suçlu yakınlarının mağduriyeti doktrini klasik İslam hukuk düşüncesinde vücut bulmuş ve İslam muhakeme ve ceza hukuku alanında çok çeşitli şekillerde görülen bir husustur. Ancak bu konuyu detaylı bir şekilde ele alan özel çalışmalar yapılmamıştır

Cezalandırıcı adalet anlayışının hâkim olduğu süreçlerde suçlu yakınlarının mağduriyeti arka planda kalmış, ihmal edilmiş dolayısıyla muhakeme sürecinin dışına itilmiştir. Oysa suçlu da olsa kişinin bazı temel haklarının olduğu ve bu hakların bir kısmının, bu suça hiçbir şekilde dahil olmayan akraba ve yakınlarını ilgilendirdiği unutulmamalıdır. Aksi halde hak mağduriyetine sebep olan bir suç için öngörülen cezanın bir başka hakkın ihlaline yol açacağı açıktır. Buna göre suçlunun anne-baba, eş ve çocuklarının da ciddi anlamda cezalandırılması anlamına gelecektir. Hiç kimseye bir başkasının suçunun yüklenilmeyeceğini prensip edinen İslam'ın suçlu yakınlarının suç veya cezadan dolayı mağdur edilmesini güzel görmeyeceği açıktır. Bundan dolayı cezalandırıcı adalet anlayışının yanı sıra, hatta daha öncelikle onarıcı adalet anlayışının ikame edilmek istendiğini görmekteyiz. Buna göre mağdurların muhakeme süreçlerinde bulunmaları hatta aktif rol almalarını sağlayacak şekilde onarıcı adalete sisteminin İslam ceza hukukunda teşvik edildiği görülmektedir.

Suçlu yakınlarının mağduriyeti, hem suçtan hem de cezadan kaynaklanabilmektedir. Bu mağduriyet doğrudan olabileceği gibi, dolaylı şekilde de olabilir. Suçlu yakını olmanın verdiği sosyo-psikolojik sorunlar kadar, kısas, had, hapis veya mali mükellefiyetlik gerektiren cezalar, aynı zamanda suçlu yakınlarının da cezalandırılması anlamına gelmektedir bu çoğunlukla da kaçınılmazdır.

Suçlu yakınlarının başında suçlunun eşi, çocukları, anne-babası ve toplum gelmektedir. Özellikle anneleri dolayısıyla hayatlarının bir bölümünü hapiste geçirmek zorunda kalan çocukların yaşadıkları mağduriyet, ömürlerinin sonlarına kadar devam edecek kadar travmatik olabilmektedir. Bu tür çocuklar toplumdaki soyutlanmanın açtığı yaralardan dolayı ileriki yaşlarında topluma entegreolmakta zorluk çekmekte, hatta çoğu zaman suça meyilli olabilmektedir.

Hapis cezasının yol açabileceği diğer mağduriyetlerin başında, hapsedilen suçlunun geride kalan ailesinin nafaka sorumluluğunu yerine getirememeden

kaynaklanan ekonomik sorunlar, cinsel ve psikolojik ihtiyaçların sebep olduğu sorunlar zikredilebilir.

Cezalarda maksat kişiyi ıslah etmek, zararı en doğru şekilde ortadan kaldırmaktır. İslâm zarara zarar ile karşılık vermeyi uygun bulmamış, bunun yerine suçu önleyici tedbirler almak, zararı tazmin etmek ve bu da mümkün olmayınca en son aşamada misli ile cevap verme yoluna başvurmak esas alınmıştır.

İslam hukuku onarıcı adalet sistemi ile ortaya çıkabilecek bu tür mağduriyetleri büyük oranda ortadan kaldıracak çalışılacak çok sayıda düzenleme yapmıştır. Suçlu yakınlarının yaşayabilecekleri mağduriyetlerin önüne geçmenin en güzel yolu suça giden yolları kapamaktır. İslam medeniyeti bu anlayışı hisbe gibi kurumsal anlayışla hayata geçirmiştir. Suç ortaya çıktıktan sonra, arabuluculuk, af, sulh, uzlaşma, tahkim gibi yollarla cezayı düşürmek veya hafifletecek yöntemleri teşvik ederek suçlu yakınlarının yaşayabileceği mağduriyetler engellenmiş veya hafifletilmiş olmaktadır. Muhakeme sürecinde şüphelerle cezaların düşürülmesi veya cezanın infazının geciktirilmesi yine bu anlayışın bir sonucudur.

Suç kesin bir şekilde sübut bulmuş ve ceza infaz edilecek ise suçlu yakınlarının yaşayabilecekleri mağduriyetleri asgariye indirebilmek için bazı düzenleyici tedbirler alınması gerekmektedir. Özellikle hapis cezasının yol açacağı mağduriyetler, suçlunun hayatının geri kalan kısmında topluma entegre olamayacak şekilde toplumdan kopmasına sebep olabilecek bir cezalandırma anlayışını terketmek, suçluların topluma kazandırılmasını sağlayacak tedbirler alınması, hem yakınlarına maddi katkı sunmak hem de ceza sonrası yaşayabileceği ekonomik sıkıntıların önüne geçmek için meslek edindirilmek ve çalışmasına imkan vermek suçlu yakınlarının mağduriyetlerini azaltabilecek mahiyettedir. Ayrıca suçlunun ailesi ile görüşmesi, evliyse üçüncü şahısların görmeyeceği bir ortamda eşile birlikte olması da bu bağlamda önem arz etmektedir. Son olarak hapishane ortamının mahkumların daha fazla suca meyletmemeleri için sıkı bir eğitim ve manevi danışmanlık yapılması suçlu yakınlarının karşılaşılabilecekleri mağduriyetlerin azaltılması açısından büyük önem arz etmektedir.

KAYNAKÇA

- AFŞİN Rabia, Ayşe Dilek Öğretir Özçelik, “Suça Sürüklenen Çocuklar ile Suça Sürüklenmeyen Çocukların Algıladıkları Anne ve Baba Tutumları İle Ebeveyn Bağlanma Stillerinin Karşılaştırılarak İncelenmesi”, C.XVII, S.66, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 2018, ss. 384-400.
- AĞCA Hüseyin, *Ailede Eğitim*, Ankara: TDV Yayınları, 1993.
- AKALIN Şükrü Halûk, *Türkçe Sözlük*, 11.b., Ankara: Türk Dil Kurumu, 2011.
- AKÇAY Püren, “Onarıcı Adalet Modeli Çerçevesinde Uzlaştırma ve Çocuk Mahkemelerinde Uygulanması”, S.9, Pamukkale: *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitü Dergisi*, 2011, ss. 129-144.
- AKDEMİR Süleyman, *Ceza Hukukunda Mağdurun Korunması*, (Doktora tezi), İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1984.
- AKGÜL Lutfiye, “İslâm Hukuku’nda Evli Kadının Nafakası ve Kapsamı”, S.62, Erzurum: *Ekev Akademi Dergisi*, 2015, ss. 21-34.
- AKGÜNDÜZ Ahmet, “Hakem”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, C.XV, İstanbul: TDV Yayınları, 1997, ss. 171-173.
- AKGÜNDÜZ Ahmet, *Karşılaştırmalı Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye*, İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı, 2013.
- AKKAYA Sercana Yüce, “İslam’da Cihad ve Müslümanların Terörizm İle Suçlanması”, *Uluslararası Beşeri ve Sosyal Bilimler İnceleme Dergisi*, C.III S. 1, 2019, ss. 32-48.
- AKKUŞ Dinçer, *İslam Ceza Hukukunda Bilişim Suçları*, (Yüksek Lisans Tezi), Eskişehir: Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2016. ALKIŞ Alpaslan, “Tüketicinin Korunması Açısından Hisbe Teşkilatı İle 4077 Sayılı Tüketici Kanunundaki Kurum Ve Kuruluşların Karşılaştırılması”, S.17, Kahramanmaraş: *K.S.Ü.İ.F.D.*, 2011, ss. 132- 164.
- AKMAN Mehmet, *Osmanlı Devleti’nde Ceza Yargılaması*, 1.b., İstanbul: Eren Yayıncılık, 2004.
- AKSEKİ Ahmed Hamdi, *Ahlâk Dersleri*, İstanbul: Üçdal Neşriyat, 1968.

- AKŞİT M. Cevat, *İslam Ceza Hukuku ve insani Esasları*, İstanbul: Edebiyat Fakültesi Matbaası, 1976.
- AKTAN Hamza, “Âkile”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, C.2, İstanbul: TDV Yayınları, 1989, ss. 248-249.
- AKTAN, Hamza, “Kazf”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, C.25, Ankara: TDV Yayınları, 2002, ss. 148-149.
- AKTAN Hamza, “Recm Cezası Örneğinde Sosyal Değişim Olgusu ve Kur'an”, *2002 Yılı Kutlu Doğum Programı Tebliğ ve Müzakereleri*, Ankara: TDV Yayınları, 2007, ss. 415- 426.
- AKTAŞ Ömer Faruk, *Osmanlı İslam Ceza Hukuku Hükümlerin Uygulanmasında Akrabaların Rolü*, (Yüksek Lisans Tezi), Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010.
- AKTOPRAK Vahide, *İslam Hukukunda Kadınların Köleliği ve Hakları*, (Yüksek Lisans Tezi), Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007.
- ALYANAK Behiye, “Şiddet ve Çocuk”, *Din ve Hayat*, S.15, İstanbul: TDV Yayınları, 2012, ss. 84-89.
- ANAYURT Ömer, *Avrupa İnsan Hakları Hukukunda Kişisel Başvuru Yolu*, Ankara: Seçkin Yayınevi, 2004.
- ARIKFİDAN Meryem, *İslam Hukukunda Kadın Haklarının Korunmasına Yönelik Tedbirler*, (Yüksek Lisans Tezi), Eskişehir: Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015.
- ARMAĞAN Servet, *Modern Hukukta ve İslam Hukukunda Kadın Üzerine Bazı Düşünceler*, İstanbul: Arıkankitap, 2007.
- ARPA Enver, “İslam’da Birlikte Yaşama Kültürü ve Günümüzde Müslüman Toplumlarında Zuhur Eden Şiddet”, S.34, Ankara: *Eskiye*, 2017, ss. 45-68.
- ARSLAN Adem, *İlk Devir İslam Ceza Hukukunda Hadd Cezalarının İnfazı*, (Yüksek Lisans Tezi), Şanlıurfa: Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2005.

- ARSLAN Hüseyin, *İslam Ceza Hukuku'nda Suça Teşebbüs*, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006.
- ARTAR Feray, “Mahkûmiyetin Mahrum Çocukları (Ceza İnfaz Kurumlarında Anneleriyle Yaşayan Çocukların Yaşam Şartları ve İhtiyaçları)”, *Uluslararası Çocuk İhtiyaçları Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, Ankara: Mutlu Çocuklar Derneği Yayınları, 2012, ss.154-164.
- ARTUK Mehmet Emin, Ahmet Gökçen, Ahmet Caner Yenidünya, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 3.b., Ankara: Turhan Kitabevi, 2007.
- ATAR Fahrettin, “Sulh”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, C.37, İstanbul: TDV Yayınları, 2009, ss. 481-485.
- AVCI Mustafa, “Osmanlı Ceza Muhakemesinde Sulh (Uzlaştırma)”, C.XXV, S.1, Konya: *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2017, ss. 11- 71.
- AVCI Mustafa, *Osmanlı Hukukunda Suçlar ve Cezalar*, 1.b, İstanbul: Gökkuşbu Yayınları, 2004.
- AVCI Mustafa, “Osmanlı İnfaz Hukukundaki Gelişmelere Genel Bir Bakış”, C.XII, S.3-4, Konya: *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2004, ss. 87-159.
- AVCI Mustafa, “Suç Mağdurlarına Tazminat Ödenmesi Anlayışının Tarihi Gelişimi”, C.XXIV, S.1, Konya: *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2016, ss. 7-36.
- AYDIN Aslı, “Ceza Hukukunda Mağdur Kavramı ve Viktimoloji”, Eskişehir: Umut Vakfı Hukukun Gençleri Sempozyumları Dizisi -6: Şiddetin Mağdurlarının Yaşamlarına Olan Etkisi, 2015, ss. 1-12.
- AYDIN, M. Âkif, “Çocuk”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, C.8, İstanbul: TDV Yayınları, 1993, ss. 361- 263.
- AYDIN Melikşah, “İslam Hukukuna Göre İsyân (Bağy) Suçu ve Cezası”, C.XXIII, S.2, Konya: *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2015, ss. 49-77.
- AYIK Hamiyet, *Eşin Nafakasını Düşüren Haller*, (Yüksek Lisans Tezi), Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010.

- AYTEN Ali, “Affedicilik ve Din: Affetme Eğilimi ve Dindarlıkla İlişkisi Üzerine Ampirik Bir Araştırma”, S.37, İstanbul: *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2009, ss.111-128.
- BACAKSIZ Pınar, “Cezalandırma ve Toplum Yeniden Kazandırma”, C.XVI, S.2014, İzmir: *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2015, ss. 4917-4941.
- BAHAR Halil İbrahim, *Hapishaneler, Sorunlar ve Çözüm Arayışları*, Hapishane Kitabı, İstanbul: Simurg Kitapevi, 2010.
- BAL İhsan, *Terörizm Terör, Terörizm ve Küresel Terörle Mücadelede Ulusal ve Bölgesel Deneyimler*, 1.b., Ankara: Usak Yayınları, 2016.
- BALBABA Ümmü Eymen, “Fıkhi Açıdan Tecavüz Sonucu Oluşan Gebeliğin Sona Erdirilmesi”, *Isparta, V. Türkiye Lisansüstü Çalışmalar Kongresi Bildiriler Kitabı*, C.III, İstanbul: İlmi Etütler Derneği (İLEM), 2016 ss. 69-83.
- BALCI Muharrem, *İhtilafların Çözüm Yolları ve Tahkim*, İstanbul: Danışman Yayınları, 1999.
- BARDAKOĞLU Ali, “Diyet”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, C.9, İstanbul: TDV Yayınları, 1994, ss. 473-479.
- BARDAKOĞLU Ali, “Hapis”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, C.16, İstanbul: TDV Yayınları, 1997, ss. 54-64.
- BARDAKOĞLU Ali, ”Hırsızlık”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, C.17, İstanbul: TDV Yayınları, 1998, ss. 384-386.
- BASSIOUNI M. Cherif, “İslam Hukukunda Kısası Gerektiren Suçlar”, çev. Nasi Aslan, C.III, S.1, Çukurova: *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2003, ss. 311- 320.
- BAŞOĞLU Tuncay, “Tazir”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, C.40, İstanbul: TDV Yayınları, 2011, ss.198-202.
- BEBEK Adil, “Ceza”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, C.7, İstanbul: TDV Yayınları, 1993, ss. 469-470.
- BEROJE Sahip, *Günümüz ve İslam Ceza Hukukunda Af*, Ankara: Fecr Yayınları, 2013.

- BİLGİÇ Şükrü, *Hapsedilme, İyileştirme ve Yeniden Suç İşleme*, Ankara: Vadi Yayınları, 2012.
- BİLMEN Ömer Nasuhi, *Hukukî İslâmiyye ve İstılahatı Fıkhiyye Kamusu*, İstanbul: Bilmen Basım ve Yayınevi, ty.
- BOYNUKALIN Ertuğrul, *İslâm Hukukunda Sulh*, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1992.
- BOYNUKALIN Mehmet, "Suç", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi (İSAM), 2009, C. 37, s. 453.
- BOZDAĞ Ahmet, "Ceza Muhakemesi Hukukunda Mağdurun Hukukî Yardım Alma Hakkı", S.132, Ankara: *TBB Dergisi*, 2017, ss. 122-146.
- BUHÂRÎ Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail, *el- Câmi'u's- Sahîh*, C.I-IX, Thk. Muhammed Zuhey b. Nâsır, y.y.: Dâru Tûki'n- Necât, h. 1422.
- BÜYÜKBAŞ Nazım, "İslam Ceza Hukukunda Mağdurun ve Kamu Vicdanının Teskini", *İslam Ceza Hukuku Tebliğler Kitabı*, ed. Refik Korkusuz, Abdurrahman Eren, C.I, İstanbul: Lale Yayıncılık, 2017.
- CENTEL Nur, Hamide Zafer, Özlem Çakmut, *Türk Ceza Hukukuna Giriş*, 8.b., İstanbul: Beta Yayınları, 2014.
- ÇAĞRICI Mustafa, "Af", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, C.1, İstanbul: TDV Yayınları, 1998, ss. 394-395.
- ÇALIŞKAN İbrahim, "İslam Hukukunda Ceza Kavramı ve Hadd Cezaları", C.XXXI, Ankara: *AÜİFD*, 1990, ss. 367-397.
- ÇEKER Orhan, "İslam Hukukunda Kadın Hakları", *Aile Sempozyumu Tebliğler*, edt. Mehmet Beşir Eryarsoy, Ankara: Medeniyet Vakfı Yayınları, 2015.
- ÇINAR Fatih, "Ceza İnfaz Kurumlarında Din Eğitimi", C.XV, S.29, Çorum: *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2016, ss. 131-149.
- ÇİMEN Adem, *Ceza İnfaz Kurumlarında Sosyalleşme ve İslah İlişkisi*, C.XV, S.2, Çorum, *ÇÜİFD*, 2015, ss. 159-188.

- ÇOBAN Sevgi, “Türkiye’de Risk Altındaki Çocuklar ve Çocuk Suçluluğu Üzerine Bir Değerlendirme, Sosyoloji Konferansları”, S.52, *Istanbul Journal of Sociological Studies*, 2015, ss. 791-810.
- ÇOLAK Abdullah, “İslâm’da Aile Kurumunu Korumaya Yönelik Tedbirler”, S.7, İstanbul: *İ.Ü.İ.F.D.*, 2016, ss. 105-137.
- ÇOLAK Mücahit, “İslâm Hukukunda Ceza Ehliyeti Açısından Yaş Küçüklüğü”, S. 35, Erzurum: *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2011, ss. 103-124.
- ÇOPUR Ebru Öztürk, Nilgün Ulutaşdemir, Habip Balsak, “Çocuk ve Suç”, *Uluslararası Katılımlı III. Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Kongresi “Erken Müdahale”*, Ankara, H.Ü. Kültür Merkezi, 2015, ss. 120-124.
- ÇUKADAR Zeynep, *Yabancı Kadın Mahpuslar, Anneleriyle Kalan Çocuklar ve Bakırköy Hapishanesi’nden Bir İyi Örnek: Dans Ekibi, Hapiste Engelli, Yabancı LGBTİ Olmak*, İstanbul: TCPS Kitaplığı, 2015, ss. 146-156.
- DAĞCI Şamil, *İslam Ceza Hukukunda Şahıslara Karşı Müessir Fiiller*, Ankara: DİB Yayınları, 1996.
- DAĞCI Şamil, *İslam Hukukunda Suçlar ve Cezalar ile İlgili Özel Hükümler*, (Doçentlik Çalışması) Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 1996.
- DAĞCI Şamil, ”Kıyas”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, C.25, Ankara: TDV Yayınları, 2002, ss. 488-495.
- DEĞİRMENCİ Olgun, “Ceza ve Ceza Muhakemesi Hukukunda Mağdur Hakları”, S.77, Ankara: *TBB Dergisi*, 2008, ss. 33-86.
- DEMİR Bayram, “Cezaların Bireyselleştirilmesi Açısından Zina Haddi”, Erzurum: *Ekev Akademi Dergisi*, S.23, 2005, ss. 123-134.
- DEMİRBAŞ Kürşad, *Arabuluculuk ve Uzlaştırma*, (Yüksek Lisans Tezi), Konya, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1973, s.10.
- DEMİRBAŞ Timur, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 7.b., Ankara: Seçkin Yayınları, 2011.
- DİNLER Veysel “Mağduriyet Kavramına Çok Yönlü Yaklaşım”, *Suç Mağdurları*, ed. H. İbrahim Bahar, Ankara: Adalet Yayınevi, 2006.

- DİRİK Mehmet, “İslam Hukukunda Cenin Öldürme Suçunun Cezası”, S.23, Kayseri: *Bilimname*, 2012, ss. 187-213.
- DİVLEKÇİ Celalettin, “Zina Hakkındaki Bir Âyetin İletişim Psikolojisi Açısından Tahlili”, S.10, Isparta: *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2009, ss. 163-178.
- DOĞAN Fatma Karakaş, “Uluslararası Düzenlemeler Işığında Mağdur Haklarının ve Suç Mağdurlarına Yardım Hakkında Kanun Tasarısının Değerlendirilmesi”, S.19, İstanbul: *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 2013, ss. 1007-1029.
- DOĞAN Fatma Karakaş “Suçtan Doğan Mağduriyetin Devlet Tarafından Giderilmesi ve Suç Mağdurlarına Yardım”, S.95, Ankara: *TBB Dergisi*, 2011, ss.197-234,
- DOĞAN Suat, *Ceza Adalet Sistemine Holistik Yaklaşım, Onarıcı Adalet Modeli*, (Yüksek Lisans Tezi), Polis Akademisi Güvenlik Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 2005.
- DÖNMEZER Sulhi, Erman Sahir, *Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku*, C.II, İstanbul: Beta Basım Yayım, 1997.
- DURAN Ahmet, “İslâm Hukukunda Sosyal Terbiye ve Kontrol Kurumu Olarak Hisbe Müessesesi”, S.64, Erzurum: *Ekev Akademi Dergisi*, 2015, ss. 9-39.
- DUVARCI Ayşe, “Ankara Cezaevlerinde El Sanatları”, *Hapishane Kitabı*, İstanbul: Kitapevi, 2010.
- DÜVENCİ Nurdan, *Mağdur Hakları Açısından Şiddet Mağduru Kadının Korunması*, (Yüksek Lisans tezi), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007.
- EBÛ ABDULHALİM, *İslam Kadın Ansiklopedisi*, çev. Şaban Haklı, Fethi Güngör, 3.b., C.I-IV, İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2017.
- EBÛ HAMİDE Abdülhâfız Yusuf Ulyân, “Hükümlünün “Mahrem Görüşme” Hakkı - İslam Hukuku ve Ürdün Kanunu Arasında Mukayeseli Bir İnceleme”, çev.

- Mustafa Hayta, Ömer Korkmaz, S.37, Konya: *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2014, ss. 207- 232.
- EBÛ YUSUF Yakub b. İbrahim el-Ensarî, *Kitâbu'l-Haraç*, çev. Ali Özek, 2.b., İstanbul: İleri Sanat Matbaası, 1973.
- EL-CEZİRÎ Abdurrahman, *Dört Mezhebe Göre İslam Fıkhı*, çev. Mehmet Keskin, C.I-VIII, 3.b., İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.
- EL-KARDAVÎ Yusuf, “İrtidat Sorunu: Yaşanan Sosyal Değişimler ve Tehdit Boyutu”, S.2, *Din bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 2005, ss. 259- 273.
- EL-KÂSÂNÎ, Alâuddîn Ebû Bekir b. Mes'ûd, *Bedâiu's Sanâi' fi Tertîbi's- Şerâi'*, C. I-X., Tahkîk ve Ta'lik: Ali Muhammed Muavvaz, Adil Ahmet Abdulmevcût,, Beyrut: Daru'l- Kütübi'l- İlmiyye, 1997.
- ELLEK Hasan, “İslâm Hukukunda Malla İlgili Sulh Anlaşması”, C.II, S.3, *Gümüşhane: Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2013, ss. 188- 223.
- EL-ĞAZZÎ Muhammed Bin Kasım, İbnu Kasım Şerhi Şafii Fıkhı, Mithat Acat, İstanbul: Nida Yayıncılık, 2011.
- EL-MAVERDÎ, Ebû'l- Hasan Ali b. Muhammed, *El-Ahkamu's Sultâniyye ve'l-Vilâyâtu'd-Diniyye*, çev. Ali Şafak, İstanbul: Bedir Yayınları, 1976.
- EL-ÜSRÛŞENÎ Muhammed İbnu Mahmud, *Ahkâmu's Sığar*, çev. İbrahim Canan, yy. Cihan Yayınları, ty.
- ERCAN İsmail, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 8.b., İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2013.
- ERDOĞAN Suat, “İslam Aile Hukukunda Şiddetli Geçimsizlik (Şikâk) Durumunda Hakem Tayini ve Tayin Edilen Hakemlerin Yetkileri”, C.I, S.2, *Düzce: Düzce Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2017, ss. 45-57.
- ERGİN Sami, *İslam Hukukunda Ta'zir Suçları*, (Yüksek Lisans Tezi), Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007.
- ERGİL Doğu, *Türkiye'de Terör ve Şiddet Yapısal ve Kültürel Kaynakları*, Ankara: Turhan Kitabevi, 1980.

- ERTURHAN Sabri, “Suçla Mücadelenin Fıkhî Esasları”, S.13, Çukurova: *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2009, ss. 43-77.
- ERYARSOY Mehmet Beşir, “Ailenin Korunmasında Dini Değerlerin Etkisi”, *Aile Sempozyumu*, ed. M. Beşir Eryarsoy, Ankara: Medeniyet Vakfı Yayınlar-3, 2015.
- ESEN Hüseyin, ”Zina”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, C.44, İstanbul: TDV Yayınları, 2013, ss. 440-444.
- ES-SÂĞİRCÎ Esad Muhammed Sâid, *Delilleriye Hanefî Fıkhı*, çev. Halil Aldemir, Savaş Kocabaş, Soner Duman, İstanbul: Polen Yayınları, 2009.
- EŞ-ŞAFİÎ Abdurrahman Ed- Dimeşkî el- Osmanî, *İslâm Fıkhı ve Müctehidlerin Farklı Görüşleri*, çev. Mustafa Özcan, İstanbul: Pamuk Yayınları, 1993.
- EŞ-ŞİRBİNÎ Hatib, *Muğni'l Muhtâc Minhâcü't- Tâlibîn Şerhi*, çev. Soner Duman, C.I-XX, 1.b., İstanbul: Mirac Yayınları, 2014.
- ET-TAHAVÎ, İmam Ebu Ca'fer Ahmed B. Muhammed, *Şerhu Meâni'l Âsar Hadislerle İslâm Fıkhı*, çev. Mehmet Beşir Eryarsoy, C.I-VII, İstanbul: Kitâbî Yayıncılık, 2008.
- FAYDA Mustafa, “Ridde”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi (İSAM), 2013, C. XXV, ss. 91-93.
- GÜLÜŞAN Göcen, “Kadirşinaslık ve Öznel İyi Oluş: Suça Sürüklenen Çocuklar Üzerine Nicel Bir Araştırma”, C.V, S.4, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 2016, ss. 966-990.
- GÜNAY Mehmet, “İslâm Hukuk Doktrininde Hapis Müessesesi ve Mahpuslara Yapılacak Muamele”, S.2, Sakarya: *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2000, ss. 35-62.
- GÜNGÖR Mümin, “Mağduriyetin Giderilmesi Açısından Uzlaştırma Kurumu İle Mağdur Hakları Tasarısının İncelenmesi”, S.2, Ankara: YBHD, 2019, ss. 189-230.

- HALEBÎ İbrahim-i, İzahlı Mültekâ El-Ebhur Tercümesi, çev. Mustafa Uysal, C.I-IV, İstanbul: Elif Ofset Tesisleri, 1979.
- HASAN İbrahim Hasan, *İslâm Tarihi*, 2.b., C.II, İstanbul: Kayihan Yayınları, 1987.
- HASANOVA Samire, “İslâm Ceza Hukuku’nda Maslahat Prensibi Açısından Cezalar ve Cezanın Şahsiliği İlkesinin Değerlendirilmesi”, C.III, S.1, Lefkoşa: *Yakın Doğu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2017, ss. 89-111.
- HİZMETLİ Mustafa, Abbasilerde Hisbe ve Muhtesib: Bağdat Örneği, C.VI, S.6, Karabük: Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi, 2017, ss. 425-443.
- IŞIK Harun, *Cezaevlerinde Din*, Kayseri: Lâçin Yayınları, 2009.
- IŞIK Harun, Demir Abdullah, *Ceza İnfaz Kurumları Din Hizmetleri Rehberi*, 1.b., Ankara: DİB Yayınları, 2012.
- İBN. ÂŞÛR, Muhammed Tahir, *İslâm Hukuk Felsefesi*, çev. Vecdi Akyüz, Mehmet Erdoğan, İstanbul: İz Yayıncılık, 1996.
- İBN. MANZUR, Ebu’l Fazl Muhammed b. Mükerrrem b. Ali el- Ensârî, *Lisânü’l Arab*, C.I-XV, Beyrut: Dâru Sadır, ty.
- İBN. RÜŞD, *Bidâyetü’l Müctehid ve Nihâyetü’l Muktesid (Mezhepler Arası Mukayeseli İslâm Hukuku)*, çev. Ahmed Meylânî, thc. Vecdi Akyüz, C.III, İstanbul: Ensar Neşriyat, 2005.
- İÇLİ Tülin, Öğün Aslıhan, “Sosyal Değişme Süreci İçinde Kadın Suçluluğu”, C.V, S.2, Ankara: *Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 1988, ss. 17-32.
- İLGÜREL Mücteba, ”Eşkiya”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi (İSAM), 1995, C.11, s. 467.
- İNCE İrfan, “Ridde”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, C.35, İstanbul: TDV Yayınları, 2008, ss. 88-91.
- KALLEK Cengiz, ”Hisbe” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, C.18, İstanbul: TDV Yayınları, 1998, ss.133-143.

- KARABULUT, Fuat “Recm Cezasının Hz. Peygamber’in Uygulamaları Işığında Değerlendirilmesi”, S.50, Erzurum: *Ekev Akademi Dergisi*, 2012, ss. 89-112.
- KARAMAN Hayreddin, *Bağlayıcılık Bakımından Resûlullah’ın Davranışları (Hz. Peygamber ve Aile Hayatı)*, İstanbul: İlmî Neşriyat, 1989.
- KARAN Cuma, “Cezaevlerindeki Din Hizmetleri Ve Mahkûmlara İletişim Dili (Nevşehir E Tipi Kapalı Cezaevi Örneği)”, C.XLIX, S.1, Ankara: *Diyanet İlmî Dergi*, 2013, ss. 107-122.
- KARTOPU Saffet, Abdullah Dağcı, “Tarihsel Süreçte Enstet Yasakları ve Dinî Emirler: Mahremiyetin Psiko-Antropolojik Kökenleri Üzerine Bir Değerlendirme”, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S. 3, 2015, ss. 141-160.
- KASAPOĞLU Abdurrahman, “Kur’an’da Affetme Olgusu, İnsanların Birbirlerini Affetmeleri”, C. XLIII, S.4, Ankara: *Diyanet İlmî Dergi*, 2007, ss. 7-30.
- KATOĞLU Tuğrul, “Ceza Hukukunda Suçun Mağduru”, C.LXI, S.2, Ankara: *AÜHFD*, 2012, ss. 667-693.
- KELEŞ Ahmet, “Hadis İlminde İsnadın Otoritesi veya Akla Rağmen Hadis Okuyuculuğunun Çağdaş Bir Örneği “Recm Cezası” Çalışmasına Eleştirel Bir Bakış”, C.IV, S.1, Çukurova, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2004, ss. 41-85.
- KESKİN Yusuf Ziya, *Recm cezası ayet ve hadis tahlilleri*, İstanbul: Beyan Yayınları, 2001.
- KILIÇARSLAN Mehmet, “Kadına Yönelik Şiddet: Sebepleri, Önlemeye Yönelik Kur’anî Tedbirler”, Çorum: *Ç.Ü.İ.F.D.*, C.XVIII, S.2, 2018, ss. 958-994.
- KOÇ Mehmet, *Osmanlı Hukukunda Ta’zir Suç ve Cezaları*, (Doktora Tezi), Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2017.
- KOÇ Ziya, *Ceza Muhakemesinde Katılan*, (Doktora Tezi), Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010.
- KONAN Belkıs, “Osmanlı Hukukunda Tecavüz Suçu”, C.XXIX, S.29, Ankara: *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, 2011, ss.149- 172.

- KÖROĞLU Mehmet, “İslam Hukukunda Ölüm Cezasını Gerektiren Suçlar”, S.43, Erzurum: *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2015, ss. 214-238.
- KÖSE Üzeyir, İslâm Ceza Hukukunda Akıl Hastalarının Cana Karşı İşledikleri Suçlarda Cezai Sorumlulukları, Kahramanmaraş: K.S.Ü.İ.F.D., S. 29, 2017, ss. 161-192.
- KUTLUAY İbrahim, “Kadına Şiddeti Meşrûlaştırdığına Delil Olarak Kullanılan Bazı Âyet ve Hadislerin Değerlendirilmesi”, C.XVIII, S.2, Konya: *Marife*, 2018, ss. 439-467.
- KUYAKSİL Ali, Terör Örgütlerinin İdeoloji Unsuru Olarak Kullandığı Bazı Dinî Kavramlar, S. 1, ASSAM Uluslararası Hakemli Dergi, 2014, ss. 79-114.
- MALİKÎ Abdurrahman , *İslam Hukukunda Ceza* , 1.b., yy., 2002.
- MAVİŞ Hakkı, “Avrupa Hapishanelerinde Din”, C.XII, S.1, Ankara: *Diyanet İşleri Başkanlığı Dergisi*, 1973, ss. 47-48.
- MERGİNÂNÎ Ebu'l-Hasan Burhanüddin Ali b. Ebu Bekir, *Delilleriye Hanefî Fıkhi El Hidâye*, çev. Ayhmed Meylânî, C.I-IV, İstanbul; Kahraman Neşriyat, ty.
- MİDİLLİ Muharrem, “Allah Hakkı ve Kul Hakkı Arasında Hanefî Ceza Hukukunun Kamusalılığı”, C.IV, S.1, Trabzon: *Karadeniz Teknik Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2017, ss. 67- 87.
- MİTHAT EFENDİ Ahmet, *Çocuk Melekât-ı Uzviye ve Ruhîyesi*, İstanbul: Dergah Yayınları, 2006.
- MUTAHHARÎ Murtaza, *İslam'da Kadın ve Onun Hukukî Sistemi*, çev. İsmail Bendiderya, 1.b., İstanbul: Önsöz Yayıncılık, 2018.
- MÜSLİM Ebû'l- Hüseyin Müslim b. el- Haccâc el- Kuşeyrî en- Nisâburî, *Müsnedü's-Sahîhu'l- Muhtasar mine's- Sünen bi Nakli'l- 'Adli ani'l- 'Adli ilâ Rasûlillâhi Salla'llâhu Aleyhi ve Sellem (Sahîhi Müslim)*, C.I-V, Thk. Muhammed Fuad Abdü'l- Bâkî, Beyrut: Dâru İhyâi't- Tûrâsi'l- 'Arâbî, t.y.
- NAMLI Tuncer, Kısasin Anlamını Yeniden Düşünmek, S.3, İstanbul: İslam Araştırmaları, 2010.

- OKUR Kâşif Hamdi, “İslam Hukukunda İrtidat Fiili İçin Öngörülen Asli Yaptırım Üzerine Bazı Düşünceler”, Çorum: *Gazi Üniversitesi Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2002, ss. 344-364.
- ORAL Gökhan, Cömert Ece H., “Hapishaneler ve Antisosyal Kişilik Bozukluğu”, *Hapishane Kitabı*, İstanbul: Kitapevi, 2010.
- ORHAN Fatih, “İslam Hukuku ve Türk Hukukunda Siyasi Suç Kavramı”, C.XI, S.58, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2018, ss. 866-878.
- ÖNDER Ayhan, *Türk Ceza Hukuku Özel Hükümler*, 2.b., İstanbul: Yarış Matbaası, 1987.
- ÖZBEK Veli Özer, *Ceza Hukukunda Suçtan Doğan Mağduriyetin Giderilmesi*, Ankara: Seçkin Yayınevi, ty.
- ÖZDEMİR Saadettin, “Cezaevlerinde Verilen Din Eğitiminin Yeterliliği Üzerine Bir Araştırma: Isparta- Burdur Örneği”, S.21 Isparta: *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2018, s. 26.
- ÖZDEMİR Şuayip, “Ceza Evlerinde Din Eğitiminin Temel Problemlerine Genel Bir Bakış”, C.III, S.9, İstanbul: *Değerler Eğitimi Dergisi*, 2005, ss.163-175.
- ÖZER Salim, “Günahların Affında ve Cezaların Düşmesinde Tövbenin Etkisi”, C.XIV S.1, Kayseri: *Bilimname*, 2008, ss.79-107.
- ÖZKORKUT Nevin Ünal, “İslam Ceza Hukukunda Kadın”, C.LVI, S.2, Ankara: *A.Ü.H.F.D.*, 2007, ss. 85- 86.
- ÖZKORKUT Nevin Ünal, “İslam Hukukunda ve Osmanlı Uygulamasında Koca Şiddetine Karşı Kadının Başvurabileceği Hukuk Yolları”, S.65, Ankara: *A.Ü.H.F.D.*, 2016, ss. 231-247.
- ÖZTÜRK Bahri, Mustafa Ruhan Erdem, *Ceza Hukuku Genel Hükümler ve Özel Hükümler (Kişilere ve Mala Karşı Suçlar)*, 5.b., Ankara: Turhan Kitabevi, 2017.
- ÖZTÜRK Meral, “Kadın ve Erkeklerin Suç Mağduriyetleri ile Suç Korkuları Arasındaki İlişki: Mersin Örneği”, C.XV, S.2, *Türkiye Klinikleri J Foren Sci Leg Med*, 2018, ss. 66-79.

- ÖZTÜRK Mustafa, *Cahiliyeden İslamiyet'e Kadın*, 2.b., Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2013.
- PEHLİVAN Nuray, "Hapiste Çocuk", 2019, <https://hapistecocuk.wordpress.com>. (09.07.2019).
- POLAT Ahmet, Gül Serdar Kemal, "Kriminoloji Araştırmalarında Mağdur Anketlerinin Yeri ve Önemi", C.VII, S.1, Sakarya: *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 2010, ss. 1290- 1310.
- REÇBER Ahmet, "Kur'an'da Cezaların Affı, Sulh Ve Tövbe", S.38, Şanlıurfa: Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2017, s. 59-78.
- SAADET Tekin, "Osmanlı'da Kadın ve Kadın Hapishaneleri", C.XXIX, S.47, Ankara: *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 2010.
- SABAN Ahmet, *İslam Ceza Hukukunda Diyet ve Âkile Sistemi*, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2016.
- SABIK Seyyid, *Fıkıh-us Sünne*, çev. Mehmet Yılmaz, C.I-IV, 2.b., İstanbul: Pınar Yayınları, 1992.
- SALDIRIM Mustafa, "Cezaevleri Eğitim Kurumları Haline Nasıl Gelebilir", *Hapishane Kitabı*, İstanbul: Kitapevi, 2010.
- SANCAKLI Saffet, "Hz. Peygamber ve İnsan Hakları", C.III, S.3, Samsun: *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 2003, ss. 23-51.
- SAVRUN Mert, "Bir Ahlâk Sorunu Olarak Cinsel Taciz", *DİB. IV. Din Şurası Tebliğ ve Müzakereleri*, Ankara: DİB. Yayınları, 2009, ss. 568-572.
- SEFEROĞLU Bahadır, *Mağdurların Suç Olaylarının Oluşumunda Rolü Ve Mağduriyet Risk Faktörlerinin Değerlendirilmesi*, (Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Kara Harp Okulu Savunma Bilimleri Enstitüsü, 2014.
- SERAHSÎ, Şemsü'l eimme Ebû Bekir Muhammed b. Ahmed, Meksûd, ed. Mustafa Cevat Akşit, C.I-XXX, İstanbul: Gümüşev Yayıncılık, 2008.
- SEVGİLİ M. Macit, *İslam Hukuku Açısından Töre Cinayetleri*, (Yüksek Lisans Tezi) Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007.

- SOYSALDI H. Mehmet, “İslam’ın Teröre Bakışı, Terör ve Madde Bağımlılığı”, ed. Adem Solak, Samsun, *Şiddet ve Sosyal Travmalar Uluslararası Kongresi*, 2018, ss. 214- 233.
- SÜLEYMANOV Abdulfez, “Orta Asya Türk Cumhuriyetler’inde Çocuk Suçluluğu ve Suça Sürüklenen Çocuklara Yönelik Onarıcı Adalet Programları”, İstanbul: *Türkiye’de Denetimli Serbestlik 10. Yıl Uluslararası Sempozyumu*, 2015, ss. 235-242.
- ŞAFAK Ali, “Bağy”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, C.4, İstanbul: TDV Yayınları, 1991, ss. 451-452.
- ŞAFİİ İmam, El- Umm, 8.b., C.I-VIII, Lübnan: Daru’l Fıkr, 1983.
- ŞEN Yusuf, “İslâm Hukukunda Arabuluculuk”, C.XI, S.22, Çorum: *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2012, ss.105- 135.
- ŞEN Yusuf, *İslâm Hukukunda Tehlike Sorumluluğu ve Uygulama Alanları*, (Doktora Tezi), Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007.
- ŞENSOY Fatma, “Geçmiş Tanıklık Eden Belgelerle Kadına Yönelik Şiddet”, C.XII, S. 45, İstanbul: *Marmara Üniversitesi Öneri Dergisi*, 2016, ss. 119-136.
- ŞENTÜRK Lütü, “Zina ve Fuhuş Toplumun Temelini Sarsar”, C.XXVII, S,2, Ankara: *Diyanet Dergisi*, 1991, ss. 7- 14.
- TANYILDIZ Sadık, *İslam Hukukunda Sarhoşluğun Ceza Ehliyetine Etkisi*, (Yüksek Lisans Tezi), Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007.
- TARHAN Nevzat, *Mutluluk Psikolojisi*, İstanbul: Timaş Yayınları, 2004.
- TECİM Erhan, “Cezaevlerinde Dini Yaşantı ve Din Algısı”, S.22, Konya: *Selçuk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 2009, ss. 61- 86.
- TEKİN Saadet, “Osmanlı’da Kadın ve Kadın Hapishaneleri”, C.XXIX, S.47, Ankara: *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 2010, ss. 83-102.
- TELKENAROĞLU Merter Rahmi, “Ensest ve İslam Hukukundaki İzdüşümü”, S.31, Konya: *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2011, ss. 115-144.

- TİRMİZÎ Muhammed b. İsâ b. Sevre b. Mûsâ b. Dahhâk, *el- Câmi 'u'l- Kebîr (Sünenü 't-Tirmîzî)*, C.I-VI, Thk. Beşar Avvâd Ma'rûf, Beyrut: Dâru'l- Garbi'l- İslâmî, 1998.
- TOKDEMİR Sercan, "Ceza Adaleti Sistemine Yeni Bir Yaklaşım: Tamamlayıcı Bir Sistem Olarak Onarıcı Adalet Mekanizması", C.XXI, S.1, Erzurum: *E.Ü.H.F.D.*, 2017, ss. 75-114.
- TOROSLU Nevzat, *Ceza Hukuku Genel Kısım*, 11.b., Ankara: Savaş Yayınevi, 2008.
- TOSUN Mebruru, Yalvaç Kadriye, *Sumer, Babil, Asur Kanunları ve Amni Şaduga Fermanı*, Türk Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1975.
- TUCKER Judith E., *İslam Hukukunda Kadın, Aile ve Cinsiyet*, çev. Zeynep Esra Koca, 1.b., İstanbul: Açılımkıtap Yayınevi, 2015.
- TUNCAY Ertuğrul Gazi, "İslam Hukukunda Sınırı Belirlenmemiş Cezalar", Samsun: *İslam Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, S. 3, 2017, ss. 82-99.
- TURANLI Asiye Merve, *Ceza Hukukunda Mağdur ve Mağdurun Korunması*, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2012.
- TÜRCAN Talip, Osman F. Aktaş, "İslâm Ceza Hukukunda Üstsoyun Altsoya Karşı İşlediği Kasten Öldürme Suçu ve Cezası", C.I, S.2, Isparta: S.D.Ü. Hukuk Fakültesi Dergisi, 2011, ss. 11-26.
- TÜRCAN Talip, Yerlikaya Ünal, "Ceza Hukuku", *İslâm Hukuku El Kitabı*, Ankara: Grafiker Yayınları, 2015.
- ONAT Hasan, "Siyasi, Tarihi, Dini ve Kültürel Boyutlarıyla İslam Şiddet ve Terör", ed. Mümtaz'er Türköne, İstanbul: Ufuk Kitap, 2007, ss. 113-119.
- UDEH, Abdulkâdir, *Seküler Ceza Hukuku Kuramlarıyla Mukayeseli İslâm Ceza Hukuku*, çev. Ali Şafak, C.I-II, 2.b, İstanbul: Kayıhan Yayınları, 2012.
- USLU Ferhat, Çağdaş Ceza Adaleti İçinde Mağdur, Ankara Barosu Dergisi 2013/4, ss. 242-260.
- USLU Rifat, "İslam Hukukunda Suç ve Ceza Kavramı", C.VIII, S.37, Samsun: *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2015, ss. 1049- 1063.

- UYANIK Mehmet Zeki, “Batı ve Doğu Kültüründe Hapishane”, S.4, İstanbul: *Mizanü'l-Hak İslamî İlimler Dergisi*, 2017, ss. 87- 134.
- UYGUR Muteber Gülsefa, *İslâm Aile Hukuku'nda Hakemlik Kurumu*, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015.
- ÜLBEĞİ İlsun Didem, Hande Mimaroglu Özgen, Hüseyin Özgen, “Algılanan Mağduriyet Ölçeğinin Türkçe Uyarlaması: Güvenilirlik ve Geçerlik Analizi”, C.XXIII, S.2, Çorum: *Çorum Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2014, ss. 101-112.
- ÜSTÜN Ayhan Sefer, “Türkiye Büyük Millet Meclisi İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu”, *Mağdur Hakları İnceleme Raporu*, Ankara: Deniz Ofset Matbaacılık, 2014, ss. 23-27.
- VANLIOĞLU Ahmet, “Zina ve Zararları”, C.XXVIII, S.4, Ankara: *Diyanet İlmî Dergi*, 1992, ss. 37-52.
- YALÇIN Alper, *Türkiye’de Çocuk Mahpus Olmak*, İstanbul: TCPS Kitaplığı 7, 2016.
- YALÇIN İsmail, “Kadına Karşı Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesinin (CEDAW) Müslüman Ülke Kanunlarına Etkileri”, C.VI, S.4, *Journal of History Culture and Art Research*, 2017, ss. 980-1009.
- YASDIMAN Necla, *Kur’an Sünnet ve Fıkıh Bağlamında Kadının Evlilikteki Hakları*, İzmir: Kanyılmaz Matbaası, 2003.
- YAZIR Elmalılı M. Hamdi, *Alfabetik İslâm Kamusu ve Fıkıh İstılâhları Kâmusu*, C.I-V, İstanbul: Eser Neşriyat, 1996.
- YERLİKAYA Ünal, *İslam Ceza Hukukunda Mağdur*, (Yüksek Lisans Tezi), Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006.
- YEŞİLIRMAK Ali, “Uyuşmazlıkların Arabuluculuk ve Tahkim Yollarının Birlikte Kullanılarak Çözümü (Med-Arb)”, *Arabuluculuğun Geliştirilmesi Uluslararası Sempozyumu*, ed. Ersin Erdoğan, Ankara: Pozitif Matbaacılık, 2019.

- YILDIZ Kenan, *İslam Ceza Hukukunda Haddi Gerektiren Suçlarda Devletin ve Şahısların Yetki Alanları*, (Yüksek Lisans Tezi), Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014.
- YILMAZ İbrahim, “İslâm Aile Hukukunda Nesebin (Soybağının) Reddi”, Kayseri: *Marife*, 2014, ss. 31-51.
- YILMAZ Musa Kazım, “Kur’an’ın Zinaya Bakışı ve Törenin Öngördüğü Namus Cinayetleri”, İstanbul: *Din ve Gelenek (Tartışmalı İlmi Toplantı)*, 2011.
- YILDIRIM Adem, “İslâm Hukukunda Cinsel Dokunulmazlığa Karşı İşlenen Hetk-i Irz (Tecavüz) Suçunun Cezası ve Kur’an Ceza İlkeleri Açısından Değerlendirilmesi”, S.47, İzmir: *DEÜİFD*, 2018, ss.225- 261.
- YILDIRIM Mustafa, “İslâm Hukuku’nda İçki İçme Suçu ve Cezası”, S.13-14, İzmir: *Dokuz Eylül İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2001, ss. 31-52.
- YILDIRIM Adem, “Mağdur Haklarına Yönelik Kurumsal Yapılar (Sulh ve Uzlaştırma)”, S.23, Konya: *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 2014, ss. 251-270.
- YİĞİT Yaşar, *İslâm Ceza Hukuku’nda Af ve Pişmanlığın (Tövbe) Cezalara Etkisi*, Ankara: DİB Yayınları, 1971.
- YURTSEVEN Yılmaz, “Klasik Dönem Osmanlı Ceza Hukukunda Ta’zir Suç ve Cezaları”, C.IX, S.3- 4, Konya: *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2001, ss. 265- 292.
- YÜCEL Ensari, “İslam Hukukunda Tahkim ve Katılım Bankalarında Uyuşmazlıkların Tahkim Yoluyla Çözümü”, C.III, S.2, İstanbul: *İslam Ekonomisi ve Finansı Dergisi*, 2017, ss.137-160.
- YÜKSEL Tuğba, “Bir Üniversite Hastanesi Çocuk Psikiyatrisi Polikliniğinde Değerlendirilen Suça Sürüklenen Çocuklar”, C.III, S.46, Diyarbakır: *Dicle Tıp Dergisi*, 2019, ss. 559 – 565.
- ZUHAYLİ Vehbe, *Hanefî Fıkhi (El- Fıkhu’l- Hanefiyyü’l- Müyesser)*, çev. Yusuf Çiğer, C.I-IV, İstanbul: Saadet Yayınevi, 2014.